BOOK OF FULL TEXT

EGE 3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

İZMİR
16 - 17 EKİM 2021

EGE
3. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

AEGEAN SUMMIT

3th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ISBN : 978-625-7341-62-2

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

SOCRATES JOURNAL

USBILIM

UBAK

AEGEAN SUMMIT
3th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Edited By

DR. GÜLTEKİN GÜRÇAY

All rights of this book belong to UBAK Publishing house.

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

UBAK Publications – 2021 ©

Issued: 30.10.2021

ISBN: 978-625-7341-62-2

CONGRESS ID

AEGEAN SUMMIT
3TH INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS

DATE – PLACE

OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

ORGANIIZATION

UBAK International Sciences Academy

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay
Organizing Committee Member: Dr. Amaneh Manafidizaji
Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Dr. Nadire Kantarcıoğlu
Organizing Committee Member: Dr. Leman Kuzu
Organizing Committee Member: Editor of the USE Journal
Organizing Committee Member: Editor of the EuroAsia Journal
Organizing Committee Member: Editor of UBAK Publishing house.

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – India – Azerbaijan - Pakistan- Taiwan – Tunisia

PRESENTATION

Oral presentation

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV
Ufa State Petroleum Technological University

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ
Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Doç. Dr. Hülya BALKAYA
Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN
Mardin Artuklu Üniversitesi

Dr. Amina Salihi BAYERO
Yusuf Maitama Sule Üniversitesi

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Baurcan BOTAKARAEV
Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER
Ürdün Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Abbas GHAFFARI
Tebriz Üniversitesi

Prof.Dr. Ariz Avaz GOZALOV
Moskova Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Ebru GÖZÜKARA
İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA
Bakü Avrasya Üniversitesi

Dr. Gültekin GÜRÇAY

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA
Özbekistan Bilimler Akademisi

Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA
K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Mamatkuli Jurayev
Özbekistan Bilim Akademisi

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Bouaraour Kamel
Ghardaia Üniversitesi

Prof. Dr. Ergün KOCA
Girne Amerikan Üniversitesi

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU
Ardahan Üniversitesi

Dr. Leman KUZU
İstanbul Kültür Üniversitesi

Sonali MALHOTRA
Delhi Balbahtri Academy

Dr. Alia R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Prof. Muntazir MEHDI
Pakistan Language Academy

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ÖZTÜRK
Çukurova Üniversitesi

Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ
Munzur Üniversitesi

Dr. Aysulu B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE
Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Özkan TİMURKAN
Atatürk Üniversitesi

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Yıldırım İsmail TOSUN
Şırnak Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ
Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Fahriye Oben ÜRÜ
İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Akbar VALADBIGI
Urumiye Üniversitesi

Doç. Dr. C. VIJAI
St.Peter's Institute

Dr. Yang ZİTONG
Wuhan Üniversitesi

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16 - 17, 2021
IZMIR

CONGRESS PROGRAM
Online (with Video Conference) Presentation

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-..., S- ... NAME SURNAME

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

17. 10. 2021	10: 00 – 12:00
Meeting ID: 881 8695 2756	Passcode: 171021
HALL: 1 SESSION: 1	MODERATOR: DR. GÜLTEKİN GÜRÇAY
DR. ÖĞRENCİSİ, YASİN KILIÇLI	Hizmet Kalitesi Boyutlarının Genel Memnuniyet Üzerindeki Etkisi: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM)
DR. ÖĞRENCİSİ, YASİN KILIÇLI	İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Örgütsel Vatandaşlığa Etkisinde Duygusal Bağlılığın Aracılık Rolü
DOKTORA ÖĞRENCİSİ, AZAD ERDEM DOKTORA ÖĞRENCİSİ YASİN SÖĞÜT	Covid-19 Salgın Döneminde Basit Usuldeki Mükelleflere Uygulanacak Vergi Muafiyeti Uygulamasının Vergi Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi
DOKTORA ÖĞRENCİSİ YASİN SÖĞÜT DOKTORA ÖĞRENCİSİ, AZAD ERDEM	Geçici Vergi Beyannamesinde Yapılacak Değişikliğin İlgili Taraflara(Devlet, Mükellef Ve Muhasebeci) Etkisi
GULAR NAZARLİ	Ekolojik Pazarlamanın Amacları Üzerine Bir İnceleme
MEHMET AYDINER	Türkiye'de Cari Açık Sorunu: Dış Ticaret Açığı Üzerinden Bir Değerlendirme
MR. ABDULAZIZ ABDULLAH BAWAZIR	Evaluating The Awareness And Usage Of E-Payment In Yemen
DR. ÖĞRENCİSİ NAZLI DEMİRTAŞ ARŞ. GÖR. MURAT ZORKUN	Ekonomik Reform Paketi Ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Kapsamında Vergisel Düzenlemelerin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

17. 10. 2021	10: 00 – 12:00
Meeting ID: 881 8695 2756	Passcode: 171021
HALL: 2 SESSION: 1	MODERATOR: AMANEH MANAFİDİZAJİ
ASSOC.PROF. SERPİL DURĞUN	Reconstruction Of Historical Materialism Based On Functional Explanation
DR. ÖĞRETIM ÜYESI, AYKUT ÇALIŞKAN	Toplumsal Bütünleştirme Aracı Olarak Utandırmanın Kabahat Fiili Açısından Uygulanabilirliği: Durumsal Tespit Ve Öneriler
PROF. DR. ERGÜN KOCA	Kırgız Ve Türkiye Türkçesinde Sözcük İçi Karşıtlık (Enantiosemiya) Üzerine
ARŞ. GÖR. ASLI KOÇULU PROF. DR. MUSTAFA ARSLAN	The Effect Of Environmental Science Course On Pre-Service Science Teachers' Self-Efficacy About Environmental Education
ARŞ. GÖR. ASLI KOÇULU PROF. DR. MUSTAFA ARSLAN	Pre-Service Science Teachers' Views About Recycling And Recycling Plants
DR. ÖĞR. ÜYESİ, RAHMAN YAVUZ	Tıpta İnsan Bilimleri Seçmeli Programında Portfolyo Kullanımı
DR. ÖĞR. ÜYESİ, RAHMAN YAVUZ	Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Ölçme Ve Değerlendirme Uygulamalarıyla İlgili Algılarının Metafor Yoluyla Belirlenmesi
DOÇ. DR., MÜZEYYEN EROĞLU DURKAL Y. LİSANS ÖĞRENCİSİ HASAN İSPEKTER	Türkiye'de Siyasi Partilerin Kapatılma Rejimi Ve Demokratik Devlet İlkesi Açısından Eğerlendirilimesi

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

17. 10. 2021	10: 00 – 12:00
Meeting ID: 881 8695 2756	Passcode: 171021

HALL:3 SESSION: 1	MODERATOR: DOÇ. DR. MEHMET GÜLER
DR. CAN BIYIK	Visions For An Urban Transport System Focused Metropolitan Vehicle Framework
ZEYNEB KILIÇ	Flood Management Applications (A Review)
ZEYNEB KILIÇ	Water Quality And Human Health (A Review)
CHENG-SHIUNG WU	A Study of the Relationship of PSI and LMX to Service Providers' CS in Hospitality Industry
ASSIS. PROF, K.R. PADMA READER, K.R.DON ASSIS. PROF, DR.P. JOSTHNA	Latest Biosensors Devices Used For Adulteration Detection In Milk Related Products
MUSTAFA KEMAL YAŞAR DOÇ. DR. MAHNAZ GÜMRÜKÇÜOĞLU YİĞİT	Sakarya İlinin Son 45 Yıllık Meteorolojik Afet Envanteri
DOÇ. DR. MEHMET GÜLER DR. ÖĞR. ÜYESİ EBRU YILMAZ PROF DR. DENİZ ÇOBAN	A Pilot Study On Intracapsular Survival Of A Predatory Whelk (Hexaplex Trunculus): Effects Of Salinity

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

17. 10. 2021	14: 00 – 16: 00
Meeting ID: 881 8695 2756	Passcode: 171021

HALL: 1 SESSION: 2	MODERATOR: DOÇ. DR. AHMET UYAR
YALÇIN GÜLAS PROF.DR, RECEP CENGİZ AKÇAY	Dijital Yetkinliğin Sanal Takım Oluşturma Açısından İncelenmesi
DR. ASMİN KAVAS BİLGİÇ	Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Türkiye Üzerinden Örnek Uygulamalar
CİHAT ÖZKAN	Paradoksal Zeminde Bilgi Sorunu
DOÇ. DR. AHMET UYAR AYBERK DURMAZ	Elektronik Ağızdan Ağıza Pazarlamada Fikir Liderinin Etkisi: Bursa İlinde Yaşayan Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma
MUSARRAT JABEEN	Conceptualizing Thoughtful Intelligence for Sustainable Decision Making
DR. ÖĞR., NERGİZ ULUDAĞ	Sosyal Medyada Çocukluğun Yitirilmesi: Instablogger'lar Childhood Disorders In Social Media: Instabloggers
ARŞ. GÖR. AYŞEGÜL ÖZKAN	Uşak İlinde Yer Alan Deri, Tekstil Ve Seramik (Dts) Endüstrileri İçin Simbiyotik İş Birliğine Dayalı Bir Model Önerisi
DR. ÖĞR. ESİN DEMİR	Hastanelerde Kurumsal İmaj Oluşturmada Halkla İlişkilerin Rolü: Ada Tıp Hastanesi Örneği
YAVUZ BÜLENT BEKKİ	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ve Elektronik Bilgi Sistemleri: "İstanbul Senin, Karar Senin" Uygulaması

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

17. 10. 2021	14: 00 – 16: 00
Meeting ID: 881 8695 2756	Passcode: 171021
HALL: 2 SESSION: 2	MODERATOR: DOÇ. DR. NECATİ UCLER
PHD. HEMŞİRE, ASLI URAL PROF. DR. NEZİHE KIZILKAYA BEJİ	Pandemi Döneminin Doğuma Hazırlık Sınıflarına Etkisi: Uzaktan Eğitim
Md, FERHAT DİNDAŞ Md, ŞULE CEYHAN Prof. Dr, MEHMET BİRHAN YILMAZ	Effect Of Oral Acetazolamide Treatment On Urine Output In Heart Failure Patients With Diuretic Resistance
KERIMZADE G.E. RZAYEVA A.M.	Morphometric Indicators Of The Facial Nerve
TANİN OĞUR NECATİ ÜÇLER	Omurga Enfeksiyonlarında İnstabilitenin Yönetimi
NECATİ UCLER ABDULKADİR DEMIR	Evaluating The Impact Of Preoperative Epidural Steroid Injections On Postoperative Morbidity And Reoperation Rates Following Lumbar Degenerative Surgery

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

17. 10. 2021	14: 00 – 16: 00
Meeting ID: 881 8695 2756	Passcode: 171021

HALL: 3 SESSION: 2	MODERATOR: DR., SEVİLAY ÖZTÜRK
RASİM GÖKER IŞIK ALPTEKİN KISASÖZ ÇAĞLAR YÜKSEL YAŞAR ONUR BATMAZ SERDAR OSMAN YILMAZ	Effect Of Heat Treatment On The Electric Conductivity Of The CUAL5ZN5SN1 Nordic-Gold Alloy
SELİN CEREN TURAN PROF. DR. MEHMET ALİ CENGİZ	Sürekli Verilerde Bayesçi Ağlar Yaklaşımı
SELİN CEREN TURAN PROF. DR. MEHMET ALİ CENGİZ	Tweedie Bayesçi Ağlar: Parkinson Hastalığı Örneği
ASLI YAMAN PROF. DR. MEHMET ALİ CENGİZ	The Effects Of The Score Criteria On Hybrid Structure Learning In Dynamic Bayesian Networks
HAZAL SARALI PROF. DR., SEMİH ÖTLEŞ	Pirolizidin Alkaloidlerin Baharat Endüstrisindeki Etkisi
DR., SEVİLAY ÖZTÜRK	Batı Anadolu'da Hidrotermal Kaynaklardaki Siyanobakteriyel Çeşitliliğin Kültüre Bağlı Moleküler Karakterizasyonu: Polifazik Yaklaşım Kullanılması
MONDHER YAHYAOUİ	Generalized Vortex Lattice Method for Predicting Characteristics of Wings with Flap and Aileron Deflection

AEGEAN SUMMIT
3rd INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
3rd INTERNATIONAL APPLIED SCIENCES CONGRESS
OCTOBER 16- 17, 2021
IZMIR

Meeting ID: 881 8695 2756
Passcode: 171021

CONTENT

CONGRESS ID	
SCIENTIFIC & REVIEW COMMITTEE	
PROGRAM	
CONTENT	
FULL TEXT OF ORAL PRESENTED PAPERS IN THE CONGRESS	
Azad ERDEM & Yasin Söğüt COVİD-19 SALGIN DÖNEMİNDE BASİT USULDEKİ MÜKELLEFLERE UYGULANACAK VERGİ MUAFİYETİ UYGULAMASININ VERGİ AHLAKI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	1
Gular NAZARLİ EKOLOJİK PAZARLAMANIN AMACLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	23
NAZLI DEMİRTAŞ & MURAT ZORKUN EKONOMİK REFORM PAKETİ VE GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI KAPSAMINDA VERGİSEL DÜZENLEMELERİN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ	33
Müzeyyen EROĞLU DURKAL & Hasan İSPEKTER TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMA REJİMİ VE DEMOKRATİK DEVLET İLKESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLİMESİ	48
Asmin Kavas Bilgiç YEREL KALKINMADA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ: TÜRKİYE ÜZERİNDEN ÖRNEK UYGULAMALAR	67
Cihat ÖZKAN PARADOKSAL ZEMİNDE BİLGİ SORUNU	82
Esin Demir HASTANELERDE KURUMSAL İMAJ OLUŞTURMADA HALKLA İLİŞKİLERİN ROLÜ: ADA TIP HASTANESİ ÖRNEĞİ	96
Ergün Koca KIRGIZ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SÖZCÜK İÇİ KARŞITLIK (ENANTİOSEMİYA) ÜZERİNE	112

COVİD-19 SALGIN DÖNEMİNDE BASİT USULDEKİ MÜKELLEFLERE UYGULANACAK VERGİ MUAFİYETİ UYGULAMASININ VERGİ AHLAKI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÖK 100/2000 Doktora Öğrencisi, Azad ERDEM[1], YÖK 100/2000 Doktora Öğrencisi, Yasin Söğüt[2]

[1]Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 0000-0001-7451-3253

[2]Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 0000-0001-7274-0591

ÖZET

Devletler kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak amacıyla bireylerden vergileme ile ilgili ödevlerini yerine getirmesini beklemektedirler. Fakat vergi, bireylerin kullanılabilir gelirlerinde ve servetlerinde azalmalara neden olmaktadır. Bunun yanında bireylerin tasarruf yapma olasılığını da daraltmaktadır. Bu durum özellikle vergi ahlakının tam olarak yerleşmediği toplumlarda olumlu karşılanmamakta, mükelleflerin vergiden kaçınma veya meşru olmayan yollardan vergi kaçakçılığına olan yönelimlerini artırmaktadır. Bunun sonucunda kayıt dışı istihdam problemi ortaya çıkmaktadır. Bu tür problemler vergi hasılatının düşmesine sebep olmaktadır.

2020 yılıyla birlikte Türkiye'de etkisini gösteren Covid-19 salgını, Türk vergi sisteminin elektronik defter-beyan sistemindeki uygulamaları daha da aktif hale getirmiştir. Bu uygulamalar günümüze kadar devam etmektedir. 2021 yılının birinci ayıyla birlikte Türkiye'de ekonomik anlamda etkisini daha çok gösteren salgın, Türk vergi sistemindeki basit usul vergi uygulamasında birtakım istisnalara yol açmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 2021 yılı için uygulanacak basit usulde vergilendirilen mükelleflerin, yıl sonunda ödedikleri yıllık gelir vergisi ödemesine muafiyet tanınmasının vergi ahlakı açısından doğacak sonuçların değerlendirilmesidir. Değerlendirme kapsamında basit usuldeki mükelleflere sağlanacak bu muafiyet, yaklaşık 825 bin esnafa 2021 yılı için beyanname vermeleri zorunlu tutulmasına rağmen, söz konusu dönem için bu mükellefler yıllık gelir vergisinden muaf tutulacaklardır. 2020 yılında basit usuldeki mükelleflerden elde edilen gelirlerin toplamı 600 bin TL civarı iken gelir vergisi toplamı 260 milyon TL, toplam vergi gelirleri ise 1 milyar 230 milyon TL'dir. Diğer bir ifadeyle basit usuldeki mükelleflerden elde edilen gelirlerin toplamı, toplam vergi gelirleri içindeki payı binde bir civarındadır. Bu pay toplam vergi gelirleri içinde çok önemsiz dursa da Gelir İdaresi Başkanlığı için bir gelir kaybıdır. Bunun yanında vergi idaresinin belge nizamının mevcut halinde bozulmalar meydana getireceği düşünülmektedir. Ayrıca yıllık beyannamenin kanuni süresinde oluşacak aksaklıklar ve benzeri nedenlerden dolayı vergi ahlakını olumsuz yönde etkileyeceği sonucu doğmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Ahlak, Vergi ahlakı, Vergi kaçakçılığı, Basit usulde vergileme

EVALUATİON OF TAX EXEMPTİON APPLİCATİON TO TAXPAYERS İN SİMPLE PROCEDURE İN TERMS OF TAX ETHİCS DURİNG THE COVİD-19 EPİDEMİC PERİOD

ABSTRACT

States expect individuals to fulfill their taxation duties in order to finance public services. However, the tax causes reductions in the disposable income and wealth of individuals. In addition, it reduces the possibility of individuals to save. This situation is not welcomed especially in societies where tax morale is not fully established and increases the tendency of taxpayers to avoid tax or to evasion through illegal ways. As a result, the problem of unregistered employment arises. Such problems cause a decrease in tax revenue.

The Covid-19 epidemic, which showed its effect in Turkey with the year 2020, has made the applications in the electronic ledger-declaration system of the Turkish tax system even more active. These practices continue to the present day. With the first month of 2021, the epidemic, which showed its effect more economically in Turkey, has led to some exceptions in the simple procedure tax application in the Turkish tax system.

The aim of this study is to evaluate the tax morale consequences of exemption from the annual income tax payment they pay at the end of the year for taxpayers who are taxed in the simple method to be applied for 2021 in Turkey. This exemption, which will be provided to taxpayers in the simple procedure within the scope of the assessment, will be exempt from annual income tax for the period in question, although approximately 825 thousand shopkeepers are required to submit their tax returns for 2021. While the total income from taxpayers in the simple method is around 600 thousand TL in 2020, the total income tax is 260 million TL and the total tax revenues are 1 billion 230 million TL. In other words, the sum of the income obtained from taxpayers in the simple method, its share in the total tax revenues is around one thousandth. Although this share is insignificant in total tax revenues, it is a loss of income for the Revenue Administration. In addition, it is thought that the current state of the tax administration's document order will cause deterioration. In addition, it is concluded that the tax morale will be adversely affected due to disruptions in the legal period of the annual declaration and similar reasons.

Keywords: Tax, morality, tax ethics, tax evasion, simple taxation

1. Giriş

Sosyal ve ekonomik açıdan kamunun en önemli gelir kaynağı vergidir. Vergi içerdiği unsur bakımından başlarda gönüllü bir ödeme iken kamu hizmetlerinin niteliği ve niceliğinin artması, ayrıca merkezi sistemlerin oluşmasıyla cebir unsuruyla alınan bir yükümlülük olmuştur. Vergi ödenmesi sonrasında mükelleflerin kullanılabilir gelirlerinde azalma olmaktadır. Bu durum

ister istemez onların vergiyi algılama şekli olarak bilinen vergiye karşı davranış ve tutumları etkilemektedir. Bu davranış ve tutumları etkileyen faktörlerin birisi, içsel bir motivasyon olarak tanımlanan vergi ahlakıdır. Bir ülkede sosyal ve psikolojik birçok unsurdan vergi ahlakı etkilenebilir.

Türkiye'de bilindiği üzere vergi ahlakı istenilen seviyede değildir. Bu seviyenin yeterli olmaması vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir. Vergi uyumu genel bir tanımla, mükelleflerin vergi ödevleri olarak bilinen; vergi beyannamelerinin zamanında ve eksiksiz vermesi veya kesinleşen ve beyan edilen vergilerin ödenmesi şeklinde açıklanmaktadır. Söz konusu vergi ödevlerinin yerine getirilmemesi ülkede hukuki olmayan yollardan vergi kaçırmayı teşvik etmektedir. Bu durum ise kayıt dışı ekonomiyi daha da artırmaktadır.

2020 yılıyla birlikte Türkiye'de etkisini gösteren Covid-19 salgını, Türk vergi sistemindeki elektronik defter-beyan uygulamalarını daha da aktif hale getirmiştir. Bu uygulamalar günümüze kadar devam etmektedir. 2021 yılının birinci ayıyla birlikte Türkiye'de ekonomik anlamda etkisini daha çok gösteren salgın dönemi Türk vergi sistemindeki basit usul vergi uygulamasında birtakım muafiyetlere yol açmıştır. Zaten basit usul vergilendirmesine dâhil olan mükellefler yılda bir kere dönem sonunda yıllık gelir vergisi beyannamesi vermektedirler. Fakat bu salgının ekonomi üzerindeki etkisi dikkate alınarak hükümet tarafından sadece basit usulde vergilendirilen mükelleflere 2021 yılı için beyanname vermeleri zorunlu tutulmasına rağmen, söz konusu dönem için bu mükellefler yıllık gelir vergisinden muafiyet kapsamına alınmışlardır.

Çalışmada ilk olarak vergi ve ahlak olgusu arasındaki ilişki irdelenerek vergi ahlakı açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Türkiye'de uygulanan basit usulde vergilendirmenin hukuki yapısı incelenerek, bu usulün diğer özelliklerine yer verilmiştir. Son kısımda ise 2021 yılını kapsayan basit usulün uygulamasında yapılan değişikliğin vergi ahlakına etkisi değerlendirilmiştir.

2. Vergi Kavramı ve Ahlak Olgusu

Geçmişten günümüze kadar, devletlerin ekonomik ve sosyal hayattaki ağırlığıyla birlikte bir takım kamusal ihtiyaçlar gittikçe artmaktadır. Bu kamusal ihtiyaçların finansmanını sağlamak amacıyla devletlerin artan gelirlere ihtiyaçları vardır. Bilindiği üzere kamunun en büyük finansman kaynağı vatandaşlarından topladığı vergidir. Bu çerçevede vergi gelirlerini artırmak için vergilemede kapasiteyi ve mükelleflerin gayretini artırmaya yönelik politikalar hep var

olmuştur. Bu politikalar genelde kanuni düzenlemeler ve mükellefleri hukuki cebir ile zorlayıcı biçimde gerçekleşmiştir. Bunun yanında mükelleflerin vergiler karşısındaki tutum ve davranış biçimlerini pozitif yönde etkilemek için çeşitli düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Örneğin, vergi barışı ve vergi afları gibi çeşitli düzenlemelerle mükelleflerin vergiler karşısındaki bakışını olumlu etkileyerek vergi sistemi içine dâhil edilmeye çaba gösterilmiştir (Tosuner ve Demir, 2007: 9). Eğer söz konusu yasal düzenlemeler vergi yükümlüleri tarafından hoş karşılanmaz ise vergi kaçırma gibi yasadışı yollara başvurmaktadırlar.

Vergi, hükümetlerin veya hükümetten vergilendirme yetkisi almış kamu kurumları tarafından ülkenin kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak ya da başka bir ifadeyle mali ve mali olmayan amaçları gerçekleştirmek amacıyla gerçek veya tüzel kişilerden, kurum ve kuruluşlardan söz konusu egemenlik gücünü kullanarak zorunlu, karşılıksız ve nakit olarak aldığı iktisadi değere denilmektedir.

Ahlak olgusu, sosyal ilişkilerde veya bireyler arasında yol göstermek amacıyla geliştirilen kurallardan oluşan bir yapıdır (Gürpınar, Selim ve Yanıkkaya, 2007: 71). Bu olgu en basit şekilde, insan ilişkilerinde kabul edilen değer ölçüleri olarak ifade edilebilir (Aktan, 2009: 39). Birçok düşünür ahlak kavramını kendi süzgecinden geçirip, ahlak olgusuna biçim vermeye çalışmışlardır. Eflatun'a göre ahlak, erdem ve iyilik olarak tanımlanırken Kant ise, her zaman ve her yerde neyi yapmamız gerektiğini değil, arzu etmemiz gerektiğine inanan düşünce olarak ifade etmiştir. Mandaville'ye göre ahlak, içi boş bir kavramdır. Çünkü insanlar ahlaka ve toplum yararına uygun davranmaları için kişisel çıkarları olması gerekir. Bu kişisel çıkarları yoksa ahlaka ve topluma uygun davranmaları mümkün değildir (Aktan, 2004: 21-23). Başka bir tanıma göre ahlak, belirli bir dönemde insan gruplarınca kabul edilen, kişilerin birbiriyle ilişkilerini şekillendiren geleneksel davranış kurallarının, kanunlarının tümü ya da farklı gruplarda ve dönemlerde niteliği ve içeriği değişen değerler bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Yurdakul, 2013: 4). Aktan (2009)'a göre ahlak, insanlar arası ilişkilerde nasıl davranılması veya nasıl davranılmaması gerektiğini gösteren ve sosyal bilimlerin bir dalı olarak toplum içerisinde gelişmiş değer yargılarının, normların, kuralların, örf ve adetlerin meydana getirdiği sistemin bütününü analiz etmektedir. Söz konusu sistem bütünü hem bir kişinin hem de toplumun doğru ve yanlış davranışlarını belirleyip ve yönlendirmektedir (Aktan, 2009: 39). Bu sayede ahlâk ilkeleri ve kuralları, kişinin kendi görev ve sorumluluklarını düzenlemesinin yanında, diğer kişilerle ilişkilerinde ölçülü olmayı gerektirir. Diğer bir deyişle ahlâk çift yönlü bir düzenleme biçimidir (Kıllıoğlu, 1988: 137).

Ahlâk olgusu, teorik ve pratik olmak üzere iki kısımda incelenir. Ahlâkın konusu kişiyi fazilete, erdeme ulaştırmaktır. Ahlâk doğası gereği, normatif bir disiplin olmuştur veya olma durumundadır (Cevizci, 2008: 7). Ahlâkın pratik kısmında ise kişinin kendisine, ailesine, vatanına, topluma, devlete, dünyaya ve insanlığa karşı sorumlulukları açıklanmaktadır (Bertrand, 2001: 20 aktaran Tosuner ve Demir, 2008: 33). Vergi ahlâkı, bu iki kısım arasında ikinci kısım olan pratik ahlâkın içinde bulunmaktadır.

3. Vergi Ahlakı ve Türleri

Vergileme literatüründe son dönemlerde üzerinde ilgiyle durulan bir soru bulunmaktadır. "İnsanlar neden vergi öderler?" Söz konusu sorunun sorulma sebebi, vergilerin sadece yasal cebre dayalı olarak ödendiği fikrinin, vergi ödeyicilerinin tutum ve davranışlarını açıklamakta yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Gürpınar, Selim ve Yanıkkaya, 2007: 73; Çevik, 2012: 261). Çünkü vergi kontrolleri bu cebri oluşturacak düzeyde olmamasına rağmen çoğu vatandaş düzenli olarak vergi ödevlerini yerine getirmektedir. Buna göre, vatandaşların vergi ödemelerini sağlayan farklı faktörlerinde olduğu kabul edilmektedir (Tosuner ve Demir, 2007: 9). Bu faktörlerin biri vergi ahlakıdır. Vatandaşların yakalanma riski olmasa bile gönüllü bir şekilde vergilerini düzenli ödemesine içsel motivasyon olarak tanımlanan vergi ahlakının bir sonucudur.

İçsel motivasyon, çevreden baskı ve zorlama unsuru olmadan vergiyi gönüllü olarak ödemedir (Aktan, 2012: 168). Bir bakımdan vatandaşların vergi ödeme konusundaki istekliliğini göstermektedir. Vergi ödeme konusundaki bu istekliliğin başında vatandaşın sahip olduğu vergi ahlakı gelmektedir. Vergi kaçırmanın aksine vergi ahlakı bireylerin davranışlarını değil tutumlarını ölçmektedir. Aslında vergi ahlakı, vergi kaçakçılığı gibi bir sonuç değişken değildir. Bu bakımdan vergi ahlakı, hem vergi ödeme açısından ahlaki bir zorunluluk hem de vergi ödeyerek topluma destek sağlama inancı olarak da açıklanabilir (Torgler, 2004: 239).

Vergi kaçakçılığı, neredeyse tüm ülkelerde sürekli artış gösteren önemli bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Fakat bunun yanında diğer mükellefler vergi kaçırıyor olmasına rağmen vergi kaçırmanın yöntemlerini bile akıllarına getirmeyen bireyler vardır. Bu insanlar belki de fırsatları olmasına rağmen vergi kaçakçılığı düşüncesini akıllarına bile getirmemekte ve vergi ödevlerini düzenli yerine getirmektedirler. Dolayısıyla vergi ahlakı, insanların niçin vergi kaçakçılığı yapmadıkları ile ilgilenmektedir (Bilgin, 2011a: 260).

Vergi ahlakının daha iyi anlaşılması amacıyla vergi uyumu[1] kavramının ne anlama geldiğini açıklamamız gereklidir. Vergi uyumu, görünür bir eylem olmakla birlikte birçok insan vergisini ödemektedir. Vergiye uyum ya da uyumsuzluk[2] hem bir fırsat olarak vergi oranları ve yakalanma olasılığının bir fonksiyonu hem de kişinin vergiye uyum gösterme ya da vergi kaçırma istekliliğinin de bir fonksiyonudur. Bu kapsamda vergi ahlakı yüksek olduğunda vergiye uyumda artmaktadır (Torgler, 2007: 64).

Vergi ahlakı açıklanması zor bir sosyal olgudur. Song ve Yarbrough (1978)' e göre vergi ahlakı olgusu, bireylerin mükellef olarak devletle aralarındaki ilişkiyi açıklayan davranış normları olarak açıklarken, Schmölders (1976) ise bu olguyu, vergiye ilişkin görev ve sorumlulukların zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi olarak tanımlamıştır (Song ve Yarbrough 1978: 444; Schmölders, 1976: 111). Yine başka bir tanımda; vergi ahlakı bireylerin vergi yasalarından doğan yükümlülüklerini gerçeğe uygun bir şekilde yerine getirme konusundaki davranışlarının düzeyleri olarak ifade edilmiştir (Akdoğan, 2014: 184). Ayrıca bu kavram, vergi cezaları karşısında oluşan davranış olarak da açıklanabilir (Turhan, 1993: 199; Gürpınar, Selim ve Yanıkkaya, 2007: 71).

Yasal olarak ödenmesi gereken vergi borcunun zamanında ve tam olarak yerine getirilmesi, bir ülkede vergi ahlâkının yerleştiğini göstermektedir. Aslında vergi ahlâkı, ödenen ile ödenmesi gereken vergi ilişkisine bağlıdır. Bu ilişki teoride "vergi dürüstlüğü standardı" olarak ifade edilmektedir. Vergi dürüstlüğü standardı, nispi bir ilişkiye bağlıdır ve ödenen verginin ödenmesi gereken vergiye bölünmesiyle bulunmaktadır (Şenyüz, 1995: 33). Vergi ahlakının yüksek olduğu toplumlarda bireylerin vergi ile ilgili ödevlerini kendileri yapmaları, vergi idaresinin iş yükünün eksilmesine katkı sağlayacaktır. İdarenin iş yükünün azalması vergi toplama maliyetini düşürecek ve vergilendirme sürecini hızlandırarak minimum sürede tamamlanmasına yol açacağı için bu husus idareye daha verimli çalışma imkânı da vermiş olacaktır. Vergi ahlakı düşük veya yerleşmemiş bir ülkede ise vergi idaresi, toplamayı tasarladığı vergi miktarı kadar vergi tahsil edemeyecek ve devlet hazinesinde açığa sebep olacaktır. Bu durum devlet tarafından sunulan kamu hizmetlerinin sürekliliğini engelleyecektir.

[1] Mükelleflerin beyannamelerini verdiği tarihte uygulanan vergi yasalarına uygun bir şekilde vergi yükümlülüğünün beyannamede tam olarak gösterilmesi ve beyannamenin dönemi geçmeden ilgili kurumlara aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır (Bilgin, 2011a: 260; Çiçek v.d., 2008: 33; Aktan, Dileyici ve Saraç, 2012: 187-188).

[2] Vergi uyumsuzluğu, vergi uyumunun tam zıttı olarak karşısında yer almakla birlikte, mükelleflerin vergi yasalarına karşı olarak mali durumlarının gerçek durumunu göstermemektedir. Bunun yerine görünürde işlemler yoluyla vergi matrahını gerçek tutardan daha az ya da daha yüksek bildirmektedirler. Ayrıca mükellefler, vergi beyannamelerinin zamanında ve eksiksiz verilmemesi veya beyan edilen ve kesinleşen vergilerin ödenmemesi gibi davranışlara da girişebilmektedir (Yurdakul, 2013: 7-8).

Söz konusu açığı telafi etmek amacıyla özelleştirmelerin yapılmasına, para basılmasına ve iç ya da dış borçlanmaya gidilmesi durumları gerçekleşecektir. Bu tür olumsuzluklara maruz kalmamak için toplumdaki bireylerde vergi ahlakının olabildiğince maksimum seviyede olması istenmektedir (Organ ve Yegen, 2013: 244).

Vergi ahlakının daha iyi anlaşılması için değişik boyutlarıyla incelemek gerekir. Bunlardan en önemlileri dört başlık altında toplanabilir. Bunlar mükelleflerin vergi ahlâkı, toplumun vergi ahlâkı, vergileme işiyle görevli vergi idaresinin vergi ahlakı ve vergi koyanların (kanun koyucuların) vergi ahlâkıdır.[3]

3.1. Mükellefin Vergi Ahlakı

Vergi ile ilgili ödevlerin tam ve eksiksiz olarak yapılması, söz konusu vergi ile sorumlu vatandaşın vergi ahlâkı düzeyini açıklamaktadır. Kişisel bağlamda vergi mükellefinin tutum ve davranışlarını bilinir kılmak ve vergi ahlâkını test etmek toplumsal temelde testlere ve analizlere göre çok daha basittir. Bu yüzden, toplumun farklı hususlarda değerlendirme yapılırken çoğu kez bireysel testlerin bütününden ulaşılan ortalamalarla toplumsal genellemeler elde edilmektedir (Tosuner ve Demir, 2007: 10). Başka bir ifadeyle toplumsal genellemelere ulaşmak için tümevarım metodu uygulanmaktadır.

Bir toplumdaki tüm kişileri ahlâksız bir şekilde kârlarını maksimize etmeye çalışan kişiler olarak kabul etmemek gerekir. Tabi ki vergi kaçıran veya kaçırma teşebbüsünde olan kişilerin toplumda varlığı söz konusudur. Fakat vergi ile ilgili ödevlerini zamanında gönüllü bir şekilde yerine getiren kişiler de az değildir. Bununla birlikte, Allingham ve Sandmo Modeli'ndeki mükellef profilinde, kişiler vergi kaçırma tercihini seçerken vergilerle ilgili yeterli bilgilere sahip oldukları varsayılmaktadır. Ancak birçok kişi, vergi ve vergi kaçırma yöntemleri hususunda yeterli bilgi düzeyinde değildir. Bu yüzden kişilerin vergi kaçırıp kaçırmama hususunda bu kadar rasyonel bir birey gibi davranması mümkün gözükmemektedir (Torgler, 2003: 6). Diğer yandan kişiler, vergi kaçırmaları ile içinde yaşadıkları toplumun refahına zarar verebileceklerinin farkında olabilirlerse bu kişilerin üzerinde psikolojik maliyetler oluşabilir. Kişiler dürüst olmamanın verdiği huzursuzluğu hissedebilirler. Yalnız mükellefler ödediği

[3] Vergi ahlakı kavramını bunların yanında birçok faktör de etkilemektedir. Bu faktörleri bireysel faktörler çevresel faktörler olarak iki kısımda de incelenmektedir. İlk kısımda sübjektif vergi yükü, diğer mükelleflerin davranış ve tutumları, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, dini inanç, cinsiyet, ırksal özellikler, siyasal iktidara karşı görüşü, vergi yükümlüsünün mesleği ve bireylerin kamu harcamaları üzerindeki fikirleri biçiminde sıralamak mümkündür. İkinci kısımda ise vergi afları, vergi oranları, vergi idaresinin etkinliği, vergi sisteminin kompleksliği ve vergi yasalarının sık sık değiştirilmesi, vergi kontrollerinin etkinliği ve muhasebe meslek üyelerinin etkisi şeklinde ele alınabilir (Bilgin, 2011b: 168; Şahpaz ve Saruç, 2012: 75).

vergi ile kendisine sağlanan kamu mallarının faydasını karşılaştırdığında, ödediği verginin çok fazla olduğunu düşünürse psikolojik maliyetleri azalacaktır (Torgler, 2007: 67). Bu hususta kamunun toplumdaki tüm mükelleflere verginin neden alındığını ve hangi kamu hizmetlerine aktarıldığını açık bir şekilde izah edip, vergi ödevinin neden önemli olduğunu belirtmesi gerekir. Bu sayede toplumda vergi ahlakı da artacaktır.

3.2. Toplumun Vergi Ahlakı

İnsanlar içinde yaşadığı toplumdan etkilenen bir varlık olarak bilinmektedir. Bir toplumda vergi ahlakı yüksek düzeyde ise bu durum kişiler üzerinde de pozitif katkı sağlayacaktır. Bu sayede toplumun vergi ahlakı, vergi alınmasına karşı gösterilen negatif davranışlar bakımından kişiler üzerinde caydırıcı bir etki oluşturacaktır. Aslında birey ile toplum arasında çift yönlü bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Hem toplum hem de bireyler, vergi ahlakı açısından birbirlerini olumlu veya olumsuz etkilemektedir.

Bir ülkede toplumu oluşturan çeşitli değerler vardır. Bu değerler her toplumda aynı değildir. Çünkü sosyal, ekonomik, etnik, kültürel ve coğrafi yapı gibi pek çok unsur, birbirinden farklı yapıdaki toplumların meydana gelmesine neden olmuştur. Bu farklılık, toplumların vergi ahlâkını da etkilemiştir. Sonuçta her toplumun vergiye bakış açısı aynı olmamaktadır. Aynı ekonomik yapılara sahip olmalarına rağmen farklı toplumların sahip oldukları kültür birikimi sebebiyle vergi ahlâkı farklılaşabilmektedir. Ayrıca aynı ülkenin değişik bölgelerinde bile vergi ahlâkı farklılık göstermektedir (Alm ve Torgler, 2006: 225).

Vergi ahlakını ölçmek açısından yapılan analizlerde genellikle Anglo-Sakson ülkeler ve İskandinav ülkelerinde toplumun vergiye bakışı oldukça anlayışla karşılandığı, buna rağmen Akdeniz ülkelerinde vergiye karşı genellikle negatif bir tutum ve davranışta bulundukları ifade edilmektedir (Nadaroğlu, 1989: 289). Bu davranış kuşkusuz toplumun dini, yaşadığı coğrafyası, ekonomik, sosyal ve siyasi durumlardan kaynaklanmaktadır.

3.3. Vergi İdaresinin Vergi Ahlakı

Vergi ahlakını etkileyen diğer bir husus vergi idaresidir. Vergi idaresi etkin bir biçimde çalışmazsa mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışını olumsuz etkilemektedir. Etkin çalışan bir vergi idaresi ise vergiye karşı tutum ve davranışları da olumlu yönde desteklemektedir. Vergi idaresinin mükelleflerle karşılıklı saygı ve dürüstlük anlamında partner gibi davranması, kamu hizmetleri ve politik süreç kadar vergileme ve denetleme sürecinde de şeffaflığın, açıklığın sağlanıyor olması gerekmektedir (Çevik, 2012: 267). Bununla birlikte optimal bir vergi idaresinin vergi ile ilgili ödevlerini zamanında gerçekleştirmeyen mükellefleri

vakit geçirmeksizin yakalayıp cezalandırması, bu durum diğer mükelleflerle devleti barışık tutmasına katkı sağlayarak vergiye gönüllü uyumu artırmaktadır (Taşkın, 2010: 72).

Bir ülkenin vergi idaresinin güvenilir bir kurum olarak kabul edilmemesi vergi ahlakı üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Güven duyulmayan vergi idaresine sahip olan bir ülkede vatandaşlar vergi ödemeyi tercih etmezler. Bu yüzden güveni tesis etmek vergi ahlakı açısından zaruri bir durumdur. Bununla birlikte vergi idaresinde çalışanlar, vatandaşların güvenini sağlamadaki rolleri büyüktür (Bilgin, 2011a: 273). Mükellefler vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirirken vergi idaresinden bazı konularda ilgi ve destek isteyebilirler. Bu hususta vergi idaresinin, mükellef ile elinden geldiği kadar pozitif iletişim içinde olması gerekir. Mükelleflerin, müşteri odaklılık kavramı kapsamında neyi arzu ettiklerini öğrenebilmek için gerekli soruların sorulması, sağlıklı bir iletişimin kurulması ve kaliteli bir hizmet sunulmalıdır. Böylelikle zihinlerinde soru işaretleri bulunmayan ve vergiyle ilgili yeterli düzeyde bilgiye sahip olan mükelleflerin vergiye bakış açısı ve uyumu daha pozitif hale gelebilecektir (Demirtaş, 2017: 20). Çünkü mükelleflerin bir kısmı vergi idaresinin yeterli bilgilendirmemesi ve ilgisizliğinden dolayı içsel bir motivasyon olarak vergi ödemek yerine vergi kaçırma yollarını tercih etmektedirler. Bu yüzden vergi idaresinin vergi ödeyicilerine bakış açısı, vergi ahlakı bakımından çok önemli bir husustur.

3.4. Kanun Koyucuların Vergi Ahlakı

Bir toplumun vergi ahlâkına biçim veren en önemli unsurlardan birisi bireylerin; devleti yöneten siyasal iktidarı ve vergi yönetimini nasıl algıladığıdır. Bireyler, ekonomik ve sosyal konuda ahlâklı davranmalarına rağmen devleti yöneten siyasal iktidara, vergi yönetimine veya benzeri merkezi sistemlere karşı olumsuz bir tutum içindeyseler, vergisel açıdan ahlâklı olmayan davranışlarda bulunabilirler. Bu yüzden, toplumda vergi ahlâkının temin edilmesi için ilk olarak vatandaşlara devletin ve kurumların amaçlarının iyi anlatılması ve içsel kabulün sağlanması gereklidir (Tosuner ve Demir, 2007: 14).

Vergi ödevi bilindiği üzere tüm ülkelerde bir vatandaşlık görevidir. Bu görev ülkelerdeki anayasalarla teminat altına alınmıştır. Anayasalarla teminat altına alınan bir başka durum ise vergilerin adaletli ve dengeli dağılımını sağlamayı oluşturmaktadır. Ülkemizin son anayasası olan 1982 Anayasasının 73. maddesinde bireylerin vergi ödevi şu şekilde açıklanmıştır. “Herkes, kamu hizmetlerinin finansmanını karşılamak üzere, ödeme gücüne göre, vergi ödemekle sorumludur” ifadesinin hemen arkasından “Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının bir sosyal amacıdır” ifadesine yer verilmiştir. Bu kanunla birlikte kanun koyucular hem vergi ahlâkını tesis etme iradesini hem de kendisine düşen görevi açıkça

belirtmiştir. Bu durum toplumdaki vergi ahlâkı açısından oldukça mühimdir. Çünkü vatandaşlar vergi adaletinin sağlanmasının devletin en önemli sorumluluklarından birisi olduğunu anayasal düzeyde gördüklerinde içsel bir motivasyon olarak vergi uyumuna yönelirler.

Kanun koyucular vergilemede adaleti sağlamak için vergi kaçıranları ortaya çıkarıp cezalandırması ve vergi ödemeyenlerin sık sık affedilmesi gibi uygulamaların olmaması, ahlâklı vergi mükelleflerinin toplumda daha çok artmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca mükellefler, vergi yönetiminden sorumlu olan kurumlardan vergi oranlarının aşırı derecede fazla arttırmamasını, vatandaşlar açısından vergilerin ekonomik olarak en uygun dönemde tahsil edilmesini, vergi idaresi tarafından toplanan vergilerinde en uygun kanallara aktarılarak harcanmasını istemektedirler. Tüm bu davranışlar vergi adaletinin sağlanmasının önünü açmaktadır. Yine vergi koyanlardan beklenen bu tür davranışların toplamı vergileme ahlâkı olarak ifade edilmektedir. Bir toplumda herkesi memnun etmek mümkün değildir. Fakat toplumun genelinin kabul ettiği ayarlamalar ve uygulamalar ile vergileme ahlâkının var olduğunu hissettirilebilir. Bir ülkede toplam vergi ahlâkının yükseltilmesi için başta devletin üzerine düşen sorumlulukları kendine vazife olarak görüp en uygun biçimde yapması gerekmektedir (Tosuner ve Demir, 2007: 15).

Mükelleflerin hükümetten memnun olma veya olmama durumu hem vergi ahlakı hem de sosyal açından birçok etkiye sahiptir. Vergi mükellefi ve siyasi iktidar arasındaki ilişkiler, mükellefin adalet algısıyla da yakından ilişkilidir. Seçimle iktidara gelen siyasi partiler, kendilerine oy vererek yanında olmuş veya yanında olmamış olsun alacakları kararlar, tüm toplumu zorunlu olarak şartlandıracağından, vatandaşlar siyasi iktidarı elinde tutanlara karşı bir tutum içinde olabilirler. Eğer vatandaşların bu tutumu olumlu ise vergi ve benzeri kararlara destek vererek pozitif bir tavır gösterebilirler. Aksi durumda siyasi gücü elinde tutanların aldıkları kararları kabul etmemeleri ve siyasi iktidarın aldıkları veya alacakları kararlara tepki vererek onların etkilerinden kurtulmaya çalışarak vergi kaçırma veya kaçınma yollarını tercih etmektedirler (Çataloluk, 2008: 220). Vergi mükellefi ve siyasi iktidar arasında görüldüğü üzere çift taraflı yani karşılıklı bir ilişki vardır. Siyasi iktidarın vergi mükellefine bakış açısı, mükellefin vergi ödevini yerine getirme veya getirmeme açısından önemli bir husus olarak göze çarpmaktadır. Bu bakımdan iktidar sahipleri yeni bir vergiyi sisteme eklerken veya vergi oranı değişikliği yaparken toplumun büyük bir çoğunluğunun nasıl etkileneceğini de dikkate alması gerekmektedir. Çünkü mükellefler devletle mübadele ilişkilerinde yani ödedikleri vergiler ve yararlandıkları hizmetler arasındaki ilişkiyi değerlendirmekte ve buna göre karar vermektedirler.

4. Türkiye'de Basit Usulde Vergilemenin Hukuki Yapısı

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde; gerçek kişilerin elde ettikleri gelirler, gelir vergisine tabidir. Gelir ise bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır.[4] Bu hususta dikkat edilmesi gereken, gelirin şahsiliği ile yıllık ve safi olma özelliğidir. Gelir vergisi sadece gerçek kişilerin bir yıl içinde elde ettiği safi kazançlarına uygulanmaktadır. Söz konusu kazancın bir yıldan az süreyi kapsaması yıllık olma özelliğini ortadan kaldırmaz (Pehlivan, 2013: 153).

Gelir vergisine tabi olan ticaret ve sanat erbabının faaliyetleri sonucunda elde edilen kazançlarının tespiti basit usul ve gerçek usul olarak ikili sınıflandırma yapılmaktadır. 4369 Sayılı Vergi Usul Kanunuyla birlikte götürü usulde vergilendirme yürürlükten kaldırılarak yerine 01.01.1999 tarihinde basit usulde vergilendirme esası yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun sayesinde belge nizamını oluşturmak, ticari kazançların vergilendirilmesi için gerçek kazancın esas alınmasını sağlamak ve kayıt dışı ekonomiyi azaltmak hedeflenmiştir. Bu hedeflerle birlikte toplam vergi hasılatında bir yükseliş gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Gerçek usul ise bilanço esası ve işletme hesabı kıstaslarına göre oluşturulmuştur. Bu ikisi dışında kalan mükellefler ise belirlenen şartları taşımaları dâhilinde esnaf muaflığı kapsamına alınmaktadır.

Ülkemizde belli bir düzeyde vatandaşların ticari kazançlarının bilanço ve işletme hesabı kıstaslarına göre hem tespit edilmesinin kolay olmaması hem de ödeme güçlerinin sınırlı kapasitesi olması ayrıca okuma yazma bilmemeleri, bilgi ve kültür düzeylerinin az olması sebepleriyle gerçek usulün zorunlu tuttuğu defterleri ve hesapları tutamamaktadırlar. Bu yüzden basit usule göre tespit edilerek vergilendirilmeye dâhil edilmişlerdir. Basit usule göre, ticari kazanç elde edenlerden esnaf muafiyetini kaybeden ve vergiye tabi olan en küçük gelir kısmına girenler vergilendirilmektedir. Gerçek usulde vergilendirme ile esnaf muaflığı sınırları arasında kalan ticari kazanç elde eden mükellefler bu kapsama alınmaktadır (Arslan ve Biniş, 2012: 54-55).

Basit usulde vergilendirilen bireylere, gerçek usulde vergilendirilen bireylerden farklı birtakım avantajlar ve kolaylıklar sağlanmıştır. Söz konusu bireylere sağlanan avantajlar ve kolaylıklar şunlardır:

4.1. Basit Usulde Vergilendirmenin Avantajları ve Kolaylıkları

[4] Türk vergi sistemine göre gelirin yedi unsuru bulunmaktadır. Bunlar, ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul ve menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlardır (GVK md. 2).

Basit usulde vergilendirilen mükelleflerde ticari kazanç, bir hesap dönemi içinde elde edilen hasılat ile giderler ve satılan malların alış bedelleri arasındaki müspet farktan ibarettir. Bu fark zarar olarak çıkarsa verginin tarh işlemi yapılmaz eğer kar çıkması durumunda artan oranlı bir vergilendirme yapılır (Gündüz, 2017: 229). Verginin tarh işlemi, verilmesi mecburi olan alışlar, giderler ve hâsılatlara ilişkin belgelerde yazılı tutarlara göre hesaplanmaktadır

Kazancı basit usulde tespit edilen mükelleflerin kazancının tespiti için Vergi Usul Kanununa göre defter tutma yükümlülükleri bulunmamaktadır. Bu mükelleflere vergi tevkifatı yapılmamakta ve bunlar muhtasar ve prim hizmet beyannamesi vermemektedirler. İstisna olarak muhtasar ve prim hizmet beyannamesini 5510 sayılı Kanun'a göre sigortalı çalışanları bildirmekle yükümlü olanların vermeleri gerekmektedir. Basit usule tabi bireyler hem geçici vergi beyannamesi vermezler hem de geçici vergi ödemezler. Sadece yıl sonunda gelir vergisi beyannamesi verirler. Katma değer vergisi açısından teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden istisna olduğundan bu beyannameyi vermezler. Amortisman hesaplaması yapmazlar, çünkü ticari kazancın tespitinde amortismana tabi iktisadi kıymet alışları ve satışları dikkate alınmamaktadır. Ayrıca basitte usulde vergilendirilenler, ticari kazançlarına 2021 yılı için 14.000 TL kazanç indirimi sağlanmakla birlikte genç girişimcilere 75.000 TL'lik kazanç istinasından yararlanabilme durumları vardır. Fakat istisna ile kazanç indiriminden birlikte yararlanılmamaktadır. Söz konusu istisna veya indirimin hangisinden faydalanacaklarını kendileri karar vermektedirler. Yine bu kişiler, vergiye uyumlu mükelleflere sağlanan, gelir vergisi beyannameleri üzerinden hesaplanan verginin %5 oranındaki vergi indiriminden yararlanabilme imkânları vardır. Bu vergi indirimi Gelir Vergisi Kanunu'nun Mükerrer 121 inci maddesinde düzenlenmiştir.

Basit usule tabi olan mükellefler, 01.01.2018 tarihinden itibaren defter-beyan sistemini kullanmalarına zorunluluk getirilmiştir. Ticari kazancı basit usulde tespit olunan gelir vergisi mükellefleri, yıllık gelir vergisi beyannamelerini defter-beyan sistemi üzerinden vereceklerdir (GİB, 2021a: 1).

Basit usule tabi olan mükelleflere verilen bu avantajların ve kolaylıkların yanında bu mükelleflerin bazı sorumlulukları vardır. Basit usule tabi olan mükellefler Vergi Usul Kanununun maddelerine göre fatura, perakende satış vesikaları ve diğer belgeleri hazırlamak ve bu belgeleri kullanmaları gerekmektedir (Sarılı, 2012: 23). Bununla birlikte kendilerine yapılan mal ve hizmet teslimleri için fatura, gider pusulası, müstahsil makbuzu ve VUK'un hükümlerine uygun diğer belgeleri teslim almak zorundadırlar. Bu yükümlülüklerin yanında işe

başlama, işi bırakma, iş değişikliği, adres değişikliği ve işletmede değişiklik yükümlülüklerini vergi dairesine bildirmek zorundadırlar.

4.2. Basit Usule Tabi Olmanın Şartları

193 sayılı GVK'nin 47. maddesinde sayılan şartlar, basit usule tabi olmanın genel şartlarını oluşturmakta iken 48. maddesinde sayılan şartlar ise basit usule tabi olmanın özel şartlarını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, ticari kazancın basit usulde belirlenmesi amacıyla genel şartların ve özel şartların birlikte sağlanmalıdır. Bu şartlardan birini kapsamayan bir mükellefin basit usulde vergilendirilmemektedir (Sarılı, 2012: 23).

4.2.1. Basit Usule Tabi Olmanın Genel Şartları

Basit usule tabi olmanın genel olarak ilk şartı kendi işinde bilfiil çalışması veya bulunmasıdır. Basit usul mükellefi işinde yardımcı işçi ve çırak kullanması, askerlik, hastalık, tutukluluk, seyahat, ihtiyarlık ve hükümlülük gibi gerekli ayrılmalar yüzünden geçici işinin başında bulunmaması bu şartı bozmamaktadır. Ayrıca mükellefin ölümü halinde dul eşi veya küçük çocukları işe devam ettirdiği durumda bunların işin başında bulunup bulunmamaları dikkate alınmaz. İkinci şartı işyeri mülkiyetinin iş sahibinde bulunması durumunda emsal kira bedeli dikkate alınır, kiralanmış olması halinde yıllık kira bedeli toplamı; büyükşehir belediye sınırları içinde 2020 takvim yılı için 11.000 TL'yi aşmamak diğer yerlerde 2020 takvim yılı için 7.000 TL'yi aşmaması gerekir. Son şartı ise ticari, zirai veya mesleki faaliyetler dolayısıyla gerçek usulde gelir vergisine dâhil olmamalıdır (GİB, 2021b: 5).

4.2.2. Basit Usule Tabi Olmanın Özel Şartları

Basit usule tabi olmanın özel şartları dört kısımda incelenmektedir. Basit usulde vergilendirmenin birinci özel şartı, mükelleflerin satın aldıkları malları ya olduğu gibi ya da işledikten sonra satanların yıllık alım tutarının 2020 takvim yılı için 140.000 TL'yi geçmemesi ya da yıllık satışları tutarının 2020 takvim yılı için 220.000 TL'yi geçmemesi gerekmektedir. İkinci şart ise, birinci şartta yazılı olanların dışındaki işlerle uğraşanların bir yıl içinde elde ettikleri gayri safi iş hâsılatının; 2020 takvim yılı için 70.000 TL'yi aşmamalıdır. Üçüncü şart, birinci ve ikinci şartta yazılı olan işlerin birlikte yapılması durumunda yıllık satış tutarı ile iş hasılatı toplamının 2020 takvim yılı için 140.000 TL'yi geçmemesi gerekir. Son şart olan dördüncü şart, kâr hadleri emsallerine göre düşük olarak tespit edilmiş bulunan emtia için özel hadler vardır. Bunlar milli piyango bileti, akaryakıt, şeker ve bunlar gibi kâr hadleri emsallerine nazaran bariz şekilde düşük olarak tespit edilmiş bulunan emtia için birinci ve üçüncü numaralı şartlarda yazılı hadler yerine ilgili Bakanlıkların görüşü alınmak suretiyle Hazine ve Maliye

Bakanlığınca belirlenecek alım satım hadleri uygulanmaktadır. Bu kapsamda, anılan maddelerin ticaretini yapan mükelleflerin basit usulden yararlanabilmeleri için alış, satış veya hasılatlarının 310 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde belirtilen hadleri aşmaması gerekmektedir (GİB, 2021b: 5).

5. Basit Usul Uygulamasında Yapılan Değişikliğin Vergi Ahlakı Perspektifinde Değerlendirilmesi

Türkiye'de 1999 yılında 4369 sayılı Vergi Usul Kanunuyla birlikte götürü usul yerine basit usulde vergilendirilmeye geçilmiştir. Bu usulde vergilendirilmeye geçilmesinin en önemli sorunlarından biri götürü usulden kaynaklanan zorluklardır. Götürü usuldeki mükellefler ticari faaliyetlerini devam ettirirken belge alma zorunlulukları var iken belge vermemeleri gerekir. Sadece belirli bir alış tutarını geçmeleri durumunda gerçek usulde vergilendirileceklerinden dolayı belge almama yoluna yönelirlerdi. Vergi sistemindeki bu tür sakıncaları gidermek amacıyla da götürü usul yerine vergilendirmede basit usul uygulaması getirilmiştir. Bu sayede bireylerin hem belge almaları hem de vermeleri zorunluluk altına alınmıştır (Arslan ve Biniş, 2012: 62). Ayrıca bu uygulama ile birlikte ticari kazançların vergilendirilmesi için gerçek kazancın esas alınmasını sağlamak ve kayıt dışı ekonomiyi azaltmak hedeflenmiştir (Organ ve Güler, 2012: 193). Bu hedeflerle birlikte toplam vergi gelirlerinde bir artış meydana getirilmesi amaçlanmıştır.

Basit usulde vergilendirmenin özellikle uygulama sonuçları analiz edildiğinde düzenleme amacından sıyrılıp mükellef sayısını azaltmıştır. Bu durum hem toplam vergi gelirlerini düşürmüş hem de kayıt dışılığı besler bir yapı haline getirmiştir (Bilen, 2007: 141; Yıldız, Yılmaz ve Akbulut, 2016: 24). Bir ülkede kayıt dışılığın artmasının bir sonucu mükelleflerin vergi kaçırmaya yönelmeleridir. Bir toplumda vergi kaçırma ne kadar çok olursa toplumun vergi ahlakıda bir o kadar düşmektedir.

2020 yılıyla birlikte Türkiye'de etkisini gösteren salgın, Türk vergi sisteminin elektronik defter-beyan sistemindeki uygulamaları daha da aktif hale getirmiştir. Bu uygulamalar günümüze kadar devam etmektedir. 2021 yılının birinci ayıyla birlikte Türkiye'de ekonomik anlamda etkisini daha çok gösteren salgın dönemi Türk vergi sistemindeki basit usul vergi uygulamasında birtakım muafiyetlere yol açmıştır. Bilindiği üzere basit usul vergilendirmesine dâhil olan mükellefler yılda bir kere dönem sonunda yıllık gelir vergisi beyannamesi vermektedirler. Bu verdikleri beyana göre vergi doğuran olay gerçekleşmekte veya gerçekleşmemektedir. Bu kişilerin defter tutmaması, muhtasar beyanname vermemesi ve vergi tevkifatı yapılmaması, geçici vergi ödememesi, ticari kazancın tespitinde amortismana tabi

iktisadi kıymet alışları ve satışların dikkate alınmaması, teslim ve hizmetlerin katma değer vergisinden istisna olması, alınan ve verilen belgelerin kayıtları bireylerin üyesi oldukları meslek odalarındaki bürolar tarafından kayıt altına alınması gibi vb. avantajları da bulunmaktadır.

Salgının ekonomi üzerindeki etkisi dikkate alınarak hükümet tarafından basit usulde vergilendirilen marangoz, tesisatçı, lastikçi, berber, tornacı, kuaför, terzi, tuhafiyeci, tamirci kaportacı ve çay ocağı işleticisi gibi yaklaşık 825 bin esnafa 2021 yılı için beyanname vermeleri zorunlu tutulmasına rağmen, söz konusu dönem için bu mükellefler yıllık gelir vergisinden muaf tutulmuşlardır. Hükümetin uyguladığı bu muafiyet kuşkusuz vergileme etkinliğini bozmuştur. Fakat bu tür mükellef gruplarına sağlanan muafiyetlerin amaçları onlara bu daralmış ekonomik koşullarda ticaret yapma olanağı vermek, yaşamlarını idame ettirmek ve her durumda ekonomiye katkı sağlamasına imkân vermektedir. Bu bakımdan basit usule tabi mükelleflerin muafiyet ve istisnalarla korunması adaletli bir uygulama olduğu söylenebilir. Ayrıca 2020 yılında basit usuldeki mükelleflerden elde edilen gelirlerin toplamı 600 bin TL civarı iken gelir vergisi toplamı 260 milyon TL, toplam vergi gelirleri ise 1 milyar 230 milyon TL'dir.[5] Diğer bir ifadeyle basit usuldeki mükelleflerden elde edilen gelirlerin toplamı, toplam vergi gelirleri içindeki payı binde bir civarındadır. Bunun yanında bu kişilerin bütün yıl boyunca alışları 15 bin TL'yi geçmemektedir. 2021 yılının şubat ayında bu mükelleflerin matrahı sıfır gözükmektedir. Aslında idare bir nevi bu tür masraflardan kaçınmaktadır.

Diğer yandan 2021 yılı için basit usuldeki mükellefler yıllık gelir vergisi ödememesi vergi kayıp ve kaçakla mücadelede sıkıntılara da neden olabilecektir. Zaten ülkemiz açısından vergi kayıp ve kaçakların yüksek düzeyde olması vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Vergi uyumunun istenilen düzeyde olmaması vergi ahlakından kaynaklanmaktadır. Aslında vergi ahlakı, vergi kaçakçılığı ya da kayıt dışı ekonomi gibi bir sonuç değişken değildir.

Vergi ahlakına sahip olan mükellefler içsel motivasyon olarak çevreden herhangi bir zorlama ve baskı unsuru olmadan vergiyi gönüllü olarak ödemektedir. Çünkü bu kişiler verginin kamu hizmetlerinin finansmanı amacıyla alındığının bilincindedir. Söz konusu uygulama ile birlikte basit usulde vergiye gönüllü uyum gösteren mükellefler de yıllık gelir vergisini ödemeyeceklerdir. Bu durum vergiye gönüllü uyum gösteren mükelleflerinde gelecek yıllarda vergi ödememesine, vergi kaçırma yollarına başvurmalarına yol açması muhtemeldir. Sonuç olarak bir ülkede vergi kayıp ve kaçakların yükselmesi vergi ahlakı düzeyini düşürecektir.

[5] Detaylı bilgi için bkz.: Gelir İdaresi Başkanlığı/İstatistikler/Bütçe gelirleri.

5. Sonuç

Vergileme konusu geçmişten günümüze kadar hem devletleri hem de toplumu ilgilendiren önemli konuların başında gelmektedir. Çünkü bir toplumda bireylerin hangi vergileme ilkelerine bağlı olduğu ve hangi gelir unsurlarından vergilendirileceği sosyal ve ekonomik gündemi sürekli ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Bu kapsamda etkin ve ideal bir vergi sistemi oluşturulurken vergilerin ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarının detaylı bir şekilde düşünülmesi gerekmektedir. Uygulamada olan vergiler, mükelleflerin davranış ve tutumlarını dikkate alınmadan tasarlandıysa devlet açısından vergi kaybının çok daha ötesinde problemler meydana gelebilir. Bu problemlerin biri de vergi ahlakıdır.

Türkiye'de 2021 yılı için basit usuldeki mükelleflere sağlanan muafiyet uygulaması vergi kayıp ve kaçakla mücadelede sıkıntılara neden olabilecektir. Vergi kayıp ve kaçakların yüksek düzeyde olması vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Vergi uyumu mükelleflerin vergi ödevleri olarak bilinen; vergi beyannamelerinin zamanında ve eksiksiz vermesi ya da beyan edilen ve kesinleşen vergilerin ödenmesidir. Vergi uyumunun istenilen düzeyde olmaması vergi ahlakının bir sonucudur. Söz konusu uygulama ile birlikte basit usulde vergiye gönüllü uyum gösteren mükellefler de yıllık gelir vergisini ödemeyeceklerdir. Bu durum vergiye gönüllü uyum gösteren mükelleflerinde gelecek yıllarda vergi ödememesine, vergi kaçırma yollarına başvurmalarına sebep olacaktır. Bu hususta bir ülkede vergi kayıp ve kaçakların yükselmesi vergi ahlakını azaltmaktadır. Diğer yandan mükelleflerin vergi ödemesini engelleyen faktörler sadece vergi ahlakı değildir. Bununla birlikte, kültürel, dinsel, sosyal ve psikolojik unsurlarda etkilidir. Ayrıca vergi idaresi unsurlarını da hesaba katmak gerekir. Gelecek dönemlerde ülkemizde vergiye gönüllü uyumun sağlanabilmesi ve vergi ahlakının yükseltilmesi için bu unsurların göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Akdoğan, Abdurrahman: **Kamu Maliyesi,** Ankara, Gazi Büro Kitapevi, 16. Baskı, Ekim 2014.

Aktan, C. Can: **Toplam Ahlak Temiz Topluma Doğru,** İstanbul: Zaman Kitapevi, 2004.

Aktan, C. Can: "Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş", **Hukuk ve İktisat Araştırmalar Derneği,** Cilt: 1, Sayı: 1, 2009, ss. 38-59.

Aktan, C. Can: "Yeni maliye, Değişim Çağında Kamu Maliyesi: Yeni Trendler, Yeni Paradigmalar, Yeni Öğretiler ve Yeni Perspektifler", Editörler: C.C. Aktan, A. Kesik ve D. Dileyici, T.C. **Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Bakanlığı,** Ankara, Yayın No: 2012/420, ss. 167-181.

Aktan, C. Can, Dileyici Dilek ve Saraç, Özgür: "Yeni maliye, Değişim Çağında Kamu Maliyesi: Yeni Trendler, Yeni Paradigmalar, Yeni Öğretiler ve Yeni Perspektifler", Editörler: C.C. Aktan, A. Kesik ve D. Dileyici, **T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Bakanlığı,** Ankara, Yayın No: 2012/420, ss. 183-197.

Allingham, M.G. ve Sandmo, A.: "Income Tax Evasion: A Theorical Analysis", **Journal of Public Economics,** Vol: 1, 1972, pp. 323-338, (Çevrimiçi): https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0047272772900102, (Erişim Tarihi: 01.05.2021).

Alm, J. ve Torgler, B.: "Culture Differences and Tax Morale in The United States and Europe", **Journal of Economic Psychology,** 27(2), April 2006, pp. 224-246, (Çevrimiçi): https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167487005001054, (Erişim Tarihi: 01.05.2021).

"Türk Vergi Sisteminde Basit Usulde Vergilemenin Etkinliği: Basit Usulde Vergileme, Vergi Ziyaına Neden Olabilir Mi?", **Mali**

Arslan, Mehmet ve Biniş, Mine: **Çözüm İSMMMO Yayınları,** Temmuz-Ağustos 2012, (Çevrimiçi):http://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12462/4568#sthash.wx78hbIL.dpbs, (Erişim Tarihi: 02.05.2021).

Bertrand, A.: **Ahlâk Felsefesi,** (Çev.) Salih Zeki, Akçağ Yayınları, 2. Basım, Ankara, 2001.

Bilen, Abdulkadir: "Kayıtdışı Ekonomi ve Kayıtdışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Çabalar", **Muhasebe ve Finasman**, Sayı: 36, 2007, ss. 134- 143, (Çevrimiçi):https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/426376, (Erişim Tarihi: 01.05.2021).

Cevizci, Ahmet: **Etiğe Giriş, Paradigma Yayınları,** İstanbul, 2008.

Çataloluk Cuma: "Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı: 20, 2008, ss. 213-228, (Çevrimiçi): http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/364, (Erişim Tarihi: 01.05.2021).

Çiçek H., Karakaş, M. ve Yıldız A.: "Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması", **T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı,** Ankara, 2008.

Demirtaş Aydoğan, Selma: "Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi", **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı: 3, 2017, ss. 14-22, (Çevrimiçi): http://www.ibaness.org/bnejss/2017_03_special_issue/02_Demirtas_1.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2021).

GİB: "Basit Usule Tabi Mükelleflerin Yıllık Gelir Vergisi Beyanı Broşürü",2021a,(Çevrimiçi):https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/basit_usul_brosur_2021.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2021).

GİB: "Basit Usule Tabi Mükellefler İçin Vergi Rehberi", 2021b (Çevrimiçi):https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/be

yannamerehberi/basit_usul_rehber_2021.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2021).

GİB: "Merkezi Yönetim Gelirleri", (Çevrimiçi): https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_18.xls.htm, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

GİB: "Basit Usulde Vergilendirilen Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları", (Çevrimiçi): https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/AIGMS/2021/TABLO_7.xls.htm, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

Gökpınar, Ali Rıza, Selim, Sibel ve Yanıkkaya, Halit: "Türkiye'de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma", **Ekonomik Yaklaşım,** Cilt: 18, Sayı: 63, 2007, ss. 69-94, (Çevrimiçi): http://www.ekonomikyaklasim.org/fulltext/94-1395770299.pdf, (Erişim Tarihi: 20.04.2021).

Gündüz, Ahmet: "Basit Usule Tabi Mükelleflerde Kazanç İndirimi ve Genç Girişimcilere Tanınan Kazanç İstisnası", **Mali Çözüm İSMMMO Yayınları,** Eylül-Ekim 2017, (Çevrimiçi): http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/143malicozum/21-Ahmet_GUNDUZ.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2021).

Kaynar Bilgin, Handan: "Vergi Ahlakının Teorik Çerçevesi", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt: 20, Sayı: 2, 2011a, ss. 259-278, (Çevrimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50691, (Erişim Tarihi: 23.04.2021).

Kaynar Bilgin, Handan: "Türkiye'de Vergi Ahlakının Belirleyicileri", **ODTÜ Gelişme Dergisi,** Sayı: 38, Ağustos 2011b, ss. 167-190, (Çevrimiçi): https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423909942.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2021).

Kıllıoğlu, İsmail: Ahlâk-Hukuk İlişkisi, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları,** No: 23, İstanbul, 1988.

Nadaroğlu, Halil: **Kamu Maliyesi Teorisi,** 7. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1989.

Organ, İbrahim ve Yegen, Baki: "Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği**", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** Cilt: 27, Sayı: 4, 2013, (Çevrimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30534, (Erişim Tarihi: 27.04.2021).

Organ, İbrahim ve Güler, Ahmet: "Şehir İçi Ulaşım Faaliyetlerinde Kazancın Basit Usulde Vergilendirilmesinin Yarattığı Vergi Adaletsizliği: Denizli Örneği", **Maliye Dergisi**, Sayı: 163, 2012, ss. 187-203, (Çevrimiçi): https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0014598&lng=0, (Erişim Tarihi: 26.04.2021).

Pehlivan, Osman: **Vergi Huku Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi,** Celepler Matbaacılık, Trabzon, Ağustos 2013.

Sarılı, A. Mustafa: **"Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması",** Hermes Yayınları, Ankara, 2012.

Schmölders, G.: **Genel Vergi Teorisi,** (Çeviren: Salih Turhan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2149, İstanbul, 1976.

Song, Y. ve T. E. Yarbrough: "Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey", **Public Administration Review,** 38(5), 1978, pp. 442-452, (Çevrimiçi): https://www.jstor.org/stable/975503?seq=1, (Erişim Tarihi: 24.04.2021).

Şahpaz K. İ. ve Saruç N. Tolga: Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği", **Sakarya İktisat Dergisi,** Cilt: 1, Sayı: 4, 2012, ss. 75-104, (Çevrimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/pub/sid/issue/30090/324702, (Erişim Tarihi: 22.04.2021).

Şenyüz, Doğan: **Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi,** Bursa, 1995.

Taşkın, Yasemin:

"Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları,** Seri: 54, İstanbul, 2010, (Çevrimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/7890, (Erişim Tarihi: 04.05.2021).

Torgler, Benno: "Tax Morale in Asian Countries", **Journal of Asian Economics,** Vol: 15, Iss. 2, 2004, pp. 237-266, (Çevrimiçi): https://www.econstor.eu/handle/10419/214288, (Erişim Tarihi: 29.04.2021).

Torgler, Benno: Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance, **Doktora Tezi, University of Basel**, 2003, (Çevrimiçi): http://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf, (Erişim Tarihi: 30.04.2021).

Torgler, Benno: Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis, **Cheltenham: Edward Elgar,** 2007, (Çevrimiçi): https://www.researchgate.net/publication/27474421_Tax_Compliance_and_Tax_Morale_A_Theoretical_and_Empirical_Analysis, (Erişim Tarihi: 30.04.2021).

Tosuner, M. ve Demir, İ.C.: "Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlâkı", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Sayı: 3, 2007, ss. 1-20, (Çevrimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287478, (Erişim Tarihi: 03.05.2021).

Tosuner, M. ve Demir, İ.C.: **Vergi Ahlâkı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği,** T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2008.

Yıldız, Barış, Yılmaz, Candan ve Akbulut, Gizem: "Türkiye'de Basit Usulde Vergilendirme İle Toplam Vergi Gelirleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi", **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi,** Cilt: 5 Sayı: 10, Kış-2016, ss. 24-37, (Çevrimiçi): https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-

goruntule&id=AWWF24TmHDbCZb_mQsSb, (Erişim Tarihi: 04.05.2021).

Yurdakul, Ali: **Vergi Ahlâkı ve Vergi Ahlâkını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği,** T. C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Bilim Dalı Doktora Tezi, Bursa, 2013.

EGE 3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
İZMİR
16 - 17 EKİM 2021

EKOLOJİK PAZARLAMANIN AMACLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gular NAZARLİ
Azerbaycan Cumhurbaşkanlığına bağlı Devlet İdarecilik Akademisi, Yönetim Fakültesi,
ORCID ID: 0000-0003-4079-9198

ÖZET

Sanayi Devrimi ile birlikte hızla artan nüfus nedeniyle insanın doğaya uyguladığı antropojen baskı artmış ve bu da ilk başta sadece çevresel kirlenme olarak algılanan, sonra ise daha büyük boyutlara ulaşan çevresel dengenin bozulmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle, çevre sorunları daha da derinleşerek içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Lakin 1970'li yıllardan itibaren başlayan çevreyle ilgili bilinçlenme ve çevre hareketleri, özellikle Roma Kulübünün hazırladığı "Ekonomik Büyümenin Sınırları" ve "Dönüm Noktasında İnsanlık" raporlarının da yaratmış olduğu etki ile çevre koruma muhalefetini oluşturmuştur.

Dünya nüfusunun hızlı artışının, doğal kaynakların tükenmesi eğiliminin altında olması ve gelecek kuşakların hayatta kalma olasılıklarının risk altına girmesi, insanlığı yeni çözümler aramaya mecbur bırakmıştır. Bu duruma yönelik çözümlerden biri ise "Ekolojik Pazarlama" olarak görülmektedir. Şunu da özellikle belirtmek gerekir ki, "Ekolojik Pazarlama" adı altında ele alınacak bu kavram, "Çevresel", "Yeşil", "Sürdürülebilir" pazarlama gibi benzer ifadeler yoluyla da literatürde karşımıza çıkmaktadır. (Raletic ve Beljanski, 2013)

Makalede dikkat çekilmek istenen asıl konu ve amaç, nispeten yeni olmasına rağmen hızla gelişen "Ekolojik Pazarlama" alanının incelenmesi ve bu alanın gerçekten doğayı koruma amaçlı mı oluştuğu, yoksa sadece "gösteriş" için yapılıp, kar amacı mı güdüldüğünün değerlendirilmesidir. Bu itibarla, küresel çevre sorunlarını kavramak, hangi yeşil politikaların izlenmesi gerektiğini incelemek, ekolojik pazarlamanın ne olduğunu araştırmak, yeşil ürün, fiyat ve iletişim stratejilerini ortaya koymak amacıyla konuya ışık tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler : çevre, çevre duyarlı yönetim, ekolojik pazarlama.

GİRİŞ.

Bilindiği gibi yirminci yüzyılın ikinci yarısından bu yana bilgi ve teknolojinin hızlı gelişimi beraberinde sanayinin ve başka alanların da gelişmesine sebep olmuştur. Bu gelişmeyle birlikte insanın doğaya antropojen baskısı arttı ve bu da çevresel dengenin bozulmasıyla sonuçlandı, diğer sözlerle çevre sorunları derinleşerek içinden çıkılmaz bir hal aldı. Lakin 1970'li yıllardan itibaren başlayan çevre hareketleri ve çevreyle ilgili bilinçlenme, özellikle Roma Kulübünün hazırladığı "Ekonomik Büyümenin Sınırları" ve "Dönüm Noktasında İnsanlık" raporları ile çevre koruma muhalefeti oluşturdu.

Bugün dünya nüfusunun hızlı artışının, doğal kaynakların tükenmesi eğiliminin altında olması ve gelecek kuşakların hayata kalmalarının riske girmesi, insanları yeni çözümler

aramaya sürüklemektedir. Bu çözümlerden biri de "Ekolojik Pazarlama" olarak görülmektedir. Pazarlama, bir işletme kavramı olsa da, bu kavram günümüzde siyaset, kamu yönetimi gibi daha birçok geniş yelpazade de kullanılmaktadır.

Makalede amacımız nispeten yeni ve hızlı gelişen "Ekolojik Pazarlama" alanının incelenmesi ve bu alanın gerçekten doğayı koruma amaçlı mı oluştuğu, yoksa sadece "gösteriş" için yapılıp kar amacı mı güdüldüğü değerlendirilecektir. Bu noktada küresel çevre sorunlarını kavrayıp, hangi yeşil politikaların izlenmesi gerektiği ve yeşil pazarlamanın ne olduğunu araştırmak, yeşil ürün, fiyat ve iletişim stratejilerini ortaya koymaya çaba gösterilecektir.

1. ÇEVRE DUYARLI YÖNETİM

1.1. Çevre Ve Çevre Duyarlılığı Tarihi.

Çevre ve ekosistem kavramları. Bugüne kadar "çevre" kavramı üzerine çok araştırma yapılmış ve onun bir çok tanımı verilmiştir. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak çevre kavramını tüm canlı varlıkların hayati bağlarla bir-birine bağlı oldukları, dış şartları etkiledikleri ve onlardan etkilendikleri mekana, yani canlıların yaşam ortamı olarak ifade edilebilir. Basit şekilde çevre anlayışı doğal ve yapay olarak ikiye ayrılır. Böylece, insan müdahelesi olmayan veya değişikliye uğramamış çevreye doğal, değiştirilmiş çevreye ise yapay adı verilmiştir.(Görmez:2018, 3)

Ekosistem ise insan da dahil olmak üzere tüm canlıların kendi çevreleriyle uyum içinde yaşamalarını ve gelişimlerini devam ettirmeleri için tüm var olan şartların toplamına denilmektedir. (Görmez:2018, 1) İnsan varlığının temelinde doğaya bağlı olması yatmaktadır, ve onun doğayla olan birlikteliği kendini merkeze koyarak, ihtiyaçlarının giderilmesi üzerine kurulmuştur.(Gül:2013) Dünya üzerindeki nüfüs arttıkça bu ihtiyaçlar da artma eğilimi göstermektedir insanoğlunun doğaya antropojen baskısı da çoğalmış ve sonuç olarak küresel boyutta çevre sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İnsanoğlunun "tarihi yapabilmek" ve yaşamlarını sürdürebilmek için, her şeyden önce; yemek, içmek, barınmak, giyinmek vb. ihtiyaçları olduğu aşikardır. Dolayısıyla ilk tarihsel eylem de bu ihtiyaçları karşılayacak araçların üretimi, yani maddi yaşamın kendisinin üretimi olmuştur. Bu ihtiyaçlar sağlandığında ortaya diğer ihtiyaçlar çıkmaktadır. Ortaya çıkan ihtiyaçlar içinde en önemlisi hayatın yeniden yaratılmasıdır, yani insanların kendi kendilerine, yeniden üretime koyulmasıdır.(Marx ve Engels: 2013, 28-32)

Günümüzde ise çevre sorunlarının başlıca nedeni olarak ekolojik dengeye yapılmış müdaheleler gösterilebilir.(Görmez:2018, 4-5) 18. yüzyılda Sanayi Devrimiyle başlayan çevreye müdaheleler insanlığın karşısına ciddi anlamda yalnızca 1950'lerden sonra çıkmaya başladı,(Akdeniz: 2011, 4) Buna rağmen, doğal çevrenin korunmasıyla ilgili adımlar 1970'lerde bilinçli tüketici tarafından çevreci hareketler zemininde atılmaya başlanmıştır.(Aytekin:2007)

Bu çalışmalar kirliliğin önlenmesi yönünde olmuş ve çevre kirliliğini azaltan yeni teknolojilerin üretilmesi şeklinde yapılmaya çalışılmıştı. Fakat bu teknolojiler de çok enerji ve

pahalı malzemeler gerektirdiği için onlardan kaçınılmıştır. (Çelik, Akman, Ceyhan ve Akman: 2016)

Sürekli olarak kirlenmeye maruz kalan çevre, bütün dünyada küresel ve bölgesel olarak farklılıklar göstermektedir, özellikle sanayi devrimini tamamlamış ülkeler bu kirlenmenin en büyük sorumluları olmuşlardır. Bugün çevresel sorunlar; ülkelerin gelişmişlik, nüfus, eğitim vs. oranlarına göre değişmektedir. Örneğin, eğer gelişmiş ülkelerde sanayileşme sonrası çevre sorunlarından bahsediliyorsa, bunun tam aksi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınma çabalarının sonucu oluşmuş çevre sorunlarından bahsedilebilinir.

Çevre duyarlı yönetim. Sağlıklı bir yaşamın olması için sağlıklı bir çevrenin olması şarttır. Çevreye olan duyarlılık son yıllarda hızlı biçimde artmaktadır. Bu hem devlet, hem özel sektör ve hem de sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli politikalarla yapılmaktadır. Devlet, toplumu korumak için gerekli yasal alt yapıyı ve düzenlemeleri gerçekleştirir. Bu düzenlemelere; zararlı ürünlerin azaltılması, çevreyle ilgili eğitimler vermek ve tüketicilerin bilinçlendirilmelerine katkıda bulunmak gibi eylemler dahildir.

İşletmeler hem çevreye olan duyarlılıklarını kanıtlamak hem de tüketicilerin bu yöndeki taleplerini karşılamak amacıyla çevreye duyarlı üretim teknolojileri kullanmaktadırlar. Günümüzde pazarlama yöneticilerinin karşılaşabileceği önemli problemlerden biri; tüketicilerin çevre dostu ürünlere talebi artarken, ürün yelpazelerini incelemek ve bu yönde gerekli değişiklikleri yapmaktır. Bu amaçla pazarlama araştırmalarının yapılması, yeni pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve tüketicilerin, firma ürünlerinin çevre dostu özellikleri hakkında bilgilendirilmesi ve ikna edilmesi gerekmektedir.(Erbaşlar: 2012)

1.2. Çevre Duyarlı Üretim İçin Yeni Teknolojiler.

Enerji tüketimi, çevre kaygısı, yönetimde verimlilik ve başka konular önemli hal alınca, bu konulara, ekolojik/yeşil teknolojilerin çözüm olarak sunulması söz konusu olmuştur.

21.yüzyılda imalat, çevre değişimi, enerji eksikliği ve kaynakların tükenmesi dikkate alınması gereken meselelerdendir. 2013 yılında Hawaii, ABD'de düzenlenmiş olan "The International Symposium on Green Manufacturing and Applications"da ekolojik teknoloji özellikleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Enerji tasarrufu
- Enerji tüketimi
- Yeşil üretim
- Yeşil ürünler
- Atık azaltma
- Sürdürülebilir üretim (Chun ve Ahn:2014)

Yeşil teknolojiler günümüzde geniş bir üretim ve tüketim teknolojisini kapsamaktadır. Bu tür teknolojilerin benimsenmesi ve kullanımı, izleme ve değerlendirme, kirliliği önleme, kontrol, iyileştirme ve restorasyon gibi faaliyetleri içerir. Zararlı kabul edilen doğal veya antropojenik maddeler de dahil olmak üzere, çevrenin durumunu ölçmek ve izlemek için izleme

ve değerlendirme teknolojileri kullanılır. Önleme teknolojileri, çevresel olarak tehlikeli maddelerin üretiminden kaçınır veya insan faaliyetlerini çevreye zararı en aza indirecek şekilde değiştirir. Kontrol teknolojileri, tehlikeli maddeleri çevreye girmeden önce zararsız hale getirir. İyileştirme ve restorasyon teknolojileri ise, doğal olarak veya antropojenik etkiler yoluyla bozulmuş, ekoloji sistemlerin durumunu iyileştirmek için tasarlanmış yöntemleri içerir.

Yeşil/ekolojik teknolojilerin bilinen en iyi örneklerinden biri güneş pilidir. Bir güneş pili, doğrudan ışığı enerjiye dönüştürür. Dolayısıyla, güneş enerjisinden elde edilen elektrik, daha az fosil yakıt tüketimi anlamına gelir. Diğer örnek ise yeniden kullanılabilir su şişesidir. Bol miktarda su içmek sağlıklıdır. Plastik atıkları azaltmak çevre için mükemmeldir. Bu nedenle, yeniden doldurabileceğiniz, modaya uygun yeniden kullanılabilir su şişeleri sağlığı teşvik eder, çevre dostu ve yeşildir.

Yeşil teknoloji; havayı kirletmez, bir çok alanda ekonomik fayda getirir, yenilenebilirlik vs. gibi avantajlara sahiptirler. (Banerjee ve Akuli: 2014)

2. EKOLOJİK PAZARLAMA VE AMAÇLARI ÜZERİNE

2.1. Ekolojik Pazarlama Ve Onun Gelişimi.

Ekolojik pazarlama nedir? Ekolojik pazarlama*[6] doğal çevreye zarar vermeyen ürünlerin spesifik olarak üretilmesi, fiyatlandırılması, tanıtılması ve dağıtılmasını sağlar.(Pride ve Ferrell:2000, 86)

Akdeniz ise, ekoloji pazarlamayı tüketici istek ve ihtiyaçlarını karşılayan ve aynı zamanda çevreye verilen zararı minimize eden, yani çevreye daha duyarlı ve daha uygun ürünlerin üretilmesini teşvik eden düşünceyi ekolojik pazarlama olarak tanımlamaktadır. Bu noktada ürünün yalnızca kendisinin değil, ayrıca tasarımı, üretimi, dağıtımı, tüketilmesi ve daha sonraki süreçlerde çevreye duyarlı olması şarttır.(Akdeniz:2011, 3) Bu yüzden tüketicilerin taleplerini karşılayan üretici, yalnızca karı değil, hem toplumun ahlak kuralların, sosyo-kültürel çevre için yardımları ve destek sağlanmasını da düşünmelidir.(Erbaşlar:2012) Bunun için de üretilen ürünlerin kamu sağlığı ve güvenliğini korumak amacıyla zorunlu standartlara tabi tutulması gerekmektedir. Ürün standartları olarak; ürünün kalitesi, dayanıklığı, boyutları, sağlığa etkileri gibi teknik özellikleri ve çevreye duyarlılığıyla ilgili ürünün kullanımı ve sonrasında çevreye olan etkileri tanımlanmaktadır.(Solvalier:2010, 4) Hizmet sektöründe ise ekolojik veya yeşil pazarlama, hizmet sunumu sürecini içerir.(Prakash:2002)

Ekolojik pazarlama için üreticilerin hedeflemesi gereken dört husus vardır. Bunlar: 1) insanların kullandıkları çevre için ödeme yapmalarını sağlamak; 2) insanların çevreyle ilgili düşüncelerini değiştirmek; 3) karışık çevresel bilgilerin daha kolay şekilde anlatılması; ve 4) tüketici davranışlarında değişikliklerin yapılması.(Polonsky; 2011)

*Literatürde yeşil, çevreci veya sürdürülebilir pazarlama olarak da geçmektedir.

Ekolojik pazarlamanın doğuşu ve gelişimi. Çevre sorunlarıyla birlikte ortaya çıkan tüketicilerin bilinçlenme süreci ve dolayısıyla çevre-pazarlama ilişkisi 1960'lı yıllarda oluşmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda Philip Kotler ve Gerald Zaltman'la birlikte ortaya çıkmış sosyal pazarlama alanı, pazarlamacıların değil, toplumun ortak yararı için ortaya çıkmış bir düşüncedir. Bu dönem, çevreyle ilgili bilgilenmeye başlamış tüketicilerin çevreye zarar vermeyen ve/veya daha az zarar veren ürünler tercih etmesine neden olmuştur.(Akdeniz: 2011,55)

"Yeşil Pazarlama" kavramı ilk defa Amerikan Pazarlama Birliğinin (AMA) 1975 yılında düzenlediği 'çevreyle ilgili pazarlama' konulu bir seminerde kullanılmıştır. .(Pride ve Ferrell:2000, 87)

Daha sonra 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan "Bizim Ortak Geleceğimiz" raporu, sürdürülebilir kalkınma anlayışını ve toplumun çevreyle alakalı konularda daha hassas olmasını teşvik etmiştir.(Aytekin: 2007) Bu dönemde ilk defa çevre duyarlılığı fikrinin gelişmesiyle üretim aşamaları incelenmiş ve atıkların girdi olarak geri döndürülmesi fikri ortaya çıkmıştır. (Çelik, Akman, Ceyhan ve Akman: 2016)

Peattie (2001), yeşil pazarlama düşüncesinin gelişimini üç döneme ayırır. Birinci dönem, 1960 ve 1980'li yılları kapsar. Bu dönemde çevre kirliliğine neden olan ürünler ve işletmelerin, otomobil, petrol ve tarımsal üretimde kullanılan kimyasal maddelerin ortaya çıkarılma çabalarına girilmiştir. Bundan başka, belirgin olarak üretici ve tüketici davranışlarında çevre duyarlılığı müşahide edilmeye başlanmıştır. Genel olarak, bu dönemde pazarlamacılar değişimleri, hukukçular ve teknik personel tarafından çözümlenmesi gereken konular olarak algılamışlardır. Fakat bu yıllarda "Çevreci Pazarlama' yönetemlerini kullanan şirketler de ortaya çıkmıştır. Bunlar; The Body Shop, Ben and Jerry's ve 3M şirketleri olarak bilinir.(Peattie:2001)

İkinci dönem ise 1980 ve 2000'e kadar olan yılları kapsamaktadır. Basında yayılan Bhopal felaketi (1984), Çernobil faciası (1986) ve Exxon-Valdez tankerinin (1989) kaza yapması sonucu olarak insanlar yaşadığımız dünyaya kaygıyla yanaşıp, çevreye ile ilgili endişe duyma aşamasına geçmişlerdir. Bu dönemde yeşil pazarlama ürünleri, evde kullanılan eşyalardan başlayarak turizm ve bankacılık sektörlerine kadar girmeyi başarmıştır.(Grant: 2008)

Son ve üçüncü dönem ise 2000'li yıllar sonrasını kapsayar. Bu dönemde pek çok alanda kirliliği azaltmak ve kaynakları korumak için teknolojiler ve üretim sistemleri geliştirilmiştir.(Peattie:2001,129-146)

2.2. Ekolojik Pazarlama Ve Çevre Duyarlı Tüketici.

Bugün çevre duyarlılığı hem üreticilerde hem de tüketicilerde hızla artmaktadır. Sadece son yıllar içinde, çevre konusu birkaç grubun endişesi olmaktan çıkmış ve gündemin en başına oturmuştur.(Ottman: 1993,s.1.) Son yıllarda tüketicilerin davranışlarında belirgin değişiklikler kaydedilmiştir. Bu anlamda, çevre duyarlılığı tüketicilerin satın alma davranışlarına

yansımıştır,(Schwepker Jr-Charles H-Cornwell, T.Bettina:1991, p.77-101.) yani kendilerini koruma altına alma endişesiyle tükettikleri ürünlere daha dikkatli yanaşmaya başlamışlar. (Ottman: 1993,s.1.) Yeşil tüketici trendi çok hızla yayılmaktadır ve onun fırsatlarından yararlanmak için yeni stratejiler geliştirmek gerekmektedir.
Ekolojik pazarlamada tüketicilik tarihine bakacak olursak, 1960'lı yıllar "bilinçlenme" dönemi, 1970'li yıllar "harekete geçme", 1980'li yıllar " sorumluluk" aldıkları zaman, 1990'lı yıllar ise tüketicilerin "pazarda bir güç" oldukları dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.(Kalafatis, Stavros - Pollard, East, Tsogas, Markos,1999,s.454.)

Peki ekolojik tüketiciler kimlerdir? Çevre konusunda daha çok bilgili, çevre duyarlı veya çevreye daha az zarar veren ürünleri arayan kişiler olarak tanımlanabilirler. Ekolojik veya yeşil tüketicilere daha çok zengin, eğitimli ve tarafsız olan bireyler dahil edilmektedir. (Ottman: 1993,27.)
Amerika'da Roper Stach Worldwide tarafından yapılmış bir araştırmanın sonucu olarak ekolojik tüketiciler beşe bölünmüştür. Bunlar: TrueBlue Greens (Sadık Yeşiller), Greenback Greens (Dolar Yeşili Yeşiller), Sprouts (Yeni Filizlenenler), Grousers (Şikâyetçiler) ve Basic Browns (Kahverengiler). (Scrum ve McCarty, 1995,71-83.) Bu tüketicilerin psikografik, yani davranışsal özelliklerine bakıldığında ise büyük kısımın algılanan tüketici durumu; altruizm, liberalizm veya sol görüşlü olarak ortaya çıkmaktadır.(Straughan, Robert D- Roberts, James A: 1999, 574.)

Genel olarak ekolojik tüketicilerin satın alma davranışlarına bakılacak olursa, psikolojik etkiler; öğrenme, güdüleme, algılama vs., sosyokültürel belirleyiciler; aile, sosyal çevre vs., demografik değişkenler; yaş, gelir, eğitim ve başka etkenler etki etmektedirler.(Follows ve Scott,- Jobber: 2000)

Peki tüketicileri çevre için ödeme yapmaya nasıl ikna ederiz? Klasik iktisatçılara göre fiyat, tüketici davranışlarını etkileyen bir etkendir. Örnek olarak, dünyada petrol veya doğal gaz fiyatları arttıkça hem yeşil hem de normal tüketicilerin davranışlarında belirli değişiklikler görülmeye başlar. Bu değişiklikler toplu taşıma kullanımı, hisse senedi araçları alımı (utilising share car schemes) veya hybrid araçların satışlarını arttırmaktadır.(Mills:2008) Burada maliyetin, hareketi tetiklemesi durumu ortaya çıkmaktadır, diğer sözlerle, tüketicilere uygulanan bir karbon vergisi artışı davranış değişikliliklerini tetiklemektedir. Lakin, bugün dünyada bir çok devlet karbonun, tüketici fiyatları üzerindeki etkisini en aza indirgemekte ve böylece artan maliyetlerle bağlantılı olası olumlu değişiklikleri de en aza indirgemektedir ve sonuç olarak tüketicilerin de bu alana yatırım yapmalarını teşvik etmektedir.(Rosen:2001) Örneğin, hibrit otomobil teknolojisindeki ilerlemeler kısmen, benzin fiyatlarının artmasıyla birlikte taşımacılıkta alternatif olması gerektiğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, daha sorumlu mallar için artan tüketici talebi akışı üzerinde bir etkiye sahiptir. Daha fazla talep, üretim ölçek ekonomilerinin ortaya çıkmasını sağlayarak, yeni teknolojileri daha ucuz hale getirir, böylelikle talebi artırır.

Yine de, tüm bu değişiklikler gerçekten daha az zararlı alternatiflere olan talebin artmasıyla sonuçlanan başlangıç fiyat tetikleyicilerine bağlıdır (yani zararlı seçeneklere olan talep daha azdır). Petrol konusuna gelindiğine ise, petrol tükenmekte, bu nedenle arz ve talebe bağlı fiyat artışı görülmektedir. Elbette, araştırma yönergeleriyle ilgili olarak, tüketicilerin sadece isteğe bağlı çevresel seçeneklerden ziyade alternatif fiyatlara nasıl tepki verdiğine

bakmak için fırsatlar vardır.(MacKerron, G.J., C Egerton, C Gaskell, A. Parpia and S. Mourato :2009)

Ancak, fiyatların tüketicilere iletilme yönteminin inceleme gerektirdiğine dair bir inanç vardır. Neredeyse bütün malların kullanım ve elden çıkarma ile ilgili daha uzun vadeli çevresel maliyetlerinin yanı sıra, malın üretimi ile ilgili yaşam döngüsü maliyetlerine sahip olması durumunda satın alma fiyatlarına odaklanma eğilimindedir. Bu nedenle, tüketicilerin çevresel anlamı yakalayan alternatiflere nasıl cevap vereceğini anlamak önemli bir araştırma fırsatıdır.(Polonsky:2011)

2.3. Ekolojik Pazarlamanın Amaçları.

Bugün dünya genelinde, özellikle gelişmiş ülkelerde, insanlar doğal çevreyle daha fazla ilgilenmekte ve çevreye daha az zarar getirecek ürünlerin tüketimini tercih etmektedir. OECD ülkerinde nihai tüketimin %60'ından fazlasını bu tür tüketiciler oluşturmaktadır. (Tan, Johnstone ve Yang, 2016, 288) İşletmelerin çoğu değişen talepleri bir fırsat olarak görür ve bu yönelimden birçok yönden yararlanır. İşletmeler bu yönelimden yararlanmak için ekolojik pazarlama uygulamalarını kendi stratejilerine dahil etmektedir. İşletmelerin ekolojik pazarlamayı daha fazla kullanmaları için öne sürülen birkaç neden vardır. Bu nedenler ise şunlardır:

1. Kurumlar sosyal sorumluluk açısından ahlaki bir yükümlülük üstlenirler,
2. Devlet, kurumlara çevre ve sosyal konularda daha zorlayıcı politikalar uygulamaktadır,
3. Ekolojik pazarlama işletmeler için hedeflere ulaşılacak bir fırsat olarak algılanmaktadır,
4. Çevreye daha duyarlı işletmeler rakipleri üzerinde bir avantaja sahip olmaktadır. Diğer bir deyişle, ekolojik pazarlamanın uygulanması, işletmeler için rakipler üzerinde farklı üstünlükler elde etme imkanı sağlamaktadır.
5. Atık bertarafı ile ilişkili maliyet faktörleri veya malzeme kullanımındaki azalmalar, firmaları davranışlarını değiştirmeye zorlamaktadır. (Polonsky, 1994; Sitnikov, Vasilescu, Ogarca ve Tudor, 2015, s.910-912).

İşletmelerin ekolojik pazarlamayı kendi stratejilerine dahil etmelerindeki amaç; ürün farklılaştırması, yeni ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi, faaliyetlerde verimliliğin sağlanması, kendi markalarına sadakatin, gelirlerin ve pazar payının artırılması ve başka ekonomik faydaları elde etmektir. Tüm bu ekonomik faydalardan ziyade nihai başarı, insanlığın ortak iyiliği için çevresel sürdürülebilirliktir (Vaccaro ve Cohn, 2010, 596).

Geniş ve kapsamlı bir uygulama olan ekolojik pazarlamanın amaçları ise şunlardır;

1. Eski yönetim uygulamalarını ve pazarlama ilişkisini yeniden şekillendirerek daha kapsamlı bir yaklaşım oluşturmak,
2. Tüketicilerin çevreye daha hassas olmasını, onların çevreye duyarlı ürünleri ve hizmetleri kullanmalarını ve toplumda geri dönüşüm bilincinin oluşmasını sağlamak,
3. İşletmeler ve toplumun genel durumlarına karşı dengeli yaklaşım sergilemek ve onların ilerlemesine ve gelişmesine katkı bulunmak,
4. Toplumdaki insanların bazen ortak iyilik için çelişen isteklerinin olduğunun farkına varmak,

5. Günümüzde eski ekonomi algısının artık değişmesi ve bununla da yeni tüketim yerleri elde etmek yerine sınırlı kaynaklardan en iyi şekilde faydalanmak (Uydacı, 2002, 112).

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME.

Sağlıklı bir yaşamın olması için sağlıklı bir çevrenin olması da şarttır. Buradan yola çıkarak, günümüzde çevre sorunlarının artması ve buna bağlı olarak insanlarında çevreye olan duyarlılığının artması hem devletin hem de özel işletmelerin bu konuya hassas yanaşmasına sebep olmuştur. Eğer devlet hukuki açıdan yasal alt yapılı politikalar öne sürüyor ve vatandaşların eğitim yoluyla çevreyle ilgili bilinçlenmesini sağlıyorsa, özel sektör de toplumda artan ekoloji kaygılı müşterilerine çevre duyarlı olduklarını ispat etmelidir. Bu anlamda işletmeler tabiki, atık kavramını ortadan kaldırmalı, çevreye duyarlı ürünler ve hizmetler sunmalıdır. Bu ürünler ve hizmetler için fiyatların haddinden fazla olmaması gibi etkenlere de yer verilmelidir.

Peki ekolojik pazarlama gerçekten doğayı koruma amaçlı mıdır, yoksa sadece "gösteriş" için yapılıp, kar amacı mı gütmektedir? Tabii ki, kapitalizmin kurallarına sadık kalarak her bir işletme ilk önce daha çok müşteri ve daha çok kar elde etmeyi hedeflemektedir. Günümüzde işletmeler, pazarlamayı rekabet ortamında bir araç olarak kullanmayı hedefler. Bunun için ilk önce pazarlama yöntemleriyle geleneksel müşterilerden başka hızla artan ekolojik/ yeşil tüketiciyi de elde edebilmesi gerekir. Bu kesim müşterileri elde edebilmek için onların dünya görüşlerine uygun bir "Branding" yani markalandırma yapılması gerekmektedir. Bu amaçla işletmeler, bu kesim müşterileri, ürettikleri ürünlerin çevre dostu özellikleri taşıdığına inandırmalıdır. Bundan başka, pazarda rakiplerine göre, ilişkisel pazarlama yoluyla tüketicileriyle daha iyi iletişim kurabilen işletmeler, yeşil ürünlerini ve hizmetlerini sosyal sorumluluk anlayışı ve uygulamaları ile sunabilir ve diğer işletmelere göre daha fazla rekabet avantajı sağlayabilirler. Yeşil tüketicilerin artması ise işletmelerden daha çevre duyarlı ürün ve hizmetlerin sunulmasını talep etmesine ve dolayısıyla bu da çevreye verilen zararı azaltmaya yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA.

Aybeniz Akdeniz, "*Yeşil Pazarlama. Tekstil Sektöründen Örneklerle*."(İstanbul:Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.2011) 4

Doo-Man Chun, Sung-Hoon Ahn, "Research Advancement of Green Technologies" International Journal of Precision Engineering and Manufacturing, 2014, Vol.15, No. 6, pp. 973-977

Fikri Gül,"*İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe"*Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE) Dergisi, Sy.14 (2013), 17-21

Follows, B.Scott,- Jobber D," Environmentaly Responsible Purchase Behaviour: A Test of a Consumer Model", *European Journal Of Marketing*, Vol.34, No5/6, 2000, p.723-746.

Gazanfer Erbaşlar, *Yeşil Pazarlama*, Mesleki Bilimler Dergisi, Sy.2,(2012) 94-101 Pınar Aytekin, "*Yeşil Pazarlama Stratejileri*",Celal Bayar Üniversitesi SBE Dergisi,Sy.2,(2007), 1-20

Grant, John., *Yeşil Pazarlama Manifestosu*, Çeviri, Nadir Özata, Yasemin Fletcher, MediaCat Kitapları, İstanbul, 2008

İlona Solvalier, "Green Marketing Strategies"Karlstad University Business School, 2010, 4

İsmail Erkan Çelik,Öznur Akman, Ayben Ceyhan,Vedat Akman, "*Yeşil Pazarlamada Sürdürülebilirlik ve Dünya'dan bir örnek: Tchibo*" İnternational conference on eurasian economies 2016

Kalafatis, Stavros - Pollard, P. - East, Michael,- Robert Tsogas, Markos H.,"Green Marketing And Kajzen's Theory of Planned Behaviour: A Cross-Market Examination", *Journal of Consumer Marketing*,Vol.16, No.5,1999,s.454.

Karl Marx ve Friedrich Engels, "*Alman İdeolojisi*",Çev. Tonguç Ok, Olcay Geridönmez,(İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013) s.28-32

Kemal Görmez, *Çevre Sorunları*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık TİC.LTD.ŞTİ.2018) 3

MacKerron, G.J., C Egerton, C Gaskell, A. Parpia and S. Mourato (2009) "Willingness to pay for carbon offset certification and co-benefits among (high-) flying young adults in the U.K.," *Energy Policy*, 37,1372-1381.

Mills, M.K. (2008)'1 Environmentally-active consumers' preferences for zero-emission vehicles: public sector and marketing implications," *Journal of Nonprofit and Public Sector Marketing*, 19 (1), 1-33.

Ottman,Jacquelyn A., *Green Marketing, Challenges&Opportunities For The New Marketing Age*,NTC Business Books, NTC Publishing Group, New York City 1993,s.1.

Peattie, Ken , "Towards Sustainability, The Third Age of Green Marketing", *The Marketing Review*, 2,2001, p.129-146.

Polonsky, Michael 2011, Green marketing : what does the future hold?, *in Readings and cases in sustainable marketing : a strategic approach to social responsibility*, Tilde University Press, Prahran, Vic., pp.245-256

Polonsky, Michael Jay, **An Introduction To Green Marketing**, Electronic Green Journal, 1(2) , https://escholarship.org/uc/item/49n325b7, 1994a, erişildi: 23.07.2018.

Prakash, A. (2002). Green marketing, public policy and managerial strategies. *Business Strategy and the Environment*. Vol. 11, pp. 285-297.

Pride M.W., Ferrell O.C. Marketing Concepts and Strategies 2000e, New York 2000, 86

Rosen, CM. (2001), " Environmental Strategy and Comparative advantage: An introduction," *California Management Review*, Vol. 43 No. 93, pp. 8-15.

Sanjukta Banerjee, Ram Krishna Akuli, "Advantages of green technology", Recent Research in Science and Technology 2014, 6(1): 97-100

Schwepker Jr-Charles H-Cornwell, T.Bettina, " An Examination of Ecologically Concerned Consumers And Their Intention to Purchase Ecologically Packaged Products". *Journal of Public Policy & Marketing*, Fall, Issue 2, Vol.10,1991, p.77-101.

Scrum L.J- McCarty J.A., "Buyer Characteristics Of The Green Consumer and Their Implications For Advertising", *Journal of Advertising*, Vol 24, Issue 2, 1995,p.71-83.

Sitnikov, Catalina Soriana, Vasilescu, Laura, Ogarca, Raduve Tudor Sorin, Matrix Model for Choosing Green Marketing Sustainable Strategic Alternatives, Amfiteatru Economic, Bucharest, Vol:17, Iss: 40, (Aug) , 2015, 909-926.

Straughan, Robert D- Roberts, James A," Green Consumer", *Journal Of Consumer Marketing*,Vol.16,No.6,USA 1999.s.574.

Tan, Lay Peng, Johnstone, Micael-Lee ve Yang, Lin, Barriers To Green Consumption Behaviours: The Roles Of Consumers Green Perceptions, Australasian Marketing Journal, Volume 24, Issue 4, November, https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2016.08.001, 2016, 288–299.

Uydacı, M., 2002. "Yeşil Pazarlama–İş Ahlakı ve Çevresellik Açısından Yaklaşımlar", s. 112, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Vaccaro, Valerie L. ve Cohn, Deborah Y, Green Marketing Strategies,Diffusion Of Innovation And Global Consumer Values for Sustainability, Proceedings of the Northeast Business ve Economics Association, 2010, 596-598

EKONOMİK REFORM PAKETİ VE GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI KAPSAMINDA VERGİSEL DÜZENLEMELERİN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ

100/2000 Doktora Öğrencisi NAZLI DEMİRTAŞ[1], Arş. Gör. MURAT ZORKUN[2]

[1] Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, -0000-0002-9487-5179
[2]Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-4619-1477

Özet

Türkiye'de 2001 yılı ve öncesinde yaşanan ekonomik problemler neticesinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) uygulamaya konulmuştur. Bu program ile mali disiplinin sağlanması için maliye politikası araçları vasıtasıyla vergilerin arttırılması ve yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Bununla birlikte 12 Mart 2021'de yayınlanan Ekonomik Reform Paketinde ise harcama disiplinin sağlanması ve bunun için vergisel düzenlemelerin sadeleştirilerek, yatırımcı dostu ve öngörülebilirliği arttıran adımlar atılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu çalışmada öncelikle GEGP kapsamında hedeflenen ve gerçekleşen vergisel düzenlemelere yer verilmiştir. Daha sonra Ekonomik Reform Paketi kapsamında uygulanması planlanan vergisel düzenlemeler ele alınmıştır. Son olarak Ekonomik Reform Paketi ve GEGP kapsamında vergisel düzenlemeler karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: GEGP, Ekonomik Reform Paketi, Vergisel Düzenlemeler

1. Giriş

Türkiye ekonomisinin 1990 sonrası dönemde ekonomik olarak yaşadığı problemler arasında sürdürülemez iç borç dinamiği, kamu mali disiplinindeki bozulmalar ve cari açıkların artması yer almaktadır. Söz konusu problemler devlet müdahalesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Devlet çeşitli para ve maliye politikalarıyla ekonomiye müdahale etmiştir. Ekonomide istikrarı sağlamak için kullanılan vergiler maliye politikası araçlarından biridir. Ekonomideki duruma göre hükümet vergi oranlarını arttırmakta veya azaltmaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye ekonomisindeki problemler devam etmiş ve dizginlenemez hale gelmiştir. 2001 yılında IMF'nin desteğiyle Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur. Bu programın öncelikli tedbirleri arasında mali disiplini sağlamak yer almıştır. Mali disiplinin sağlanması için kamu gelirlerinin arttırılmasına yönelik tedbirler arasında vergi gelirlerinin arttırılması ve yeniden düzenlenmesi gerekmiştir. GEGP'de gelir hedeflerine ulaşmak için vergileme ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte Türkiye ekonomisinde yaşanan çeşitli problemlerden dolayı 12 Mart 2021 tarihinde Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından Ekonomik Reform Paketi uygulamaya konulmuştur. Söz konusu paketin temel amaçları arasında harcama disiplinin sağlanması ve bunun için vergisel düzenlemelerin sadeleştirilerek, yatırımcı dostu ve öngörülebilirliği arttıran adımlar atılması gerektiği belirtilmiştir.

Bu çalışmada GEGP'de ve Ekonomik Reform Paketinde yer alan vergisel düzenlemeler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle GEGP kapsamında hedeflenen ve gerçekleşen vergisel düzenlemelere yer verilmiştir. Daha sonra Ekonomik Reform Paketi kapsamında uygulanması planlanan vergisel düzenlemeler ele alınmıştır. Son olarak Ekonomik Reform Paketi ve GEGP kapsamında vergisel düzenlemeler karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmiştir.

2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Kapsamında Hedeflenen ve Gerçekleşen Vergisel Düzenlemeler

Çalışmanın bu kısmında GEGP ve Ekonomik Programı Paketinde hedeflenen ve gerçekleşen vergisel düzenlemeler ele alınacaktır.

2.1. Hedeflenen Vergisel Düzenlemeler

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Şubat 2001 krizi sonrasında IMF'nin desteği ile 2001 yılının Nisan ayından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bu program Türkiye ekonomisi için makroekonomik hedeflerin yer aldığı, mali sektör, kamu finansmanı ve devletin ekonomideki rolünün azaltılmasına yönelik yapısal reformların değerlendirme konusu yapıldığı önemli bir istikrar programıdır (Çiçen, 2018: 74).

GEGP'nin temel amacı, kur rejiminin terkedilmesinden dolayı meydana gelen güven bunalımı ve istikrarsızlığı hızlı bir şekilde ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak söz konusu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Bu programın temel hedefleri arasında; mali sektörün yeniden yapılandırılması, devlette şeffaflığın artırılması, kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi yer almaktadır (T.C. Hazine Müsteşarlığı, 2001: 12-13). Gelişmekte olan veya geçiş ekonomisi aşamasında olan Türkiye gibi ülkelerin sorunlarının temelinde; genişletici maliye politikası uygulamaları neticesinde meydana gelen bütçe açıkları ve bu açıkların finansmanının sağlanması için artan kamu borç stokunun sürdürülemez hale gelmesi yer almaktadır (Yazıcı ve Yazıcı, 2014: 593).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin meydana gelmesinden önce bu krizlerin yapısal nedenleri arasında yer alan kamu bütçe disiplinindeki sorunlar ilk önceliklerdendir. Dolayısıyla kamu bütçe disiplinin sağlanması kriz sonrası tedbirler arasında ilk sırada yer almaktadır. Kamu bütçe disiplinini sağlamak için çeşitli tedbirler sıralanmıştır. Bunların en önemlileri arasında; kamu gelirlerinin artırılmasına yönelik tedbirlerden olan vergi gelirlerinin yeniden düzenlenmesi ve artırılması için gerekli düzenlemelerin yapılması, bütçe açıklarına sebep olan Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirmeleri veya tasfiyesi, sübvansiyonların yeniden düzenlenmesi ve bütçedeki yükünün azaltılması, sürdürülebilir bir borçlanmanın hedeflenmesi bulunmaktadır. Bununla birlikte bütçe oluşturulurken faiz dışı fazla verilmesine özen gösterilmesi ve devletin ekonomi içindeki ağırlığının azaltılarak, gelişmiş ekonomilerdeki gibi en aza indirilmesi de bu tedbirler arasında yer almaktadır (Tezer, 2018; 251-252).

GEGP ile gelir hedeflerine ulaşmak için bazı düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür. Bu düzenlemeler arasında;

- *"vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik olarak 2000 yılı sonunda alınan tedbirlerin titizlikle uygulanmasına devam edileceği,*
- *akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilecek ve Akaryakıt Tüketim Vergisi en az hedeflenen enflasyon ölçüsünde ayarlanacak ve ATV tahsilatının GSMH içindeki payı yüzde 2,8 olacağı,*
- *başta enerji ve petrol sektörü olmak üzere ithale dayalı ürünlerin fiyatları kurdaki değişiklikleri, artan maliyetleri ve ekonomik gerçekleri yansıtacak şekilde geciktirilmeden uygulanacağı,*
- *vergi tabanının yaygınlaştırılması amacıyla vergi kimlik numaralarının kullanımı genişletileceği,*
- *vergi kayıp ve kaçağının en aza indirilmesi amacıyla vergi denetimleri artırılacağı,*
- *vergi tahsilatının artırılması için vergi gecikme faiz ve cezaları enflasyonla uyumlu bir biçimde artırılacağı,*
- *bireysel yatırımcıların kamu kâğıtlarından elde ettikleri gelirlerin beyanname dışı tutulması suretiyle kamu kağıtlarına olan bireysel talep arttırılacağı"* yer almaktadır (T.C. Hazine Müsteşarlığı, 2001: 12-13).

2.2.Gerçekleşen Vergisel Düzenlemeler

GEGP kapsamında planlanan düzenlemelerin uygulamaya konulup konulmamasına ilişkin olarak şunları söylemek mümkündür:

1 Ağustos 2002'den itibaren Akaryakıt Tüketim vergisi, Ek vergi ve Taşıt Alım vergisi gibi önemli vergi unsurlarının da bulunduğu 16 adet vergi, harç, fon ve pay yürürlükten kaldırılmıştır. Bunların yerine Özel Tüketim Vergisi alınmaya başlanmıştır. Söz konusu verginin Ağustos ayında yürürlüğe girmesiyle, 2002 yılının Ağustos ve Aralık döneminde bu vergiden toplam 6 katrilyon Türk Lirası vergi tahsilatı elde edilmiştir (TCMB, 2002: 35-36). 2003 yılında dolaysız vergi gelirleri ile ilgili çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeler 24.04.2003'te Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Türk Vergi Sisteminin sadeleştirilmesine yönelik uygulamalar arasında; yatırım indirimi sisteminin basitleştirilmesi, finansal kiralama ile ilgili olarak uluslararası muhasebe standartlarına uyumun sağlanması gibi düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Bununla birlikte 2003 yılında Vergi Barışı Kanunu uygulamaya konularak bütçe gelirlerinin arttırılması amaçlanmıştır (TCMB, 2003: 35).

Finansal tabloların gerçeğe uygun duruma getirilmesi ve sermayenin gerçek değerinin korunmasına yönelik olarak enflasyon muhasebesine imkân tanıyan 2003 yılının Aralık ayında yasa çıkarılmıştır. Söz konusu yasa ile enflasyon muhasebesi uygulamasına 2004 yılının ikinci geçici vergi döneminde geçilmiştir. Bununla birlikte yatırımı ve istihdamı arttırmak amacıyla bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulanması, enerji desteği sağlanması ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin edilmesi için 2004 yılının Şubat ayında bir yasa daha kabul edilmiştir. Ayrıca 2004 yılının sonunda bazı gıda ürünleri, eğitim hizmetleri, tıbbi ürün ve cihazlara KDV indirimi uygulaması getirilmiştir (TCMB, 2004: 36). 2005 yılında vergi alanında yeni düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. 2004 yılında Kurumlar Vergisi geçici

vergi oranı %33 olarak uygulamış iken, 2005 yılında bu oran %30 olarak uygulanmıştır. Yine 2005 yılında petrol ürünlerine yönelik olarak ÖTV'de artış yapılmıştır. Bununla birlikte Nisan ayında IV sayılı listedeki bazı lüks mallara ilişkin ÖTV oranı, %6,7'den %20'ye yükseltilmiştir. Ayrıca 2005 yılının Şubat ayında III sayılı listede bulunan bazı alkollü içki ve tütün mamullerine ilişkin maktu ÖTV tutarları da arttırılmıştır. 28 Temmuz 2005'te tütün mamullerinde, ayrım yapılmaksızın aynı düzeyde maktu ve nispî vergi uygulamasına geçilmiştir (TCMB, 2005: 32).

Konsolide bütçe sistemi kaldırılarak 2006 yılında merkezi bütçe sistemi uygulamasına geçilmiştir. 2006 yılı içinde uygulamaya konulan vergi oranı indirimi Kurumlar Vergisi gelirlilerini hedeflenen vergi gelirleri miktarının gerisinde bırakmıştır. Vergi gelirleri, İthalde alınan KDV ve Gelir Vergisi gelirleri beklenenin üzerinde performans ile 2005 yılına göre %28,6 oranında artış göstermiştir (TCMB, 2006: 33).Türkiye'de kayıt dışı ekonominin fazla olması ve ÖTV'nin vergi gelirleri içindeki payının artması dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının düşük seviyede kalmasına sebep olmuştur (TCMB, 2007: 34). 2008 yılının son çeyreğinden itibaren Türkiye ekonomisi üzerinde etkisini hissettirmeye başlayan küresel ekonomik krizle, iç talep 2009 yılının ilk çeyreğinde hızlı olarak gerilemiştir. 2009 yılının ikinci çeyreğinde mali tedbirlerin etkisiyle toparlanma gösteren iç talep, vergi teşviklerinin kademeli olarak geri alınmasıyla tekrar yavaşlamaya başlamıştır. Krizi engellemek için uygulanan mali önlem paketleri kapsamında kamu harcamalarının artması ve yurt içi iktisadi faaliyetteki daralmaya bağlı olarak vergi gelirlerinin düşmesi, bütçe açıklarının artmasına yol açmıştır (TCMB, 2009: 25).

2012 yılında iktisadi faaliyetlerin tahmin edilenden daha hızlı toparlanmasıyla vergi gelirlerinde meydana gelen artışlar kamu maliyesi dengelerini olumlu yönde etkilemiştir. Bunun yanı sıra 6111 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun kapsamında vergi ve sosyal güvenlik prim affı ile 2011 yılı için GSYH'ye oranı yaklaşık %1 seviyesinde olması beklenen ek bütçe gelirinin de kamu maliyesi dengesine olumlu katkısı olmuştur (TCMB, 2011: 44). 2017 yılının ilk sekiz ayında (Ocak- Ağustos) vergi gelirlerinin bütçe gelirleri içindeki payı artmıştır. Söz konusu dönemde bütçe gelirlerinin %84,1'i vergi gelirlerinden, %15,9'u vergi dışı gelirlerden oluşmaktadır. 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise bu oranlar sırasıyla %80,9 ve %19,1 olmuştur. İthalde alınan KDV, ÖTV, Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve yeniden yapılandırma ile elde edilen gelirlerin bütçe gelirleri içinde vergi gelirlerinin payının artmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte 2017 Ocak-Ağustos döneminde dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 2016 yılına göre 0,5 artarak %34,3'ten %34,9'a yükselmiştir (HMB, 2017: 38).

2018 yılında kamu gelirlerini arttırıcı önemli düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Kamu giderlerinde tasarrufları teşvik eden kararlar alınmış ve vergi düzenlemeleriyle enflasyonla mücadeleye katkı sağlanmıştır. 2018 yılında uygulanmış olan vergisel düzenlemeler arasında; gayrimenkul sermaye iradı matrahının tespitinde kullanılan götürü gider usulünde indirim oranı yüzde 25'ten yüzde 15'e indirilmesi, Kurumlar Vergisi oranı 2018, 2019 ve 2020 hesap dönemlerine ait kurum kazançlarına uygulanmak için 2 puan arttırılması, şans oyunlarından alınan Veraset ve İntikal Vergisi oranının yüzde 10'dan yüzde 20'ye çıkarılması, MTV yapılan değişiklikle 01.01.2018'den itibaren yeni kayıt ve tescil edilen otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzeri taşıtlarda motor silindir hacmi ve yaş kriterine ilave olarak "taşıt değeri" de vergi tutarının belirlenmesinde esas alınması, İnşaat taahhüt ve yapım işlerinde 2/10 olarak

uygulanan KDV tevkifat oranı 01.10.2017'den sonra yapılacak işler için 3/10 olarak belirlenmesi, kurumların en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde bulunan taşınmazlarının satışından doğan kazançlarına uygulanan istisna oranı %75'ten %50'ye indirilmesi ve bazı içeceklere ilişkin olarak (sade ve meyveli gazozlar, enerji içecekleri, soğuk çay ve kahveler, nektarlar, meyveli içecekler ve alkolsüz biralara) 2018 yılı Ocak ayından itbaren geçerli olmak üzere %10 oranında ÖTV getirilmesi yer almaktadır (HMB, 2018: 30).

Çizelge 1: Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Vergi Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı

Yıllar	Vergi Geliri	Vergi Geliri/GSMH
2001	45.754.748	18,50
2002	61.620.773	17,02
2003	84.864.948	17,97
2004	101.404.762	17,40
2005	120.935.085	17,78
2006	141.862.978	17,83
2007	156.499.059	17,63
2008	172.251.120	17,18
2009	176.141.332	17,50
2010	216.109.327	18,51
2011	260.262.363	18,52
2012	285.694.848	18,07
2013	334.445.010	18,34
2014	361.939.623	17,61
2015	418.693.567	17,81
2016	470.431.189	17,91
2017	549.774.756	17,54
2018	632.710.350	16,83
2019	686.314.657	15,89

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı (2021b), "Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri (1999-2021)".

Tablo 2'de Türkiye'nin 2001 ve 2019 yılları arasındaki vergi gelirlerine ve vergi gelirlerinin GSMH içindeki payına yer verilmiştir. 2001 ve 2019 yılları arasında vergi gelirleri genel olarak artış göstermiştir. Tablo 1'den de görüldüğü üzere 2000 yılında toplam vergi gelirleri 26.503.698 TL'dir. 2002 yılında bu tutar 2000 yılına göre yaklaşık üç katına çıkmıştır. Tablo 2'den görüldüğü üzere 2002 yılından 2010 yılına kadar vergi gelirlerinin GSMH içindeki payı %17'lerdedir. 2010 ve 2013 yılları arasında bu pay %18'lere yükselmiştir. 2013 yılından sonra vergi gelirlerindeki artış devam etmiştir. Fakat söz konusu yıldan sonra vergi gelirleri artmasına rağmen vergi gelirlerinin GSMH içindeki payı artmamıştır.

3. Ekonomik Reform Paketi Kapsamında Uygulanması Planlanan Vergisel Düzenlemeler

Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından 12 Mart 2021'de Ekonomik Reform Paketi yayınlamıştır. Söz konusu paketin amaçları arasında; makroekonomik istikrarın temini, rekabetçi üretim ve verimlilik artışları, şeffaf öngörülebilir ve hesap verilebilir yönetişim yer almaktadır. Bu paket, amaçların gerçekleşmesine yönelik olarak makroekonomik politikalar ve yapısal politikalar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır (HMB, 2021: 7). Kamu maliyesi açısından güven ve istikrara dayalı mali disiplinin sağlanması ve risklerde dayalı güçlü bir kamu maliyesi oluşturulması temel amaç olarak belirlenmiştir. Kamu maliyesinin diğer amaçları arasında harcama disiplininin sağlanması kamu borç yönetiminin güçlendirilmesi, vergisel düzenlemelerin sadeleştirilerek, yatırımcı dostu ve öngörülebilirliği artıran adımlar atılması, kamu ihalelerinde reform yapılması, kamu-özel İşbirliği çerçeve kanunu çıkarılması, kamu iktisadi teşebbüsleri reformu yapılması yer almaktadır (HMB, 2021: 15). Çalışmanın konusu gereği vergisel düzenlemelerle ilgili madde bu kısımda ele alınacaktır.

3.1.Vergisel Düzenlemelerin Sadeleştirilmesi, Yatırımcı Dostu ve Öngörülebilir Adımların Atılmasına İlişkin Hedeflenen Düzenlemeler

Tıpkı "İnsan Hakları Bildirgesi" veya "Anayasa" gibi toplumun tamamını ilgilendiren düzenlemeler olan vergi kanunlarının, ilgili ülkede yaşayan tüm vatandaşların çok rahat bir şekilde okuyup anlayabileceği bir yapıda olması gerekmektedir. Ancak vergi kanunlarının git gide, anlaşılmasında güçlüklerin çekildiği karmaşık bir yapıya dönmekte olduğu gözlemlenmektedir. Bunun bir kanıtı olarak, vergi kanunlarının sayısının ciddi oranda ve hızlı bir şekilde artması verilebilir. Öyle ki bugün Türkiye'de 20 civarında doğrudan vergi kanunu ve 180'in üzerinde vergi ile ilgili kanun bulunmaktadır. Buna ilaveten vergi kanunlarının boyutları da yazılı metinler olarak giderek büyüdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır (Karabacak, 2013: 38). Örnek vermek gerekirse; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 1960 yılında yaklaşık 12.800 kelime iken 2021 yılı Mayıs ayı itibariyle yaklaşık 52.762 kelime sayısına ulaşmıştır[1]. Vergi kanunlarının bu derece detaylı ve bu paralelde karmaşık bir yapıya sahip olması, vergi mükelleflerinin vergi ile ilgili yükümlülüklerini getirme noktasında ekstra zaman ve maliyet külfetleriyle karşılaşmalarına sebebiyet vermektedir. Hükümet, açıklanan reform paketiyle bu durumu önleme noktasında çalışmalar yapılacağına işaret etmektedir.

- Geliri düşük olan küçük esnafa vergi muafiyeti sağlanacaktır. Bununla ilgili olarak basit usulde vergilendirilen berber, kuaför, tesisatçı, tuhafiyeci, marangoz, kaportacı, lastikçi, tornacı, çay ocağı işleticisi, terzi, tamirci gibi yaklaşık 850 bin esnaf gelir vergisinden muaf tutularak, beyan yükümlülükleri kaldırılacaktır.

Gelir Vergisi Kanunun 46. Maddesine göre basit usulde vergilendirilenler, *"Kazancın tespiti ve Vergi Usul Kanunu'nun defter tutma hükümleri hariç, bildirme, vesikalar, muhafaza, ibraz, diğer ödevler ve ceza hükümleri ile bu Kanun ve diğer kanunlarda yer alan ikinci sınıf tüccarlar hakkındaki hükümlere tabidirler"* (Gelir Vergisi Kanunu [GVK], 1961: madde 46). Gelir Vergisine tabi olan ticaret ve sanat erbapları, kazancın tespiti bakımından; "Basit Usulde

[1] Daha geniş bilgi Gelir İdaresi Başkanlığının web sayfasında "Mevzuat" başlıklı link içinde bulunabilir: http://www.gib.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

Gelir Vergisine Tabi Olanlar" ve "Gerçek Usulde Gelir Vergisine Tabi Olanlar" olarak ikiye ayrılmaktadır.

İki usul arasındaki fark ve benzerlik; *"Gerçek Usule Tabi olan mükellefler KDV, Gelir Vergisi, stopaj vergisi öderken, Basit Usule Tabi olan mükellefler yalnızca basit usulde ticari kazançlarının vergisini öderler. İki usulde de ödenmesi gereken sabit bir rakam bulunmamakla birlikte bu noktada ödenecek vergi tutarı elde edilen kazanca göre belirlenir. Bu durumda basit usul, vergisel anlamda istenilen şartlara haiz olan mükellefler için ticari kazancın tespit edilme yollarından bir tanesi olup çeşitli vergisel avantajları olan bir vergilendirme şeklidir. Basit usul, diğer mükellefiyet türlerinde farklı olarak birtakım kolaylıklara sahip olduğu için, adından da anlaşılacağı üzere en basit mükellefiyet şeklidir."*(Rüstemoğlu, 2021) olarak ifade edilebilir.

Mezkur kanunda da belirtildiği üzere basit usule tabi mükellef olmak, gerçek usulde vergiye tabi mükellef olmaya göre avantajlıdır. Ancak mükelleflerin kazançlarının zaten az olması sebebiyle vergiye tabi tutulması, küçük esnafların ayakta kalmalarına engel olabilmektedir. Ekonomi reform paketiyle esnafa destek amaçlı muafiyet sağlanması son derece yerinde bir uygulama olacaktır.

- Vergi Usul Kanunu, gönüllü uyumu teşvik edecek şekilde güncellenecektir.

Vergi kanunlarının karmaşık olması mükelleflerin vergi uyumsuzluğuna olumsuz etkide bulurken aynı zamanda uyum maliyetlerinde artışa da sebebiyet vermektedir. Kanunların dilinin açık ve anlaşılır olmaması durumunda, kapsamlı rehberlere, ek yorumlara, ek kurallara ve ek düzenlemelere ihtiyaç duyulacaktır. Bu ise mükelleflerin vergiye uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. İlaveten kanunların karmaşıklığı idarenin vergi kanunlarını uygulama noktasında da işini oldukça zora sokmaktadır. Bu ise mükellefin uyum maliyetini artırmaktadır (Saygın vd., 2019: 147-148). Mükelleflerin vergilemeye karşı tepkilerinin olumlu yönde olması için vergi kanunları hazırlanırken bazı vergileme ilkeleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Bu vergileme ilkeleri belirlilik, açıklık ve kesinliktir. Ayrıca vergi mükelleflerinin yükümlülüklerini daha kolay algılayabilmesinde söz konusu mevzuatın sadeliğiyle birlikte anlaşılır olması da önemlidir. Dolayısıyla vergi mükellefleri yasal sınırlarını bilerek kamu gücü karşısında hukuki güvence sağlamış olur (Narçin, 2020: 61).

Vergi mevzuatının yeterince kavranamamasına, bu mevzuatta boşluklar ortaya çıkmasına ve vergi uyumsuzluğunun oluşmasına vergi mevzuatında sürekli olarak değişiklik yapılması neden olmaktadır. Vergi mevzuatının sıklıkla değişmesi neticesinde vergileme ilkelerinden olan istikrar ilkesi zedelenmektedir. Bununla birlikte sürekli değişen vergi kanunları, vergi idaresinin uyum maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Yine idarenin iş yükünü arttıran nedenler arasında vergi kanunları hazırlanırken tebliğ, özelge vb. vasıtasıyla yapılan açıklamalar bulunmaktadır. Vergi kanunlarında sürekli yapılan değişiklikler bazı vergileme ilkelerine zarar vermesinden dolayı vergiye gönüllü uyumun sağlanmasında da olumsuz etki yapmaktadırlar (Gerger, 2011: 77). Dolayısıyla vergi mevzuatlarının hazırlanmasında belirlilik, açıklık ve kesinlik ilkelerine uyulması ve mevzuatlarda sürekli değişikliğe gidilmemesi, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu noktasında önem arz etmektedir. Ekonomi reform paketinde de gönüllü uyumu artırmaya yönelik çalışmaların yapılacağının belirtilmesi ve yapılırken de bu hususlara dikkat edilmesi son derece yerinde olacaktır.

- Elektronik defter ve elektronik belge uygulamalarına dâhil edilecek mükellef grupları kademeli olarak artırılacaktır.

Dünyanın globalleşmesi ve teknolojinin gelişmesi, muhasebe sistemine de yeni uygulamaların girmesini sağlamıştır. E-fatura ve e-defter uygulamaları, sisteme dâhil olan en son uygulamalardandır. Dünya ülkelerinde uygulanması çok öncelere dayanan e-fatura sisteminin, ülkemizde uygulamaya başlanılması, e-devlet projesi kapsamında sınırlı sayıda işletme ile Elektronik Fatura Kayıt Sistemi (EFKS) ile olmuştur. Sonrasında bazı kriterler belirlenmiş ve buna haiz olan işletmelere e-fatura kullanma zorunluluğu getirilmiştir. E-fatura uygulamasını kullanan işletmeler sonraki aşamada e-defter uygulamasını kullanmaya başlamışlardır. Belge ve defterlerin bu şekilde elektronik olarak kullanılmaya başlanması, hem işletmeler açısından hem de devlet açısından çeşitli avantajlar sağlamıştır. Örneğin işletmelere sağlamış olduğu avantajların başında; hızlı ve kolay erişim, arşivleme ve saklama maliyetlerinin ortadan kalkması vb. iken, devlet açısından bu tür uygulamalar; denetimin kolaylaştırmakta, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmektedir. Ayrıca bu uygulamalar kâğıt kullanımının azaltılmasa sebebiyet verdiğinden, çevre açısından da önemli katkılar sağlamaktadır (Gökçen ve Özdemir, 2016). Dolayısıyla e-defter ve e-belge gibi uygulamalara tabi mükelleflerin teşvik edilmesi, yönlendirilmesi ve mükellef sayılarının artırılması, hem işletmelere hem devlete hem de çevreye önemli katkılar sunacaktır.

- Tüm mükellefleri kapsayacak şekilde 7/24 hizmet verebilen "Türkiye Dijital Vergi Dairesi" uygulaması hayata geçirilecektir.

Vergi idaresinin dijitalleştirilmesi, örgütlenme biçiminde köklü değişiklikler gerektiren zor bir iştir. Dijital teknoloji, güçlü bir yönetim aracıdır, ancak vergi idaresinin bu çalışma biçimiyle karşılaşması genellikle karmaşık, bazen de başarısız olmuştur. Sorun şu ki, diğer tüm sektörler gibi vergi idaresi de genellikle kendi elektronik yönetim ve bilgi sistemini oluşturmak istemektedir ve bunun için de çok para, emek ve teknoloji harcamaktadır. Tüm bunlara rağmen elde edilecek başarı ve böylece vergi idaresinin yeni teknolojilerin kullanımında geri kalmaması, mükellefler ile vergi dairesi arasındaki ilişkileri kolaylaştıracak ve güvence altına alacak uygun çözümler bulması gerektiği genel olarak kabul edilmektedir (Vuković, 2018: 3). Sonuç olarak da vergi idarelerinin dijitalleşmesi ve bu doğrultuda atılacak adımların gerek mükellefler gerekse de vergi idareleri açısından oluşturacağı faydanın çok olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

- Teknolojik yeniliklerden yararlanmaya devam edilecek, "Dijital Vergi Asistanı" sistemi oluşturulacaktır.

Vergi idaresi hizmetinin dijitalleştirilmesi (vergi beyannamelerinin elektronik ortamda ve uzaktan kumanda ile verilmesi), vergi idaresindeki çalışanların yapısının değişmesine olanak sağlayacaktır. Artık evrak işleriyle uğraşan bu kadar çok personel memuruna ihtiyaç olmayacak. Bu çalışanlar yeniden vasıflandırılacak ve hizmetlerin sağlanmasına ve vergi mükelleflerinin kontrolüne, varlıkların çapraz kontrolüne ve kayıt dışı ekonomide mücadeleye yönlendirilecektir (Vuković, 2018: 3-4). Çünkü mükelleflerin artık vergi idarelerine gitmelerine neredeyse gerek kalmayacak ve elindeki teknolojik araçlar vasıtasıyla soru sorup cevap alabileceklerdir. Böylece mükelleflerin vergi bilinci artacaktır. Tüm bunların gerçekleştirilmesi

için de yayınlanan reform paketinde belirtildiği üzere "Dijital Vergi Asistanı" sistemi oluşturulmalı ve altyapısının güçlendirilmesi gerekmektedir.

- Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları (ÇVÖA) revize edilecektir.

Uluslararası ekonomik faaliyetlerin kolaylaştığı ve hızlandığı günümüzde uluslararası yatırımcılar, yatırım yapmayı planladıkları ülkelerin politik ve ekonomik açıdan istikrarlı olmasının yanında bu ülkelerde uygulanan vergi uygulamalarının da öngörülebilir olmasını önemserler. Bu nedenle ülkeler, uluslararası yatırım ve sermayenin önünü açmak için bunlar üzerindeki vergi yükünün adil ve dengeli olmasına özen gösterirler ve olası bir çifte vergilendirme yükünü bertaraf edecek anlaşmalar akdederler. Zira sonradan yapılacak iç hukuk düzenlemeleriyle her an değiştirilebilecek vergi kanunları uluslararası yatırımcılar için endişe kaynağıdır ve vergi belirliliğini sağlamada önemli bir enstrüman olan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaların yatırımcıların bu endişesini gidermedeki rolü büyüktür (Kara, 2021: 76).

İlk olarak 1970 yılında Avusturya ve 1971 yılında Norveç ile ÇVÖA imzalayan Türkiye'nin imzalamış olduğu anlaşma sayısı Aralık 2020 itibarıyla 95 adet, bunlardan yürürlüğe girenlerin sayısı ise 85 adettir. Açıklanan reform paketinde de bu anlaşmaların revize edileceği belirtilmiştir. Ancak bunlara ek olarak anlaşma sayılarının artırılmasına ağırlık verilmesi de bilhassa önem arz etmektedir.

- Uluslararası yatırımcıların birden fazla ülkeyi ilgilendiren vergisel sorunlarının çözümünde diğer ülkelerle "Karşılıklı Anlaşma Yöntemi" kullanılacaktır.

Uluslararası vergi uyuşmazlıklarını çözme mekanizmalarından biri olan ve OECD model vergi anlaşması temelinde geliştirilen Karşılıklı Anlaşma Yöntemi, günümüzde uluslararası vergi uyuşmazlıklarının giderilmesinde temel yöntem olarak görülmektedir (Terzi, 2018: 35). Nitekim ÇVÖA'da yer alan karşılıklı anlaşma yöntemi maddesinde; *"Anlaşmaya taraf devletlerin birinde mukim olanların, taraf devletlerden herhangi birinde veya ikisinde kendilerine yönelik yapılan işlemlerin, anlaşma hükümlerine uygun olmadığı veya olmayacağı sonucuna varmaları durumunda, nasıl bir yol izlemeleri gerektiği açıklanmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşan mükelleflerin, akit devletlerin iç mevzuatlarında öngörülen müracaat usullerine bağlı kalmaksızın, mukim oldukları akit devletlerin yetkili makamlarına götürme hakları bulunmaktadır."* (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2019) şeklinde açıklanmaktadır.

Anlaşma metninin ilerleyen bölümlerinde; *"Anlaşma hükümlerine aykırı vergilendirildiği gerekçesiyle mükellef talebinin iletildiği devletin yetkili makamı, bu sorunu kendisinin çözememesi durumunda, konu diğer Devletin yetkili makamına götürülmekte ve diğer devletin yetkili makamları ile karşılıklı anlaşmaya varmak için duruma göre yazılı veya sözlü görüşmeler yapılmaktadır."* denilerek konu açıklanmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2019). Böylece mükellefler nezdinde anlaşmazlıkların çözümü noktasında daha sağlam çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla bu anlaşmaların kullanılması başta mükellefler olmak üzere devletler açısından da faydalı olabilecektir.

- Mükellef ve idare açısından vergisel öngörülebilirliği artıran transfer fiyatlandırmasına ilişkin Peşin Fiyatlandırma Anlaşmaları yaygınlaştırılacaktır.

Uluslararası ticaretin yaklaşık üçte birlik kısmı çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Vergisel amaçla şirketler, gelirleri ve bundan hareketle vergi tabanlarını etkileyecek tüm işlemlere transfer fiyatları uygulamaktadırlar. Ancak şirketler tarafından bu fiyatların ayarlanması, bazı belirsizliklere yol açabilmektedir. Ortaya çıkan belirsizlik sorununu

aşmanın yöntemlerinden biri; vergi idaresi/idareleri ile mükellef(ler)in bir araya gelerek Peşin Fiyatlandırma Anlaşmaları uygulamasıdır. (Zorkun, 2021: 50). Böylece gerek mükellefler açısından gerekse de vergi idareleri açısından verginin öngörülebilirliği artacak ve olası ihtilafların önüne geçilebilecektir. Dolayısıyla Peşin Fiyatlandırma Anlaşmaları sayılarının artırılmasına yönelik atılacak adımların oldukça yararlı olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

- Kamuya süresinde ödenmeyen borçların tek bir idare tarafından tahsil edilmesi sağlanacaktır.

Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Kanun (AATUHK)'da belirtildiği üzere "*Hususi kanunlarında ödeme yeri gösterilmiş olsun olmasın borçlunun alacaklı tahsil dairesindeki hesabı bildirmek şartiyle diğer tahsil dairelerine de ödeme yapılabilir.*" (AATUHK, 1953: madde 39). Mezkur kanunda ifade edilen diğer tahsil dairelerinden kasıt, maddenin sonrasında; *"bankalar delaletiyle veya postaneler vasıta kılınmak suretiyle"* olarak açıklanmıştır. Ancak belirtilen kurumlara yapılacak ödemeleri, adı geçen kurumlar kanunda belirtilen süreler içerisinde merkez bankasının hesabına veya vergi dairesinin hesabına geçirmekle yükümlüdürler.

Doğrudan vergi dairelerine yapılmayıp diğer kurumlar vasıtasıyla yapılacak ödemelerin, bir karışıklığa sebep olabileceği ihtimali bulunmaktadır. Buna sebebiyet vermemek adına, açıklanan reform paketinde, süresinde ödenmeyen borçların tek bir idare tarafından tahsil edileceğinin belirtilmesi hususu, olası karışıklıkları bertaraf etme ihtimalini güçlendirecektir.

- Dijital Vergi Denetimi Sistemi geliştirilerek, vergi iade incelemeleri dâhil olmak üzere inceleme süreleri kısaltılacaktır.

Tarihsel gelişim süreci açısından vergi denetimi "Denetim 1.0", "Denetim 2.0", "Denetim 3.0", "Denetim 4.0" olarak 4 aşamaya ayrılmıştır. Denetim 1.0; elle yapılan kağıt, kalem ve hesap makinesi gibi araçların kullanılmasıyla yapılan denetimi ifade etmektedir. Denetim 2.0; 1970'lerde iş hayatında bilgisayarın kullanımıyla başlamaktadır ancak burada değinilmesi gereken husus; henüz denetim işinde görevli olanların yalnızca %15'inin bilgisayar kullandıklarıdır. Zaten denetim işinde görevli olanların tamamının bilgisayar kullanmaya başladığı 1990'lı yılların sonuyla birlikte Denetim 3.0'a geçilmiştir. Bir sonraki gelişim aşaması olan Denetim 4.0'da; mevcut iş süreçleri tamamen otomatikleştirilmiş ve denetim kapsamı genişletilmiştir. Böylece denetimlerde etkinlik ve verimlilik sağlanmıştır. Gelişim süreçlerinin her bir aşamasında ve bunların sonrasında denetim mesleğinde radikal değişikliklerin olacağını öngörmek sürpriz olmayacaktır (Yıldız, 2019: 537-538).

Vergi incelemesi; *"Beyanların ve ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu saptamak amacıyla yükümlünün defter kayıtları, belgeleri, ve envanteri üzerinde yürütülen derinlemesine bir araştırma"* şeklinde tanımlanmaktadır (Öncel vd.,2013: 100). Bu faaliyetlerin temel amacı; mükelleflerin kasıtlı ve yanlış bildirimlerini önlemektir (Melumad ve Mookherjee, 1989: 149). Belirlenen amaç doğrultusunda mükellefler incelemelere tabi tutulmaktadır. İncelemeler tam inceleme ve sınırlı inceleme olarak iki şekilde yapılmaktadır. Tam inceleme süresi için kanunda belirtilen süre 1 yıl iken, sınırlı inceleme için 6 aydır. Ancak bu sürelerin uzunluğu, gerek mükellefleri gerekse de vergi idaresinin iş yükünü artırmaktadır ve daha da azaltılmasına yönelik çalışmalar önem arz edecektir.

- Standartlara dayalı, öngörülebilir ve haksız rekabetin önlenmesini sağlayan denetim modelleri uygulanacaktır.

Vergi incelemelerinde, ihtimaller dâhilinde olan bir durum; vergi incelemelerinin mükellefler açısından haksız rekabete neden olabileceğidir. Nitekim incelemeye tabi tutulan şirket borsaya kayıtlı ise; şirketin hisse senetlerinin değerinde bir düşme olabilir, aynı sektördeki rakipleri tarafından kötü bir algıya muhatap olabilir ve eğer uluslararası ölçekte bir şirket ise kredi notunun düşmesine dahi sebep olabilir.

Vergi incelemelerinde hukuka uygun davranılması elzemdir. Dolayısıyla bu işlemlerdeki hassas dengelerin gözetilmesi başat husustur. Bu dengeleri gözetmek için Hazine ve Maliye Bakanlığı 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan ve vergi incelemelerine dair olan; Vergi İnceleme Standartları, Teftiş Standartları, Soruşturma Standartları, Çalışma Standartları ve Raporlama Standartları getirmiştir. Getirilen standartların, incelemelerde kaliteyi artırdığı ve mükelleflerin haklarını gözetme noktasında faydalı olduğu yadsınamaz gerçekliktir. Ancak reform paketinde belirtildiği üzere denetimlerin standartlara dayalı, öngörülebilir ve haksız rekabetin önlenmesini sağlamak için yeni denetim modellerine ihtiyaç olduğu da açıktır.

4. Ekonomik Reform Paketi ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Kapsamında Vergisel Düzenlemelerin Karşılaştırılması

GEGP ve Ekonomik Reform Paketinde vergisel düzenlemeler açısından ele alınan maddelerle ilgili şunlar söylenebilir:

GEGP'de vergi gelirlerinin artırılması için gerekli düzenlemelerin yapılmasına ilişkin karar alınmış, Ekonomik Reform Paketinde ise, vergisel düzenlemelerin sadeleştirilmesi, yatırımcı dostu ve öngörülebilir adımların atılmasına yönelik karar alınarak bu pakette GEGP'dan farklı ve günün koşullarına uygun bir uygulamaya geçilmeye çalışılmaktadır. GEGP'da planlanan ve gerçekleşen vergisel düzenlemeler daha çok vergi gelirlerinin arttırılmasına yönelik iken, Ekonomik Reform Paketinde alınan kararlar daha çok vergileme ile ilgili yapısal sorunlara yöneliktir. GEGP'da; 2002 yılında ÖTV'nin yürürlüğe girmesi ve 2005 yılında ÖTV'ye ilişkin bazı mal ve hizmetlerin vergi oranlarının arttırılması, 2006 yılında merkezi yönetim bütçe sistemine geçilmesiyle Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi gelirlerinden beklenenin üzerinde gelir sağlanması, 2011 yılında vergi ve sosyal güvenlik prim affı ile gelirlerin artması, 2018 yılında Kurumlar Vergisi oranının 2018, 2019 ve 2020 hesap dönemlerine uygulanması için %20'de %22'ye çıkarılması ve şans oyunlarından alınan Veraset ve İntikal Vergisi oranının yüzde 10'dan yüzde 20'ye çıkarılması vergi gelirlerinin arttırılmasına yönelik gerçekleşen vergisel düzenlemeler olduğunu söylemek mümkündür.

GEGP'de vergi kayıp ve kaçaklarının en aza indirilmesi için vergi denetimlerinin artırılmasına yönelik karar alınmıştır. Ekonomik Reform Paketinde elektronik defter ve elektronik belge uygulamalarına dâhil edilecek mükelleflerin arttırılacağına ilişkin karar alınarak vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması, kayıt dışılığın önlenmesi ve vergi denetimlerinin kolaylaştırılması amaçlanmıştır. GEGP'de vergi denetimlerine yönelik alınan kararın Ekonomik Reform Paketinde alınan kararla daha da geliştirildiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte Ekonomik Reform Paketinde Dijital Vergi Denetimi Sistemi geliştirilerek, vergi inceleme sürelerinin kısaltılacağından bahsedilmiştir. Söz konusu sürelerin kısaltılması vergi idaresinin ve vergi mükelleflerinin iş yükünü azaltacaktır. Ayrıca Dijital

Vergi Denetimi Sisteminin geliştirilmesi vergi denetimlerinin daha yoğunlaşmasına katkı sağlayacaktır.

Ekonomik Reform Paketinde vergi denetimleriyle ilgili alınan bir diğer karar; standartlara dayalı, öngörülebilir ve haksız rekabetin önlenmesini sağlayan denetim modellerinin uygulanmasına yöneliktir. Söz konusu kararla vergi incelemelerinin hukuka uygun ve haksız rekabet ortamı oluşturmayacak şekilde yapılması amaçlanmıştır. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından 2011 yılında uygulamaya konulan bazı vergi inceleme standartları mevcut olmasına rağmen Ekonomik Reform Paketinde belirtilen kararın tam olarak amacına ulaşması için yeni denetim modellerinin geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Ekonomik Reform Paketinde tüm mükellefler için 7/24 hizmet verebilen "Türkiye Dijital Vergi Dairesi" uygulamasından ve Dijital Vergi Asistanı sisteminin oluşturulacağından bahsedilmiştir. Söz konusu uygulamalara ilişkin olarak GEGP'de herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Çünkü 2001 yılında teknolojinin yeteri kadar gelişmemiş olması ve o günün koşulları söz konusu uygulamaları gerektirmemiş olması söylenebilir. Bu uygulamalar mükellefler ile vergi dairesi arasındaki ilişkileri kolaylaştırılmasına ve vergi mükelleflerinde vergi bilincinin gelişmesine yardımcı olacaktır.

Ekonomik Reform Paketinde VUK'un, gönüllü uyumu teşvik edecek şekilde güncelleneceği belirtilmiştir. GEGP'de ise, vergiye gönüllü uyumdan bahsedilmemiştir. Türk Vergi Hukukunda yer alan yasaların karmaşık olması, dil ve anlatımının ağır olması ve kanunlarda sık sık değişikliğe gidilmesi hem vergi mükellefi hem de vergi idaresi açısından vergi uyumunu zorlaştırmaktadır. Söz konusu kanunların sade bir dille yazılarak ve bir kereliğine köklü bir değişiklik yapılarak güncellenmesi vergiye gönüllü uyumu arttıracağı söylenebilir.

Ekonomik Reform Paketinde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının gözden geçirileceği, uluslararası yatırımcılar için vergisel sorunlarının çözümünde diğer ülkelerle "Karşılıklı Anlaşma Yöntemi" kullanılacağı ve mükellef ve idare açısından transfer fiyatlandırmasına ilişkin Peşin Fiyatlandırma Anlaşmalarının yaygınlaştırılacağından ifade edilmesine rağmen söz konusu kararlarla ilgili GEGP'de bahsedilmemiştir. GEGP'de vergilemenin daha çok mali boyutuna değinilmiştir. Ekonomik Reform paketinde ise vergilemenin hem mali boyutu hem de sosyolojik boyutu ele alınmıştır.

5. Sonuç

Türkiye'de 2001 yılı ve öncesinde yaşanan ekonomik problemler GEGP'yi gerekli kılmıştır. Söz konusu program ile mali disiplinin sağlanması için maliye politikası araçları vasıtasıyla vergilerin arttırılması ve yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. 12 Mart 2021'de yayınlanan Ekonomik Reform Paketinde ise harcama disiplinin sağlanması ve bunun için vergisel düzenlemelerin sadeleştirilerek, yatırımcı dostu ve öngörülebilirliği arttıran adımlar atılması gerektiği ileri sürülmüştür. Dolayısıyla GEGP'de planlanan ve gerçekleşen vergisel düzenlemeler daha çok vergi gelirlerinin arttırılmasına yönelik iken, Ekonomik Reform Paketinde alınan kararların ise daha çok vergileme ile ilgili yapısal sorunlara yönelik olduğu söylenebilir.

GEGP'de vergi denetimlerine yönelik alınan kararın Ekonomik Reform Paketinde alınan kararla daha da geliştirildiğini söylemek mümkündür. Çünkü GEGP'de vergi kayıp ve kaçaklarının en aza indirilmesi için vergi denetimlerinin artırılmasına yönelik karar alınmış,

fakat nasıl bir uygulama olacağına dair açıklama yapılmamıştır. Ekonomik Reform Paketinde ise vergi denetimlerinin geliştirilerek bu konuda nelerin yapılacağından bahsedilmiştir. Vergi denetimlerinin geliştirilmesi için alınan kararlar arasında; elektronik defter ve elektronik belge uygulamalarına dâhil edilecek mükelleflerin arttırılması, Türkiye Dijital Vergi Dairesi uygulaması, Dijital Vergi Asistanı sisteminin oluşturulması ve Dijital Vergi Denetimi Sistemi geliştirilerek, vergi inceleme sürelerinin kısalması yer almaktadır. Bu uygulamaların GEGP'de yer almama nedenleri arasında, 2001 yılında teknolojinin yeteri kadar gelişmemiş olması ve o günün koşullarının söz konusu uygulamaları gerektirmemiş olması sayılabilir.

Ekonomik Reform Paketinde VUK'un, vergilemede gönüllü uyumu teşvik edecek şekilde güncelleneceği belirtilmiştir. GEGP'de ise, vergiye gönüllü uyumdan bahsedilmemiştir. Ayrıca Ekonomik Reform Paketinde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının gözden geçirilmesinden, uluslararası yatırımcılar için vergisel sorunlarının çözümünde diğer ülkelerle Karşılıklı Anlaşma Yöntemi kullanılmasından ve Peşin Fiyatlandırma Anlaşmalarının yaygınlaştırılmasından bahsedilmiştir. Bu kararlarla ilgili olarak GEGP'de bahsedilmemiştir. Dolayısıyla GEGP'de vergilemenin daha çok mali boyutuna değinilmiştir. Ekonomik Reform paketinde ise vergilemenin hem mali boyutu hem de sosyolojik boyutunun ele alındığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun (1953), T. C. Resmi Gazete, 8469, (28.07.1953).

Çiçen, Y. B.,2000'lerde Türkiye Ekonomisi Performansı, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 6, 5, 73-81, 2018.

Gelir İdaresi Başkanlığı.(2019). Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarında Yer Alan Karşılıklı Anlaşma Usulüne İlişkin Rehber, http://gib-gov.info/sites/default/files/fileadmin/CifteVergilendirme/KAU_Kilavuzu2019.pdf (29.05.2021).

Gelir Vergisi Kanunu (1960), T. C. Resmi Gazete, 10700, (06.01.1961).

Gerger, G. Ç. *Mükellef Hakları ve Vergiye Gönüllü Uyum,* 1. Basım, İstanbul: Legal Kitapevi, 2011.

Gökçen, G. ve Özdemir, M. Türkiye'de Muhasebe Uygulamalarından E-Defter ve E-Fatura Uygulaması, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 12(46), 137-154, 2016.

https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Y_ll_k-Ekonomik-Rapor-2017.pdf, (22.05.2021).

https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Y_ll_k-Ekonomik-Rapor-2018.pdf (22.05.2021)

Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri (1999-2021).

https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/03/Ekonomik-Reformlar-Kitapcigi.pdf, (05.05.2021).

Kara, M. C., *Matrah Aşındırma ve Kar Kaydırma Çok Taraflı Sözleşmesi'nin Türkiye'nin Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarına Etkileri,* Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2021.

Karabacak, Y., Türk Vergi Kanunlarının Karmaşıklık Düzeyinin Ölçümü Üzerine Bir Deneme, Maliye Dergisi, (165), 38-53, 2013.

Melumad, N. D. ve Mookherjee, D., Delegation as Commitment: The Case of Income Tax Audits, The RAND Journal of Economics Journal of Economics, 20(2), 139–163, 1989.

Narçin, A., *Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler Ve Vergiye Gönüllü Uyumu Sağlamaya Yönelik Çalışmalar,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Öncel, Mualla, Kumrulu, Ahmet ve Çağan, Nami, Vergi Hukuku, 12. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

Rüstemoğlu, Iraz (2021), "Basit Usulde Vergilendirme Nedir? Şartları Nelerdir?", https://www.parasut.com/blog/basit-usulde-vergilendirme (28.05.2021).

Saygın, Ö., Sandalcı, U., ve Sandalcı, İ., Vergi Sistemi Karmaşıklığının Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", Vergi Sorunları Dergisi, (366), 2019.

T.C. Hazine Müsteşarlığı (2001), "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar", T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Matbaası. Ankara.

cmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6832b8f2-f5f1-45a3-b63c-097e9167f0d4/2002_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-6832b8f2-f5f1-45a3-b63c-097e9167f0d4-mh5zkN7 (15.05.2021).

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/667c7904-1baa-4ca3-9c7d-eb0a23d28826/2003_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-667c7904-1baa-4ca3-9c7d-eb0a23d28826-mh5zofC (16.05.2021).

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b6152e38-5b65-4f37-aaa7-cc38d5e71072/2004_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-b6152e38-5b65-4f37-aaa7-cc38d5e71072-mh5zrWz (16.05.2021).

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5f0bc551-d18d-424e-9ce8-b9610c59d764/2005_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-5f0bc551-d18d-424e-9ce8-b9610c59d764-mh5zvu9 (17.05.2021).

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/7db32e7a-f3a3-4f13-b4a7-51b09230f7b4/06turkce.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-7db32e7a-f3a3-4f13-b4a7-51b09230f7b4-mgX2W-Q (18.05.2021)

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/00fc82e9-7c6c-40ba-abc4-9f3916d17850/07turkce.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-00fc82e9-7c6c-40ba-abc4-9f3916d17850-mgX2WKe (16.05.2021).

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/95d30d54-335f-4540-847d-9068a4322c69/09turkce.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-95d30d54-335f-4540-847d-9068a4322c69-mgX2Wig (18.05.2021)

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fc2860bf-4a2f-4fd5-81e1-5afe9edf6a14/11turkce.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-fc2860bf-4a2f-4fd5-81e1-5afe9edf6a14-mgX2Jfo (20.05.2021).

Terzi, G., Uluslararası Çifte Vergilendirmeyi Önlemeye Yönelik Model Vergi Anlaşmaları ve Anlaşmazlıkların Çözüm Yöntemleri, Gümrük Ticaret Dergisi, 5(12), 30-41, 2018.

Tezer, H., Türkiye Ekonomisinde 2000-2001 Krizi Sonrasında Uygulanan Kalkınma Planlarının Makroekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi, R&S -Research Studies Anatolia Journal, (1), 2, 248-259, 2018.

Vuković, Marija (2018), "Towards the Digitization of Tax Administration", Center of Excellence in Finance, https://www.cef-see.org/files/Digitization_Tax_Administration.pdf (26.05.2021).

Yazıcı, Resül ve Yazıcı, Ayla (2013), "Bağımsız Düzenleyici Denetleyici Kurumların Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanmasında Önemi: Türkiye Örneğinden Geçiş Ekonomilerinin Alabileceği Dersler", Sarı Selahattin ve Gencer Alp H., Sözen İlyas (Ed.), International Conference on Eurasian Economies, 589-597.

Yıldız, Y., Dijital Vergi Denetimine Giden Yolda Benford Kanunu, Maliye Dergisi, (176), 528-547, 2019.

Zorkun, M., *Elektronik Ticaret Yoluyla Transfer Fiyatlandırması,* Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2021.

EGE 3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
İZMİR
16 - 17 EKİM 2021

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMA REJİMİ VE DEMOKRATİK DEVLET İLKESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLİMESİ

Doç. Dr., Müzeyyen EROĞLU DURKAL [1], Y. Lisans Öğrencisi, Hasan İSPEKTER [2]

[1] ERCİYES ÜNİVERSİTESİ, Hukuk Fakültesi,– 0000-0002-5341-3613

[2]ERCİYES ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 0000-0002-2570-6451

ÖZET

Demokrasi; düşünce ve ifade hürriyeti ile çoğulcu siyasi hayatı esas alır. Siyasi partiler ise çoğulcu siyasi hayatın ana taşıyıcısı, demokratik siyasi hayatın en temel unsuru olmuştur. Çağdaş demokrasi aynı zamanda partiler demokrasisi olarak da tarif edilmiştir.

Siyasi partiler; temel hak ve hürriyetlerin geliştirilmesi, genel oy hakkının yaygınlaştırılması ve millet iradesinin siyasi iktidarda daha fazla karşılık bulması için faaliyetlerde bulunan en önemli örgütlü kurumlardır. Bu sebeple demokratik rejimlerin vazgeçilmez unsurları olarak görülmüş ve varlıkları anayasalarla güvence altına alınmıştır. Yine anayasalarda siyasi partilere yönelik demokratik rejimin aleyhine faaliyetlerde bulunmamaları için bazı sınırlayıcı hükümlere de yer verilmiştir. Bu sınırlayıcı hükümler tüm demokratik devlet anayasalarında mevcut olmakla birlikte her ülkenin kendi değerleri, demokratik gelişmişliği oranında farklılık göstermektedir.

Türkiye'de siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olarak tanımlanmış ancak Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu ile bazı kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı hükümlere de tâbi tutulmuş. Yargısal denetimleri ise bir yüksek mahkeme olan Anayasa Mahkemesi'ne verilerek parti yargılamaları anayasal güvence altına alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası ile kurulmuş ve kuruluşundan günümüze kadar 25 siyasi partiye yönelik kapatma kararı vermiştir. Bu kapatma kararlarının 6'sı 1961 Anayasası döneminde, 19'u ise 1982 Anayasası döneminde alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Anayasa Mahkemesi'nce kapatılan 25 siyasi partinin kapatma kararlarını inceleyerek kapatılan 25 siyasi parti hakkında genel bir bilgi sunmak, kapatma kararlarını sınıflandırarak Türkiye'de siyasi partilerin kapatılma rejimini demokratik devlet ilkesi açısından değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Siyasi Partilerin Kapatılması, Demokratik Devlet, Anayasa Mahkemesi

1. GİRİŞ

Demokrasi, düşünce ve ifade hürriyeti esasına dayanır. Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın en temel unsurudur. Çağdaş demokrasi, temsili ve genel oy hakkını esas aldığı için aynı zamanda partiler demokrasi olarak da adlandırılır (Anayurt, 2001, ss. 6).

Siyasi partilerin temel hak ve hürriyetlerin kullanılması, genel oyun yaygınlaştırılması ve millet iradesinin siyasi iktidarda karşılık bulması için faaliyetlerde bulunması en önemli işlevleridir. Bu sebeple siyasi partiler, demokrasiyle özdeşleştirilmiş, demokratik devlet

anlayışının vazgeçilmez unsurları olarak görülmüş ve kurumsal varlıkları anayasal güvence altına alınmıştır. Yine anayasalarda siyasi partilere yönelik asli vazifelerinin dışına çıkmamaları ve demokratik devlet düzeni aleyhine faaliyetlerde bulunmamaları için bazı sınırlayıcı hükümlere de yer verilmiştir. Bu sınırlayıcı hükümler demokratik devlet anayasalarında mevcut olmakla beraber her ülkenin kendi değerleri, demokratik gelişmişliği bağlamında farklılık göstermektedir.

Türkiye'de siyasi partiler, 1982 Anayasanın 68. maddesine göre demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılması, genel oyun yaygınlaştırılması ve millet iradesinin siyasi iktidarda karşılık bulması için önceden izin almadan kurulmaları, siyasi faaliyette bulunmaları ve ülke genelinde örgütlenmelerine serbestlik sağlanmış, on sekiz yaşını doldurmuş her vatandaşın partilere üye olma veya üyelikten ayrıma hakkı güvence altına alınmıştır. Ayrıca her demokratik devlette olduğu gibi parti faaliyetleri kanunla düzenlenmiş, bazı kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı hükümlere de tabi tutulmuşlardır. Siyasi partilerin faaliyetleri, denetimleri ve yargısal işlemleri normal bir mahkemelerce değil bir üst mahkeme olan Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) denetimine alınarak anayasal güvence sağlanmıştır.

Siyasi partiler her ne kadar demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olarak tanımlanmış olsa bile yukarda ifade edildiği gibi faaliyetleri sınırsız görülmemiş ve asli vazifelerinin dışına çıkmamaları ve demokratik devlet düzeni aleyhine faaliyetlerde bulunmamaları için sınırlayıcı ve yasaklayıcı tedbirler Anayasada ve 2820 sayılı SPK'da düzenlenmiştir.

AYM, Anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak kuruluşundan günümüze kadar 25 siyasi partiyi kapatmıştır. Bu kapatma kararlarının 6'sı 1961 Anayasası döneminde alınmıştır. 1982 Anayasası döneminde ise 19 siyasi partinin kapatılması yönünde karar almıştır. (Özcan & Yanık 2014, ss. 142-145).

2. ANAYASA MAHKEMESİ TARAFINDAN KAPATILAN SİYASİ PARTİLER

1961 Anayasası Dönemi Kapatılan Siyasi Partiler

1961 Anayasası döneminde AYM tarafından altı siyasi parti kapatılmıştır. Bu partiler; İşçi-Çiftçi Partisi (1968), Milli Nizam Partisi (1971), Türkiye İleri Ülkü Partisi (1971), Türkiye İşçi Partisi (1971), Büyük Anadolu Partisi (1972) ve Türkiye Emekçi Partisi (1980).

AYM'nin bu altı partiye yönelik kapatma kararları incelendiğinde İşçi-Çiftçi Partisi, Türkiye İleri Ülkü Partisi ve Büyük Anadolu Partisi'ni usule aykırılık sebebiyle, Türkiye İşçi Partisi ve Türkiye Emekçi Partisini bölünmez bütünlük ilkesine ve demokratik devlet ilkesine aykırılık, Milli Nizam Partisi'ni ise laiklik ilkesine aykırılık sebebiyle kapatıldığı görülmektedir.

Sıra No	Siyasi Parti Adı	Esas No	Karar No	Karar Tarihi	Resmi Gazete Yayımlanma Tarihi ve Sayısı
1	İşçi-Çiftçi Partisi	1968/31	1968/44	15.10.1968	30.12.1968 - 13088
2	Milli Nizam Partisi	1971/1	1971/1	20.05.1971	14.01.1972- 14072
3	Türkiye İleri Ülkü Partisi	1971/2	1971/2	24.06.1971	06.01.1972 - 14064
4	Türkiye İşçi Partisi	1971/3	1971/3	20.07.1971	06.01.1972 - 14064
5	Büyük Anadolu Partisi	1972/1	1972/1	19.12.1972	28.03.1973 - 14490
6	Türkiye Emekçi Partisi	1979/1	1980/1	29.07.1980	26.07.1980 - 17059

Grafik 2.1: *1961 Anayasası Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler*

1982 Anayasası Dönemi Kapatılan Siyasi Partiler

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) resmi isimlendirmesi ile Bayrak Harekâtıyla ülke yönetimine el koymuş, meclis ve hükümet feshedilmiş ve tüm milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmıştır. Ülke çapında sıkıyönetim ilân edilmiştir.

12.09.1980 tarih ve 17103 sayılı mükerrer sayı ile Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) bildirileri Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 7 numaralı MGK Bildirisi ile tüm partilerin faaliyetleri yasaklanmıştır. Daha sonra ise 16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun ile tüm siyasi partiler kapatılmıştır.

Askeri yönetimin emriyle Danışma Meclisi (DM) tarafından 1982 Anayasası hazırlanmıştır. Hazırlanan bu anayasa 23.09.1982 tarihinde DM tarafından, 18.10.1982 tarihinde ise MGK tarafından kabul edilmiş ve 7.11.1982 tarihinde halkoylamasına sunulmuştur. 1982 Anayasası halkoylaması sonucu % 91,37 oranında evet oyu alarak kabul edilmiş, 09.11.1982 tarih ve 17863 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiştir ve bu tarihten bugüne geçerli olan anayasadır.

Askerî yönetimin emriyle yasaklanan siyasi parti faaliyetleri, Anayasanın kabul edilmesinin ardından MGK'nın onayı ile 22.04.1983 tarih ve 2820 sayılı SPK yürürlüğe girmesiyle sınırlı ve kademeli olarak serbest bırakılmış ve partiler yeniden kurulmaya başlamıştır.

Siyasi partilerin ve faaliyetlerinin serbest bırakılmasından günümüze kadar 43 siyasi parti hakkında kapatma davası açılmıştır. AYM çeşitli nedenlerle hakkında kapatma davası açılan 43 siyasi partinin 19'unu kapatılmıştır. Kapatılan siyasi partiler Huzur Partisi (1983), Türkiye Birleşik Komünist Partisi (1990), (Cumhuriyet) Halk Partisi (1991), Sosyalist Parti (1991), Halkın Emek Partisi (1993), Özgürlük ve Demokrasi Partisi (1993), Sosyalist Türkiye

Partisi (1993), Yeşiller Partisi (1994), Demokrasi Partisi(1994), Demokrat Parti (1994), Sosyalist Birlik Partisi (1995), Demokrasi ve Değişim Partisi (1996), Emek Partisi (1997), Diriliş Partisi (1997), Refah Partisi (1998), Demokratik Kitle Partisi (1999), Fazilet Partisi (2001), Halkın Demokrasi Partisi (2003), Demokratik Toplum Partisi (2009) (MHD, 2010 ss. 6).

AYM'nin 19 partiye yönelik kapatma kararları incelendiğinde; Halk Partisi, Yeşiller Partisi, Demokrat Parti ve Diriliş Partisi'ni usule aykırılık sebebiyle, Halkın Emek Partisi, Özgürlük ve Demokrasi Partisi, Sosyalist Türkiye Partisi, Demokrasi Partisi, Sosyalist Birlik Partisi, Demokrasi ve Değişim Partisi, Emek Partisi, Demokratik Kitle Partisi, Halkın Demokrasi Partisi ve Demokratik Toplum Partisini bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık sebebiyle, Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Sosyalist Parti'yi ise bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık sebebinden Huzur Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisini ise laiklik ilkesine aykırılık sebebiyle kapatıldığı görülmektedir.

Sıra No	Siyasi Parti Adı	Esas No	Karar No	Karar Tarihi	Resmi Gazete Yayımlanma Tarihi ve Sayısı
1	Huzur Partisi	1983/2	1983/2	25.10.1983	15.10.1984 - 18546
2	Türkiye Birleşik Komünist Partisi	1990/1	1990/1	16.07.1991	28.01.1992 - 21125
3	(Cumhuriyet) Halk Partisi	1990/2	1990/2	24.09.1991	24.04.1992 - 21208
4	Sosyalist Parti	1991/2	1992/1	10.07.1992	25.10.1992 - 21386
5	Halkın Emek Partisi	1992/1	1993/1	14.07.1993	18.08.1993 - 21672
6	Özgürlük ve Demokrasi Partisi	1993/1	1993/2	23.11.1993	14.02.1994 – 21849
7	Sosyalist Türkiye Partisi	1993/2	1993/3	30.11.1993	09.08.1994 - 22016
8	Yeşiller Partisi	1992/2	1994/1	10.02.1994	10.04.1994 - 21901
9	Demokrasi Partisi	1993/3	1994/2	16.06.1994	30.06.1994 – 21976 (Mükerrer)
10	Demokrat Parti	1994/1	1994/3	13.09.1994	15.02.1995 - 22203
11	Sosyalist Birlik Partisi	1993/4	1995/1	19.07.1995	22.10.1997 - 23148
12	Demokrasi ve Değişim Partisi	1995/1	1996/1	19.03.1996	23.10.1997 - 23149
13	Emek Partisi	1996/1	1997/1	14.02.1997	26.06.1998 - 23384
14	Diriliş Partisi	1996/2	1997/2	18.02.1997	18.07.1997 - 23053
15	Refah Partisi	1997/1	1998/1	16.01.1998	22.02.1998 - 23266
16	Demokratik Kitle Partisi	1997/2	1999/1	26.02.1999	22.11.2001 - 24591
17	Fazilet Partisi	1999/2	2001/2	22.06.2001	05.01.2001 – 24631 (Mükerrer)
18	Halkın Demokrasi Partisi	1999/1	2003/1	13.03.2003	19.07.2003 - 25173
19	Demokratik Toplum Partisi	2007/1	2009/4	11.12.2009	31.12.2009 - 27449

Grafik 2.2: *1982 Anayasası Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler*

Anayasa Mahkemesi Tarafından Kapatılan Siyasi Partilerin Sınıflandırılması

AYM, 1982 Anayasası döneminde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından 43 siyasi parti hakkında açılan kapatma davasında 19 siyasi parti hakkında kapatma kararı vermiştir. Bu kapatma kararlarının dördü usule aykırılıktan, on beşi ise esasa aykırılıktan verilmiştir. Esasa ilişkin aykırılık sebepleri ise şu şekildedir: Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesine aykırılık, laiklik ilkesine aykırılık.

2.3.1. Usule Aykırılık Sebebiyle Kapatılan Siyasi Partiler

AYM, usule aykırılıktan 1961 Anayasası döneminde 3, 1982 Anayasası döneminde 4 siyasi partiyi kapatmıştır. Bu partiler: İşçi Çiftçi Partisi, Türkiye İleri Ülkü Partisi, Büyük Anadolu Partisi, (Cumhuriyet) Halk Partisi, Yeşiller Partisi, Demokrat Parti ve Diriliş Partisidir.

İşçi Çiftçi Partisi, tüzüğü gereği her yıl yapılması gereken parti genel kongresinin yapılmaması ve parti mevzuatının 648 sayılı SPK hükümlerine uygun hale getirilmemesi ve partinin AYM'nin yaptığı ihtarın gereğini de yerine getirmemesi gerekçesi ile 15.10.1968 tarihinde kapatılmıştır (E. 1968/31, K. 1968/44, k.t. 15.10.1968, AYMKD, Sayı: 6, 1992, ss. 243-245).

Türkiye İleri Ülkü Partisi, tüzüğünde görülen eksiklik ve parti mevzuatının 648 sayılı SPK hükümlerine uygun hale getirmediğinin AYM'nin yaptığı ihtar üzerine de yeine getirilmemesi gerekçesi ile 24.06.1971 tarihinde usule aykırılık sebebiyle kapatılmıştır (E. 1971/2, K. 1971/2, k.t. 24.06.1971, AYMKD, Sayı: 9, 1991, ss. 72-80).

Büyük Anadolu Partisi, AYM'nin 13.07.1965 tarihinde yaptığı ihtarın gereği parti tüzüğünü 648 sayılı SPK'nın hükümlerine uygun hale getirmediği, büyük kongresini zamanında toplamamış olması, genel merkez adresini belirlememiş olması ve tutulması zorunlu olan defterleri tutmamış olması sebebiyle Anayasa'nın 57. maddesinin son fıkrası ve 648 sayılı SPK'nın 113. maddesinin son fıkrası uyarınca 19.12.1972 tarihinde usule aykırılık sebebiyle kapatılmıştır (E. 1972/1, K. 1972/1, k.t. 19.12.1972, RG, Tarih-Sayı: 28.03.1973-14490, ss. 1-3).

AYM, (Cumhuriyet) Halk Partisi'nin 2820 sayılı SPK'nın 96. maddesinde yer alan bir siyasi partinin ad, amblem ve benzeri işaretlerini kullandığı, kapatılmış bir siyasi partinin devamı olduğunu beyan ve iddia ettiği için ilgi kanunun 101. maddesi b bendi gereğince 24.09.1991 tarihinde oybirliği ile kapatmıştır (E. 1990/2, K. 1990/2, k.t. 24.09.1991, AYMKD, Sayı: 28/2, 1993, ss. 673-695).

Yeşiller Partisi, AYM'nin 15.10.1991 tarih ve E. 1991/5, K. 1991/6 sayılı ihtar kararına rağmen 1988 yılı kesin hesabını vermemesi sebebiyle 2820 sayılı SPK'nın 104. maddesi gereğince 10.02.1994 tarihinde oyçokluğu ile kapatılmıştır (E. 1992/2, K. 1994/1, k.t. 10.02.1994, AYMKD, Sayı: 30/2, 1995, ss. 1039-1060).

Demokrat Parti, AYM'nin 14.06.1993 tarih ve 1993/1-1 sayılı ihtarına rağmen ihtara konu olan aykırılığı gidermediği için SPK'nın 104. maddesinin ikinci fıkrası gereğince, 13.09.1994 tarihinde oybirliği ile kapatılmıştır (E. 1994/1, K. 1994/3, k.t. 13.09.1994, AYMKD, Sayı: 31/2, 1996, ss. 1016-1024).

Diriliş Partisi ise aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmadığı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılan yazılı tebligata karşın yasal süreler dâhilinde kapanma kararı almadığı gerekçesi ile 2820 sayılı SPK'nın 105. maddesi gereğince 18.02.1997

tarihinde oyçokluğu ile kapatılmıştır (E. 1996/2, K. 1997/2, k.t. 18.02.1997, AYMKD, Sayı: 33/2, 1998, ss. 727-760).

2.3.2. Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü İlkesine Aykırılık Sebebiyle Kapatılan Siyasi Partiler

AYM, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesine aykırılık sebebiyle 1961 Anayasası döneminde 2, 1982 Anayasası döneminde 12 siyasi partiyi kapatmıştır. Bu partiler: Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Emekçi Partisi, Halkın Emek Partisi, Özgürlük ve Demokrasi Partisi, Sosyalist Türkiye Partisi, Demokrasi Partisi, Sosyalist Birlik Partisi, Demokrasi ve Değişim Partisi, Emek Partisi, Demokratik Kitle Partisi, Halkın Demokrasi Partisi ve Demokratik Toplum Partisidir.

Türkiye İşçi Partisi, Anayasanın 57. maddesi, 648 sayılı SPK'nın 89. maddesi ve 111. Maddesinin ikinci bendi uyarınca 20.07.1971 tarihinde kapatılmıştır (E. 1971/3, K. 1971/3, k.t. 20.07.1971, AYMKD, Sayı: 9, 1991, ss. 80-131).

Türkiye Emekçi Partisi, Anayasanın 57. maddesinin birinci fıkrası, 648 sayılı SPK'nın 89. maddesi ve 111. maddesinin birinci fıkrası uyarınca belirtilen hükümleri ihlal ettiğine hükmederek 29.07.1980 tarihinde kapatılmıştır (E. 1979/1, K. 1980/1, k.t. 29.07.1980, AYMKD, Sayı: 18, 1992, ss. 3-45).

Halkın Emek Partisi, 2820 sayılı SPK'ya aykırı yasak eylemleri sebebiyle 2820 sayılı SPK'nın 101. maddesinin b bendi gereğince 14.07.1993 tarihinde oyçokluğu ile kapatılmıştır (E. 1992/1, K. 1993/1, k.t. 14.07.1993, AYMKD, Sayı: 29/2, 1994, ss. 924-1200).

Özgürlük ve Demokrasi Partisi, parti programının 2820 sayılı SPK'ya aykırı olduğu sebebiyle 2820 sayılı SPK'nın 101. maddesinin a bendi gereğince 23.11.1993 tarihinde oybirliği ile kapatılmıştır (E. 1993/1, K. 1993/2, k.t. 23.11.1993, AYMKD, Sayı: 30/2, 1995, ss. 841-935).

Sosyalist Türkiye Partisi parti programının Anayasa ve 2820 sayılı SPK'ya aykırı olduğunu sebebiyle 2820 sayılı SPK'nın 101. maddesinin a bendi gereğince 30.11.1993 tarihinde oybirliği kapatılmıştır (E. 1993/2, K. 1993/3, k.t. 30.11.1993, AYMKD, Sayı: 30/2, 1995, ss. 936-1038).

Demokrasi Partisi, Genel Başkanının çeşitli tarihlerde yurt dışında yaptığı konuşmaları ve parti Merkez Yürütme Kurulu'nun yayınladığı bildirinin 2820 sayılı SPK'ya aykırı olduğu sebebiyle 2820 sayılı SPK'nın 101. maddesinin b bendi gereğince 16.06.1994 tarihinde oybirliği ile kapatılmıştır (E. 1993/3, K. 1994/2, k.t. 16.06.1994, AYMKD, Sayı: 30/2, 1995, ss. 1061-1229).

Sosyalist Birlik Partisi parti tüzük ve programının, partinin Birinci Büyük Kongresi'nde aldığı kararların, bu kararlara temel oluşturan Genel Yönetim Kurulu ile Genel Başkan ve Genel Başkan Yardımcısının parti adına yaptığı açıklama ve beyanların Anayasa ve 2820 sayılı SPK'ya aykırı olduğunu sebebiyle 2820 sayılı SPK'nın 101. maddesinin a ve b bentleri gereğince 19.07.1995 tarihinde oybirliği ile kapatılmıştır. (E. 1993/4, K. 1995/1, k.t. 19.07.1995, AYMKD, Sayı: 33/2, 1998, ss. 548-637).

Demokrasi ve Değişim Partisi, 2820 sayılı SPK'nın 78. maddesinin a bendi ile 81. maddesinin a ve bentlerine aykırılık sebebiyle ilgi kanunun 101. maddesinin a bendi gereğince 19.03.1996 tarihinde oyçokluğu ile kapatılmıştır (E. 1995/1, K. 1996/1, k.t. 19.03.1996, AYMKD, Sayı: 33/2, 1998, ss. 638-726).

Emek Partisi, parti programının, 2820 sayılı SPK'nın 78. maddesinin a bendi ile 81. maddesinin a bendine aykırılık sebebiyle ilgili Kanunun 101. maddesinin a bendi gereğince 14.02.1997 tarihinde oybirliği ile kapatılmıştır (E. 1996/1, K. 1997/1, k.t. 14.02.1997, AYMKD, Sayı: 34/2, 1999, ss. 678-761).

Demokratik Kitle Partisi, parti programının 2820 sayılı SPK'nın 78. maddesinin a ve b bentleri ile 81. maddesinin a bendine aykırılık sebebiyle ilgili Kanunun 101. maddesinin a bendi gereğince 26.02.1999 tarihinde kapatılmıştır (E. 1997/2, K. 1999/1, k.t. 26.02.1999, AYMKD, Sayı: 37/2, 2002, ss. 719-921).

Halkın Demokrasi Partisi, partinin bazı eylemlerinin yanında PKK terör örgütüne yardım ve destek de sağlayarak Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı nitelikteki eylemlerin işlendiği bir odak haline geldiğinden dolayı Anayasa'nın 68 ve 69. maddeleri ve 2820 sayılı SPK'nın 101 ve 103. maddeleri gereğince 13.03.2003 tarihinde oybirliği ile kapatılmıştır (E. 1999/1, K. 2003/1, k.t. 13.03.2003, RG, Tarih: 19.07.2003, Sayı: 25173).

Demokratik Toplum Partisinin, parti eylemleri yanında terör örgütüyle olan bağlantıları birlikte değerlendirilmiş, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı nitelikteki eylemlerin işlendiği bir odak haline geldiği tespit edilmiş ve Anayasa'nın 68 ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı SPK'nın 101 ve 103. maddeleri gereğince 11.12.2009 tarihinde oybirliği ile kapatılmasına karar verilmiştir (E. 2007/1, K. 2009/4, k.t. 11.12.2009, AYMKD, Sayı: 46/4, 2009, ss. 1801-2294).

2.3.3. Laiklik İlkesine Aykırılık Sebebiyle Kapatılan Siyasi Partiler

AYM, laiklik ilkesine aykırılık sebebiyle 1961 Anayasası döneminde 1, 1982 Anayasası döneminde 3 siyasi partiyi kapatmıştır. Bu partiler: Milli Nizam Partisi, Huzur Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisidir.

Milli Nizam Partisi, Anayasa'nın 2, 19 ve 57. maddeleri ile 648 sayılı SPK'nın 92, 93, 94. maddelerine aykırılık ve aynı kanunun 111. maddesinin ikinci bendine göre 20.05.1971 tarihinde kapatılmıştır (E. 1971/1, K. 1971/1, k.t. 20.05.1971, AYMKD, Sayı: 9, 1991, ss. 3-70).

Huzur Partisi, parti programında yer alan 12, 16, 17 ve 21. maddelerinin 2820 sayılı SPK'nın 78, 84, 86 ve 87. maddelerine aykırı olduğunu sebebiyle 25.10.1983 tarihinde oyçokluğu ile kapatmıştır (E. 1983/2, K. 1983/2, k.t. 25.10.1983, AYMKD, Sayı: 20, 1985, ss. 345-374).

Refah Partisi, lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri sebebiyle Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı SPK'nın 101. maddesinin b bendi ve 103. maddesinin birinci fıkrası gereğince 16.01.1998 tarihinde oyçokluğu ile kapatılmıştır (E. 1997/1, K. 1998/1, k.t. 16.01.1998, AYMKD, Sayı: 34/2, 1999, ss. 762-1145).

Fazilet Partisi, lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı SPK'nın 101. maddesinin b bendi ve 103. maddesi gereğince 22.06.2001 tarihinde oyçokluğu ile kapatılmıştır (E. 1999/2, K. 2001/2, k.t. 22.06.2001, AYMKD, Sayı: 37/2, 2002, ss. 922-1552).

3. TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMA REJİMİNİN DEMOKRATİK DEVLET İLKESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLİMESİ

3.1. 1961 Anayasası Siyasi Parti Kapatma Rejiminin Değerlendirilmesi

Siyasi parti kavramına ilk kez 1961 Anayasası'nda yer verilerek varlıkları ilk defa anayasa ile güvence altına alınmıştır. 1961 Anayasası ile ister iktidarda isterse de muhalefette olsun siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmiş, mevcut rejimin aleyhine yönelik amaç gütmeyen partilerin serbestçe örgütlenmeleri ve faaliyette bulunmaları hüküm altına alınmıştır.

Anayasanın 56. ve 57. maddeleri siyasi partilerin kuruluşu, işleyişi ve faaliyetlerinin sınırlarını belirlemektedir. 57. maddeye göre siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri, insan haklarına dayanan demokratik devlet düzeni ve laik Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uymak zorundadır. Uymadığı tespit edilen siyasi partilerin AYM'ce temelli kapatılacağı hükmü getirilmiştir.

Anayasanın 56. maddesinin birinci fıkrası ile siyasi parti kurma, partiye üyelik ve üyelikten ayrılma hakları, ikinci fıkrası ile partilerin önceden izin almadan ve serbest bir şekilde kurulabilecekleri, üçüncü fıkrası ile ister iktidarda isterse muhalefette olsunlar, siyasi partileri demokrasinin vazgeçilmez unsuru olduğu hüküm altına alınarak hem bireysel anlamda siyasi haklar güvence altına alınmış hem de parti kurumsal kimliği anlamında anayasal güvence getirilmiştir. 30.06.1971 tarih ve 1421 sayılı Anayasa değişikliği ile 56. maddeye eklenen dördüncü fıkra ile belirtilen şartları yerine getiren siyasi partilere maddi yardım yapılması hükmü getirilmiştir. 57. madde ile partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetlerinin sınırları çizilerek bu sınırların aşılması halinde temelli kapatma yaptırımının uygulanacağı açıkça belirtilmiştir. Bu şekilde siyasi partilerin siyasi hürriyet alanı belirlenmiş ve bu hürriyet alanın ihlali yani Anayasa ile belirlenmiş sınırların aşılması halinde temelli kapatılacakları belirtilmiştir. Siyasi partilere yönelik kapatma davasının ve dava sonucu alınacak kapatma kararının ise yalnızca AYM tarafından verilebileceği hüküm altına alınarak siyasi partilere yönelik yargılamalar anayasal güvence altına alınmıştır.

Ayrıca 13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu çıkarılarak siyasi partiler özel bir kanuna da tabi tutulmuştur. Bu Kanun ile siyasi partilerin örgütlenme ve faaliyet alanları ve partilere getirilen sınırlamalar ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. (Kuzu, 1987, ss. 158).

1961 Anayasası'nın ister iktidarda olsun isterse muhalefette olsun siyasi partileri demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak görmesi ve partilere yönelik getirmiş olduğu anayasal güvenceler 1961 Anayasasının çoğulcu demokrasiyi benimsemiş olduğunun bir göstergesidir. Ancak hem Anayasada ifade edilen hem de 648 sayılı SPK'da yer alan sınırlamalar kapatma kararı dışında ara bir yaptırım öngörmemiştir. Bu ise parti tüzüğü, programı veya diğer parti mevzuatında yer alabilecek ifadelerin partinin kapatılmasına esas sayılabilecek olması demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin kolayca kapatılmasına neden olabilecektir.

3.2.1982 Anayasası Siyasi Parti Kapatma Rejiminin Değerlendirilmesi

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetimine el koymuş, meclis ve hükümet feshedilmiş ve tüm milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmıştır. Ülke çapında sıkıyönetim ilân edilmiştir. Askeri yönetim, 1 numaralı MGK Bildirisinde, siyasi partiler ve siyasi figürlerin iç gerilimi artıran faaliyetlerinin, kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tavırlarının ülkeyi yönetilemez hale getirdiğini, bu sebeple ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği korumak, kardeş kavgasını önlemek ve kaybolan devlet otoritesinin yeniden tesis etmek amacıyla ülke yönetimine el koyduğunu açıklamıştır. Bu bildiri ile yaşanan toplumsal olayların sorumlusu olarak siyasi partiler ve siyasetçiler görülmüştür. 7 numaralı MGK Bildirisi ile tüm siyasi partilerin faaliyetleri yasaklanmış, sonrasında ise 16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun ile tüm siyasi partiler kapatılmıştır. Askeri yönetimin emriyle Danışma Meclisi tarafından 1982 Anayasası hazırlanmıştır. Hazırlanan bu Anayasa'da siyasi partilere yönelik yapılan düzenlemelerde askeri müdahaleye sebep olan bakış açısı belirleyici olmuştur.

1982 Anayasası'nda siyasi partilerin kuruluşu, işleyişi, faaliyetleri, özgürlük alanları ve bu özgürlük alanlarının sınırları 68. maddede düzenleniştir. Siyasi partiler, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmiş, önceden izin almadan kurulabilecekleri, örgütlenme ve faaliyetlerini Anayasa ve kanun hükümleri çerçevesinde sürdürebilecekleri hüküm altına alınmıştır.

68. maddenin dördüncü fıkrası ile siyasi partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetlerinin sınırları çizilmiş ve bu sınırların aşılması halinde temelli kapatma yaptırımının uygulanacağı açıkça belirtilmiştir. Bu şekilde siyasi partilerin siyasi özgürlük alanı belirlenmiş ve bu özgürlük alanın ihlali yani Anayasa ile belirlenmiş sınırların aşılması halinde temelli kapatılacakları belirtilmiştir.

Siyasi partilere yönelik kapatma davasını yalnızca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açabileceği ve dava sonucu alınacak kapatma kararının ise yalnızca AYM tarafından verilebileceği hüküm altına alınarak siyasi partilere yönelik yargılamalar anayasal güvence altına alınmıştır.

Siyasi partilerin uyacakları esaslar ve bu esaslara aykırılık halinde kapatma usulü Anayasanın 69. maddesinde düzenlenmiştir. Siyasi partilere yönelik kapatma kararları usule aykırılık ve esasa ilişkin sebepler olarak ikiye ayrılmaktadır. Esasa ilişkin kapatma sebepleri ise siyasi partilerin yabancı devletlerden maddi yardım kabul etmesi ile 68. maddenin dördüncü fıkrasında belirtilen siyasi partilerin tüzük, program ve eylemlerinin devletin bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık, demokratik devlet ilkesine aykırılık ve laiklik ilkesine aykırılık olarak üç başlıkta toplanmaktadır.

Ayrıca Anayasa haricinde siyasi parti kapatma usulü 22.04.1983 tarih ve 2820 saylı SPK'da düzenlenmiştir. SPK'da siyasi partilere yönelik kapatma davasının yalnızca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından re'sen, Bakanlar Kurulu kararı üzerine, Adalet Bakanının istemiyle ve bir başka siyasi partinin istemi üzerine açılabileceği ve dava sonucu alınacak kapatma kararının ise yalnızca AYM tarafından verilebileceği hüküm altına alınmıştır.

Demokratik devletlerde, militan demokrasi anlayışının cari olduğu rejimlerde, siyasi parti kapatma yaptırımı en son düşünülecek bir yöntem, istisnai bir önlem olarak kabul edilirken; Türkiye'de, Anayasa yapıcıların siyasilere ve siyasi partilere yönelik kuşkucu yaklaşımı ve bu kuşkunun gereği olarak devletin kendini koruma refleksi neticesinde yapılan kanuni düzenlemeler sebebiyle ilk düşünülen ve uygulanan yöntem olmuştur.

AYM, kuruluşundan tüm partilerin kapatıldığı 12 Eylül 1980 tarihine kadar açılan 6 siyasi partiyi kapatma davasında partilerin kapatılması yönünde karar almıştır. 1983 tarihinde partilerin yeniden kurulmaya başlamasından günümüze kadar ise 19 siyasi partinin kapatılması yönünde karar almıştır. Kapatılan 19 siyasi partinin 4'ünü usule aykırılıktan, 15'ini ise esasa ilişkin aykırılıktan kapatmıştır. Usule aykırılıktan kapattığı partiler Halk Partisi, Yeşiller Partisi, Demokrat Parti ve Diriliş Partisi'dir. Esasa ilişkin kapattığı partiler ve kapatma sebepleri ise şu şekildedir: Halkın Emek Partisi, Özgürlük ve Demokrasi Partisi, Sosyalist Türkiye Partisi, Demokrasi Partisi, Sosyalist Birlik Partisi, Demokrasi ve Değişim Partisi, Emek Partisi, Demokratik Kitle Partisi, Halkın Demokrasi Partisi ve Demokratik Toplum Partisi Devletin bölünmez bütünlüğü ilkesine aykırılık sebebiyle; Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Sosyalist Parti ise bölünmez bütünlük ilkesine ve demokratik devlet ilkesine aykırılık sebepleriyle; Huzur Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisi ise laiklik ilkesine aykırılık sebebiyle kapatılmıştır.

Arslan'a göre AYM birçok kararında, kendi varlık sebebini kanun yapıcı karşısında bireylerin hak ve hürriyetlerini korumak ve güvence altına almak olarak tarif etmesine rağmen özelliklede siyasi parti davalarında aldığı kararların insan hakları ekseninde değil anayasal ideoloji ekseninde aldığını belirtir. Bu kararlarda "*devletin bölünmez bütünlüğü"* ve *"laiklik ilkesi"*nin korunması olmak üzerine bu iki konu üzerine odaklandığını, bu iki konuyu oldukça geniş açıdan yorumlayarak devletin yapısı ve toplumsal meseleler karşısında anayasal çerçeveden farklı görüş ve düşünceleri yasak kapsamına dâhil etmesi, salt söylem düzeyinde kalan ve fiiliyata dönüşmemiş farklı görüş ve düşünceleri bile yasak kapsamına dâhil etmesi bu doğrultuda kapatma kararları alması mahkemenin katı bir yasakçı tutuma sahip olduğunu kanıtlamaktadır (Arslan, 2001, s. 8).

1982 Anayasası'nda siyasi parti kapatma rejimine ilişkin birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler siyasi partilerin özgürlük alanlarını genişleten ve esasa ilişkin kapatma sebeplerini değiştiren veya hafifleten değişiklikler olmaktan ziyade; siyasi partilerin kapatılmasını zorlaştıracak usul değişiklikleri olmuştur.

23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla Anayasanın 69. maddesinde değişiklik yapılarak siyasi partilerin Anayasada belirtilen sınırlamalara aykırı eylemleri nedeniyle temelli kapatılır hükmü yerine *"Bir siyasi partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir"* hükmü getirilmiştir. Böylece siyasi partilerin Anayasada belirtilen sınırlamalara aykırı eylemleri sebebiyle kapatılabilmeleri için odak haline gelme şartı getirilmiştir. Ancak söz konusu şart, tam olarak tanımlanmadığı için tartışmalara neden olmuş ve bu odak haline gelme şartının Anayasada tanımlanması gerektiğine dair bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Odak haline gelme tanımı, 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliği ile 69. maddenin altıncı fıkrasına ek cümle olarak eklenmiştir. Söz konusu değişiklikle odak haline

gelme *"Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır"* şeklinde tanımlanmıştır. Yine aynı maddede yapılan başka bir değişiklikle siyasi partileri Anayasada belirtilen sınırlamalara aykırı eylemleri nedeniyle temelli kapatma yerine, davaya sebep olan aykırı eylemlerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin devlet yardımlarından kısmen ya da tamamen mahrum bırakmasına karar vermesine olanak sağlanarak ara bir yaptırım kararının önü açılmıştır (Özbudun, 2020, s. 100).

Siyasi parti kapatmayı zorlaştırıcı bu iki düzenleme haricinde üçüncü bir düzenle ise 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanun ile Anayasanın 149. maddesinde yapılmıştır. Yapılan değişiklikle siyasi partilerin kapatılabilmesi AYM'nin 3/5 oy çokluğu şartına bağlanmıştır. Bu 3/5 oy çokluğu şartı, 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Anayasa değişikliği kanunu ile toplantıya katılan üyelerin 2/3 oy çokluğu şartı ile değiştirilerek siyasi partilerin kapatılması usul yönünden eskiye göre daha da zorlaştırılmıştır (Özbudun, 2020, s. 100).

3.3. Demokratik Devlet İlkesinin Değerlendirilmesi

Türkiye Cumhuriyeti, 1982 Anayasası'nın 2. maddesine göre demokratik bir devlettir. Yine 6. maddesinde ifade edilen "*egemenlik kayıtsız şartsız milletindir"* hükmü ile devlet içinde *"en üstün iktidar"* gücü olan egemenliğin millete ait olduğu vurgulanmıştır. Milletin egemenliği kullanması, kendi kendini yönetmesi demokrasinin gereğidir ve demokratik devlet ilkesi ile uyumludur.

Devletin nitelikleri sıralanırken kullanılan *demokratik* sözcüğü ilk defa 1961 Anayasası'nda düzenlenmiş, 1982 Anayasası'nda da bu nitelik aynen korunmuştur. 1961 Anayasası öncesi 1921 ve 1924 Anayasalarında devletin nitelikleri sıralanırken *demokratik* sözcüğü yerine *"egemenlik kayıtsız şartsız milletindir"* hükmüne yer verilmiş ve bu hüküm 1961 ve 1982 Anayasalarında da aynen korunmuştur.

"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" hükmü demokratik devlet ilkesi ile uyumludur. Devlet içerisinde en üstün iktidar gücü anlamını taşıyan egemenliğin, millete ait olması ve milletin kendini yönetmesi demokrasinin ve demokratik bir devletin gereğidir (Özbudun, 2020, s. 88).

Millet, egemenliği Anayasa esaslarına göre yetkili organlar eliyle kullanacak olup egemenlik hakkı hiçbir suretle kişi, zümre veya sınıfa devredilemeyeceği gibi kişi ve kurumlar da Anayasadan almadığı bir yetkiyi kullanamayacaktır. Anayasal kurumların demokratik meşruiyeti seçimler vasıtası ile doğrudan veya seçimlerle oluşturulmuş kurumların, örneğin Cumhurbaşkanı veya TBMM'nin yetkilendirmesi ya da atamasıyla, dolaylı sağlanır. Doğrudan veya dolaylı bütün devlet yetkilerinin kullanımı, demokratik meşruiyete tabidir. Devlet yetkilerini kullanan veyahut kullanmaya talip kişi, örgüt veya siyasi partilerin demokratik devlet ilkesini ve egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olmasını özümsemiş olması gereklidir. Egemenliğin millete ait olması, temel siyasi karar organlarının ve yetkili anayasal organların millet eliyle belirlenmesini zorunlu kılar. Milletin her bir üyesi genel ve eşit oy

hakkına ve bu oyun gereği olarak siyasi faaliyet hürriyetine sahiptir. Bu oy hakkı ve siyasi faaliyet hürriyeti seçimler vasıtası ile millet iradesinin ortaya çıkmasını sağlar. Demokratik devlet düzeni ve bu düzenin meşruiyeti, milletin değer ve inançlarının dikkate alınarak onların beklenti ve taleplerinin karşılanmasına bağlıdır. Farklı kültürel, sosyal, ekonomik beklenti ve taleplerin hür biçimde ifade ve müzakere edilebildiği bir ortamda mümkün olan en yüksek uzlaşı ile çoğunluk onayı aranmalıdır. Demokrasinin gereği olarak azınlığın çoğunluğun alacağı karara saygı duyması, çoğunluğun ise azınlık temel hak ve hürriyetlerini kabullenmesi ve hiçbir şart öne sürmeden hak ve hürriyetleri koruması gerekir.

Demokratik devlet düzeninde çoğunluğun kararı, demokrasinin gereği olmakla beraber asıl önemli olan ilke çoğulculuktur. Çoğunluk kararının demokratik meşruiyeti, hiçbir baskı ve yönlendirmeye maruz kalmadan ve özgürce karar alabilen bir meclis, her bir bireyin veya sivil toplum kuruluşun düşüncelerini her türlü iletişim kanalı ile ifade edebilmesi, etkin ve katılımcı müzakere ortamı ile mümkündür. Bu sebeple demokratik devlet, soyut bir kavramdan ziyade siyasi hayatın ana gövdesidir. Kurumlar, yetki paylaşımı ve yükümlülükler bu ilke çerçevesinde düzenlenmelidir (E. 2008/1, K. 2008/2, k.t. 30.07.2008, AYMKD, Sayı: 45/5, 2008, ss.3171, 3172).

Siyasi partiler, demokratik devletin vazgeçilmez birer unsuru olup ülke genelinde var olan birçok fikir, menfaat ve talepleri bağdaştırarak belli başlı birkaç siyasi alternatif haline getirerek millet iradesinin oluşmasını sağlarlar. Aynı zamanda toplumla siyasi iktidar arasında köprü kurarak milletin menfaat ve taleplerini siyasi iktidara iletirler (Kapani, 2019, s. 180). Siyasi iktidarı oluşturacak veya denetleyecek aday kadroların belirlenmesinde partiler başat faktördür. Ülke genelindeki örgütlü yapısı ile toplumun tüm kesimlerine ulaşma yeteneği ile siyasi programı dâhilinde toplantı, gösteri veya mitingler vasıtası ile seçmen kitlesini harekete geçirerek aday kadrolarını desteklemeleri için seçim ve halkoylamalarında sandığa gitmelerini sağlarlar. Ayrıca toplantı, seminer, siyaset okulu, parti sözcülerinin kamuoyunu bilgilendirici konuşmaları, halk toplantıları gibi faaliyetlerle ve çeşitli görsel, yazılı ve çevrim içi programlar vasıtası ile kitlesini bilinçlendirme ve eğitme görevini de üstlenirler. Siyasi partiler bu faaliyetler ile hâlihazırdaki siyasal kültürün gelişimine ve bu kültürün pekiştirilmesine katkıda bulundukları gibi mevcut siyasi kültürün değiştirilmesi veya bu kültüre yeni nitelikler kazandırılmasını da sağlarlar (Özbudun, 1977, s. 108).

Siyasi partiler aynı zamanda siyasi iktidarı *denetleme* ve *iktidara alternatifi olma* kısaca muhalefet görevini yerine getirirler. Demokratik devlet düzeninde muhalefet, iktidarın alternatifi sayılır ve iktidarın söylem ve eylemlerini, kendi politikaları açısından sürekli kontrol edip etkilemeye çalışır. Ayrıca alternatif politikalar geliştirmek suretiyle kamuoyunu etkileme çalışmalarıyla bir sonraki seçimlerde iktidarı hedefler (Kapani, 2019, ss. 181-182).

AYM, yerleşik kararlarında siyasi partilerin olmadığı bir sistemin demokrasi olarak kabul edilemeyeceğini, siyasi partiler olmadan millet iradesin tam oluşmayacağını, temel siyasi karar organlarının ve yetkili anayasal organların millet eliyle belirlenememesi durumunda farklı toplumsal beklenti ve taleplerin siyasi iktidarda karşılık bulmasının mümkün olmadığını, bu durumun ise toplumsal barışın sağlanmasını ve devlet iktidarının devamını olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla siyasi partiler farklı toplumsal istek ve taleplerin örgütlenmesi, siyasi iktidarda karşılık bulmasında en önemli görevi üstlenirler. Çoğulcu demokrasi ve demokratik meşruiyet için varlıkları zorunlu örgütlerdir. Bu sebeple günümüz

çağdaş demokrasileri aynı zamanda partiler demokrasi olarak da tarif edilmektedir (E. 2008/1, K. 2008/2, k.t. 30.07.2008, AYMKD, Sayı: 45/5, 2008, ss.3173, 3174).

3.4. Türkiye'de Siyasi Partilerin Kapatılma Rejimin Demokratik Devlet İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

1982 Anayasası, devletin ulusal bağımsızlığının ve bölünmez bütünlüğünün yanı sıra millet iradesin mutlak üstünlüğünü, egemenliğin kayıtsız şartsız yalnızca millete ait olduğunu ve egemenliği millet adına kullanacak, yetkilendirilmiş kişi veya kuruluşun anayasada ifade edilen demokratik yapı dışına çıkamayacağını vurgulamış ve bu demokratik yapının ortadan kaldırılmasını amaçlayan kişi, sınıf, zümre diktatörlüğü veya herhangi bir diktatörlüğün savunulması ve yerleştirilmesi amacıyla yapılacak tüm faaliyetleri yasaklamıştır.

1982 Anayasası'nda demokratik devlet ilkesiyle doğrudan bağlantılı yasaklamalar ulusal egemenlik ilkesinin üstünlüğü ve korunması, sınıf, zümre veya herhangi bir diktatörlüğün amacıyla yapılacak tüm faaliyetlerin yasaklanması, insan haklarına dayanan demokratik devlet ilkesine aykırı faaliyetlerin yasaklanması olarak sınıflandırılabilir. Sınıf, zümre veya herhangi bir diktatörlük kurmanın yasaklanmasındaki asıl amaç milli iradenin üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğunu ifade eden ulusal egemenlik ilkesidir. Bu ilke doğrultusunda siyasi partilere yönelik yasaklamalar Anayasa'da 68. maddesinde ifade edilmiştir (Zabunoğlu, 2013, s. 247).

Anayasa'nın 2. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir devlettir. 5. maddesinde devletin temel amaç ve görevinin Türk milletinin bölünmez bütünlüğünü ve demokrasiyi korumak olduğu, 14. maddesinde Anayasada yer alan hiçbir hak ve hürriyetin devletin insan haklarına dayalı demokratik yapısını ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler şeklinde kullanılamayacağı hüküm altına alınmıştır. 68. maddesinde ise demokratik devlet ilkesi gereğince siyasi partilere yönelik bazı yasaklamalar getirilmiştir. Maddeye göre siyasi partilerin tüzük, programları ve eylemleri millet egemenliğine, insan haklarına dayalı demokratik devlet ilkesine aykırı olamayacağı gibi sınıf, zümre veya herhangi bir diktatörlüğü talep edemez ve yerleştirmeyi hedefleyemez.

Siyasi partiler için getirilen yasaklar Anayasa dışında 2820 sayılı SPK'nın 78. maddesinde düzenlenmiştir. Bu yasaklar şu şekilde özetlenebilir: Siyasi partiler, egemenliğin yalnızca millete ait olduğu ve milletin egemenliğini Anayasada belirtilmiş ve yetkilendirilmiş organlar eliyle kullanabileceği esasını değiştirmek; Türk milletine ait egemenlik hakkının bir kişiye, zümreye ve sınıfa bırakılamayacağı veya hiçbir kimse ya da organın kaynağı Anayasa olmayan devlet yetkisini kullanamayacağı hükmünü; seçim ve halkoylamasının serbest, genel, eşit, gizli oy, açık sayım ve döküm esasları çerçevesinde ve yargı yönetimi ve denetimine tabi yapılacağı esasını değiştirmek; devletin varlığını ve temel hak ve hürriyetleri yok etmek; ırk, renk, dil, din, mezhep ayrımı oluşturarak bunun üzerinde ayrılıkçı amaçlara dayanan bir devlet düzeni oluşturmak amacı güdemezler, bu doğrultuda faaliyette bulunamaz ve toplumu bu doğrultuda tahrik ve teşvik edemezler. Ayrıca bölge, ırk, kişi, aile, zümre, cemaat ve tarikat esaslarına dayanamaz ve isimlerini kullanamazlar. Bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde tahakküm kurmasını, zümre veya herhangi bir diktatörlük savunmayı ve yerleştirme amacını taşıyamaz ve bu amaç doğrultusunda faaliyette bulunamazlar.

Siyasi partiler, demokratik devlet düzeninin korunmasına yönelik Anayasada ve 2820 sayılı SPK'nın 78. maddesinde getirilen yasakları ihlal etmeleri durumunda AYM'ce haklarında kapatma kararı verilir.

26.03.2002 tarih 4748 sayılı Kanun ile 2820 sayılı Kanunun 101. maddesine ek fıkra getirilerek davaya konu eylemlerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin devlet yardımlarından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması hükmü eklenmiştir. Yapılan bu değişiklikle siyasi partilerin Anayasada ve ilgi Kanunda belirtilen sınırlamalara aykırı eylemleri nedeniyle temelli kapatma yerine, davaya sebep olan aykırı eylemlerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin devlet yardımlarından kısmen ya da tamamen mahrum bırakmasına karar vermesine olanak sağlanarak ara bir yaptırım kararının önü açılmıştır.

AYM, bugüne kadar demokratik devlet ilkesini ihlali gerekçesiyle herhangi bir siyasi parti hakkında doğrudan kapatma kararı vermemiştir. Komünist ve sosyalist ideolojiyi benimseyen ve bu ideolojilerine parti programlarında yer veren siyasi partilere yönelik kapatma davaları açılmış ancak bu davalar kapatma ile sonuçlanmamıştır. Bu partiler, Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Emekçi Partisi, Sosyalist Parti, Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Emek Partisi'dir.

Anayasa'nın 6. maddesi, egemenliğin Türk milletine ait olduğunu, milletin egemenliği Anayasal esaslar çerçevesinde yetkili organlar eliyle kullandığını ve egemenliğin hiçbir suretle kişilere, sınıf veya zümreye bırakılamayacağını hüküm altına almıştır. Getirilen bu hükümle yasaklanan toplumsal bir sınıfın veya zümrenin varlığı değildir. Yasaklanan, bu sınıf veya zümreler arasından herhangi birinin egemenlik yetkilerini ele geçirmek suretiyle bu egemenliğin kullanılmasını sürekli ve değişmez bir biçimde bir kişi, sınıf veya zümre diktatörlüğü haline getirmeyi amaçlamasıdır. Bu ayrımı AYM'nin Türkiye İşçi Partisi ve Türkiye Emekçi Partisi kararlarında görmek mümkündür (Zabunoğlu, 2013, s. 248).

AYM, Türkiye İşçi Partisi kapatma davası kararında, partinin 4. Büyük kongresinde alınan kararlar arasında yer alan ve *"sosyalizm için mücadelenin zorunlu ve doğal olarak demokratik mücadeleyi de içerdiğini, (...) Türkiye'nin önündeki devrim aşamasının sosyalist devrim olduğunu (...) sosyalizm için verilecek mücadelelerin bütünleştiğini (...)sosyalist mücadelenin ancak işçi sınıfının bağımsız siyasî örgütü tarafından yürütülüp başarıya ulaştırılabileceğini (...)işçi sınıfının örgütsel, politik, ideolojik eylemsel öncülüğünün gerçekleştirilmesi (...) diğer emekçi sınıfların parti politikasına ve eylemine kazandırılması"* ifadelerini parti kapatma sebebi olarak görmemiştir (E. 1971/3, K. 1971/3, k.t. 20.07.1971, AYMKD, Sayı: 9, 1991, ss. 80-131).

Yine AYM, Türkiye Emekçi Partisi kapatma davası kararında, Türkiye Emekçi Partisi parti programında yer alan *"Türkiye'de devrim, hem işçi sınıfı hem yoksul köylülük temeline dayanmaktadır... Sosyalist devrimi gerçekleştirebilmek için proletarya ve yoksul köylülük siyasi iktidara geçebilmeli ve sosyalizmin yolundaki bütün engeller birer birer ortadan kaldıracak duruma gelmelidir..."* ifadelerini parti kapatma sebebi olarak görmemiştir (E. 1979/1, K. 1980/1, k.t. 29.07.1980, AYMKD, Sayı: 18, 1992, ss. 3-45).

AYM, Sosyalist Parti'ye açılan ilk kapatma davası kararında da bir partinin sadece adına bakarak doğrudan bir kapatma kararı verilemeyeceğini belirtmiş ve bunu, sosyalizmin teoride ve uygulamada sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olduğundan değişimlerin Anayasa ve kanunlar ile yasaklanıp yasaklanmadığının tespiti gerektiğini belirtmiştir. Bu sebeple sosyalist ideolojiyi benimsediğini belirten bir siyasi partinin, hangi sosyalizmi amaçladığını bilmek ve anlamak gerektiğini ve ilgili parti hakkında kararın bundan sonra verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İlgili parti kararında "devrimci sosyalistler" ile "demokratik sosyalistler" ayrımı

yapılmış, anayasanın toplumsal sınıf ve zümrelerin varlığını kabul ettiğini, siyasi partilerin toplumda var olan belirli ve çeşitli kesimlere dayanması ve bu kesimlerin çıkarları temsil etmesinin normal olduğunu belirtmiştir. Anayasa ve 2820 sayılı SPK'da sınıf esasına dayalı siyasi parti kuruluşunu engelleyici ve yasaklayıcı hükümlerin bulunmadığını ifade etmiştir. Yasaklanan asıl şeyin, egemenlik yetkilerini ele geçirmek suretiyle egemenliğin kullanılmasını, sürekli ve değiştirilemez bir biçimde, bir kişi, sınıf veya zümreye bırakan bir diktatörlüğü savunmak, amaçlamak ve bu doğrultuda faaliyette bulunmak olduğunu belirtmiştir. Yine, sınıf egemenliğini amaçlamamış ve demokratik seçimler aracılığı ile siyasi iktidarı hedeflediğini belirtmiş sosyalist bir partinin kurulmasında Anayasal veya kanunen bir engel bulunmadığını 2820 sayılı SPK'nın 96. maddesinde ye alan kullanılamayacak parti adları arasında sosyalist sözcüğünün bulunmadığını eklemiştir. AYM, tüm incelemeler sonucunda Sosyalist Parti programında Anayasanın 14. maddesi, 2820 sayılı SPK'nın 5.ve 78. maddesine aykırılık tespit etmemiş ve partinin kapatılması için açılan davayı oyçokluğu ile reddetmiştir(E. 1988/2, K. 1988/1, k.t. 08.12.1988, AYMKD, Sayı: 24, 1989, ss. 534-620).

AYM, Türkiye Birleşik Komünist Parti kapatma davası kararında, parti tüzüğü ve programında toplumsal bir sınıfın, diğer sınıflar üzerinde egemenlik veya herhangi bir diktatörlük kurmayı amaçlamadığını saptayarak bu konuda demokratik devlet düzenin korunması ile ilgili yasakları düzenleyen 2820 sayılı SPK'nın 78. maddesinin c bendine aykırılık yoktur diyerek sınıf diktatörlüğü yönünden kapatma kararı vermemiştir. Ancak Sosyalist Parti kararındaki parti adı yaklaşımından farklı olarak Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin isminde geçen "komünist" sözcüğünün 2820 sayılı SPK'nın 96. maddesinin üçüncü fıkrasında sayılan kullanılmayacak parti adlarında kullanılamayacak kelimelerden biri olduğu için ilgi Kanunun 101. maddesinin a bendi gereğince kapatılmasına karar vermiştir. Kapatma gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

> *"Anayasa tasarısının 77. maddesinde de, "Sınıf ve zümre esasım, komünizmi, faşizmi, teokrasiyi ve herhangi bir diktatörlüğü Türkiye'de savunmayı ve yerleştirmeyi esas alan siyasî partiler kurulamaz" denilmekteydi, Tasarının 13. maddesinden, "komünizmi, faşizmi, teokrasiyi" sözcüklerinin çıkartılmasına koşut olarak yapılan değişiklikle bu sözcükler 77. maddeden de çıkartılmıştır. İddianamede dayanak olarak gösterilen gerekçe, maddenin değişiklikten önceki durumuna ilişkindir. Anayasa da "komünist' adıyla parti kurulmasını açıkça yasaklayan bir kural bulunmamasına karşın geçici 15. madde kapsamına giren 2820 sayılı Yasa'nm 96. maddesinin son fıkrası bu adla parti kurulmasına engeldir. Fıkra, yalnızca doğrudan komünist adıyla parti kurulmasını değil, aynı anlama gelen adlarla parti kurulmasını ya da parti adında bu sözcüklerin geçmesini de yasaklamıştır. Davalı Parti'nin adında "komünist" sözcüğü bulunduğuna göre 96. maddenin son fıkrasına aykırılık açıktır. 2820 sayılı Yasa "komünist" adının kullanılmasını sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlamak konusundan bağımsız olarak düzenlenmiştir. Çünkü bu sonuncu yasaklar aynı Yasa'nın 5. ve 78. maddeleriyle kurala bağlanmıştır. Başka bir anlatımla, sınıf egemenliği ya da diktatörlük amaçlanmasa da bir parti 96. maddenin sonuncu fıkrası gereği "komünist" adını alamaz ya da bu sözcüğü admda kullanamaz. Anayasa'nın 69. maddesinin öngördüğü Siyasî Partiler Yasası'nm açık kuralına aykırı ad taşıdığı belirgin olan ve bu Yasa'nm 96. maddesinin açıklığına karşın adında "komünist" sözcüğüne yer veren "Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin aynı Yasa'nın 101. maddesinin (a) bendi gereğince kapatılmasına karar verilmesi gerekir"*(E. 1990/1, K. 1990/1, k.t. 16.07.1991, AYMKD, Sayı: 27/2, 1993, ss. 885-969).

AYM, Emek Partisi kapatma davası kararında ise parti programının bölünmez bütünlük ilkesine aykırılığının yanında demokratik devlet düzeninin korunması ve sınıf diktatörlüğü vurgusu yapmıştır. Programda yer alan ifadelerin ve parti temsilcilerinin bu ifadeleri doğrulayan söylem ve savunmalarının, partinin kendi sınıf diktatörlüğünü kurma amacı taşıdığı, bu amacı gerçekleştirene kadar demokratik söylemin bir araç olarak kullanıldığı ve nihai amaca hizmet ettiği yönünde kanaat getirmiş ve partinin kapatılmasına karar vermiştir. Emek partisi ile ilgili karar şu şekildedir:

> *"Programındaki anlatımlar ve bunu doğrulayan savunma ve sözlü açıklamalarıyla, Türkiye'de hukuksal ve siyasal yönden ırka dayalı bir Türk ulusu kavramı ya da etnik kökene göre çoğunluk ve azınlık kavramları olmamasına karşın, farklı etnik ve soy kökenlerinden gelen bütün vatandaşların eşit haklarla yer aldığı Türk ulusunu ırk esasına dayalı olarak "Türk ve Kürt" biçiminde ikiye böldüğü, böylece devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozucu bir konuma düştüğü; dil ve kültür konularını da, Türk ulusunun ortak kültür ve dilini dışlar biçimde ayrı ulus ve devlet yaratma yolunda kullandığı; bunların yalnızca düşünce değil, yasaklanan sakıncalı eylemleri kışkırtma, katkı, destek niteliğinde olduğu; bu nedenlerle de anılan Parti'nin Siyasî Partiler Yasası'nın yer alan 78. maddesinin (a) bendine aykırı davrandığı saptandığından, aynı Yasa'nın 101. maddesinin (a) bendi gereğince kapatılması oybirliği ile karar vermiştir"* (E. 1996/1, K. 1997/1, k.t. 14.02.1997, AYMKD, Sayı: 34/2, 1999, ss. 678-761).

SONUÇ

Demokrasi; düşünce ve ifade hürriyeti ile çoğulcu siyasi hayatı esas alır. Bu sebeple günümüzde en çok tercih edilen ve uygulanan yönetim şeklidir. Demokrasinin varlığı ve etkinliği açısından siyasi partilerin rolü önemlidir. Siyasi partiler, çoğulcu siyasi hayatın ana taşıyıcısı, demokratik devletin vazgeçilmez en temel unsurudur. Günümüz modern demokrasisi aynı zamanda partiler demokrasisi olarak da tarif edilmiştir.

Siyasi partiler, toplumda var olan birçok fikir, menfaat ve talepleri bağdaştırarak belli başlı birkaç siyasi alternatif haline gelmesini, toplumla siyasi iktidar arasında köprü kurmak suretiyle milletin menfaat ve taleplerini siyasi iktidara iletilmesini sağlar. Aynı zamanda alternatif siyasi iktidar adayı olarak demokratik sınırlar çerçevesinde muhalefet görevini üstlenir. Bu sayede demokrasi dışı oluşum ve hareketlere yönelimi engeller ve milletin demokratik sınırlar içerisinde kalmasını sağlar.

Demokrasinin etkin ve istikrarlı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi, farklı düşüncelerin ifade edilmesi, örgütlenmesi ve temsil edilebilmesine bağlıdır. Bu sebeple siyasi partiler demokratik rejimlerin vazgeçilmez unsurları olarak görülmüş, serbestçe kurulmaları, örgütlenmeleri ve faaliyetleri anayasalarda güvence altına alınmıştır. Bu güvence demokrasi sınırları içerinde faaliyet yürütmelerine yönelik olmuş ve demokratik rejimin aleyhine faaliyetlerde bulunmamaları için anayasalarda bazı sınırlayıcı hükümlere de yer verilmiştir.

Siyasi partilere yönelik amaç, kuruluş, örgütlenme ve faaliyetlerine yönelik anayasaya uygunluk denetimi tüm demokratik devlet anayasalarında mevcut olmakla birlikte her ülkenin kendi değerleri, demokratik gelişmişliği oranında farklılık göstermektedir. Siyasi partilere yönelik Anayasal güvence, siyasi iktidarların siyasi partilere karşı keyfi uygulamalarını

önlemek ve millet iradesini korumaya yönelik atılmış bir adımdır. Anayasal denetim ise siyasi partilerin demokratik rejimin ve hukuk devletinin aleyhine faaliyetlerde bulunmalarını engellemeye yönelik düzenlemelerdir.

Türkiye'de siyasi partilere yönelik ilk anayasal düzenlemeye 1961 Anayasasında yer verilmiştir. 1961 Anayasasında ister iktidarda isterse de muhalefette olsun siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmiş, mevcut rejimin aleyhine yönelik amaç gütmeyen partilerin serbestçe örgütlenmeleri ve faaliyette bulunmaları hüküm altına alınmıştır. Ayrıca 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu çıkarılarak siyasi partiler özel bir kanuna da tabi tutulmuştur.

1961 Anayasası döneminde AYM tarafından altı siyasi parti kapatılmıştır. AYM'nin bu altı partiye yönelik kapatma kararları incelendiğinde üç partiyi usule aykırılık sebebiyle, iki partiyi bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık ve demokratik devlet ilkesine aykırılık, bir partiyi ise laiklik ilkesine aykırılık sebebiyle kapattığı görülmektedir.

Siyasi partiler 1982 Anayasası'nda 1961 Anayasası'nda olduğu gibi demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmiş, önceden izin alınmadan kurulabilecekleri, örgütlenme ve faaliyetlerini Anayasa ve kanun hükümleri çerçevesinde sürdürebilecekleri hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Anayasa haricinde 1961 Anayasası dönemindeki gibi siyasi parti kapatma usulü 2820 saylı SPK ile düzenlenmiştir.

Siyasi parti kapatma yaptırımı, demokratik devletlerde en son düşünülecek bir yöntem, istisnai bir önlem olarak kabul edilirken; Türkiye'de, anayasa yapıcıların siyasilere ve siyasi partilere yönelik kuşkucu yaklaşımı ve bu kuşkunun gereği olarak yapılan kanuni düzenlemeler sebebiyle ilk düşünülen ve uygulanan bir yöntem olmuştur.

1982 Anayasası döneminde, siyasi partilerin ve faaliyetlerinin serbest bırakılmasından günümüze kadar 43 siyasi parti hakkında kapatma davası açılmıştır. AYM çeşitli nedenlerle hakkında kapatma davası açılan 43 siyasi partinin 19'unu kapatmıştır. Kapatılan 19 siyasi partinin 4'ünü usule aykırılıktan 15'ini ise esasa ilişkin aykırılıktan kapatmıştır.

AYM'nin siyasi parti kapatma davalarında temel hak ve hürriyetleri korumak ve geliştirmek, Anayasa'da yer alan ve değiştirilemez bir ilke olan demokratik devlet ilkesinin gereği olan çoğulcu demokrasiyi ve bu çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez aktörleri olan siyasi partilere karşı katı ve yasaklayıcı tutum geliştirmesi, Anayasa ve SPK hükümlerinin siyasi partiler için müşterek ve resmi parti programı haline gelmesine sebep olmuştur. Bunun ise siyasi partilerin toplumsal konularda demokratik sınırlar çerçevesinde farklı ve alternatif politikalar üretmesini kısıtlayacağı aşikârdır.

1982 Anayasasının ilk halinde demokratik hayatın vazgeçilmez unsuru olarak görülen siyasi partilerin kapatılması rejimi çok kolaydı ve ne denenle bu dönemde çok sayıda siyasi parti kapatıldı. 2001 ve 2010 yıllarında Anayasada yapılan değişikliklerle siyasi partilerin kapatılması usulen zorlaştırılmış, bu husus da siyasi parti kapatma davalarına yansımıştır. Nitekim 2001 yılından günümüze kadar kapatılan siyasi parti sayısı üçtür. Bu da yapılan değişikliklerin demokratik devlet ilkesini güçlendirdiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Anayurt, Ö., Türk Hukukunda Siyasal Partilerin Kapatılması Rejimi: Ulusal Demokrasinin Strasbourg Demokrasisi Karşısında Hükmen Yenilgi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 6/(23), 5-28, 2001.

Arslan, Z., Anayasa Mahkemesinin Siyasal Partiler Politikası: "Ve çağı" "ya-ya da"cı Yaklaşımının Anakronizmi Üzerine Bir Deneme. *Liberal Düşünce Dergisi*, 6/(22), 5-14, 2001.

Atar, Y., *Türk Anayasa Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018.

Dalh, R. A., *Demokrasi Üzerine*. (Çev. B. Kadıoğlu). (5. Baskı). Phoenix Yayınevi, Ankara, 2019.

Döner, A., *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Duverger, M., *Siyasi Partiler*. (Çev. E. Özbudun). (4. Basım). Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1993.

Erdoğan, M., *Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar.* (2.Baskı) Siyasal Kitapevi, Ankara, 2019.

Gözler, K., "Halkoylamasının Değeri". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 40/1-4 97-113, 1988.

Gözler, K., *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, (10. Baskı). Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018.

Gözler, K., *Devletin Genel Teorisi*. (10. Baskı). Ekim Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2019.

Gözler, K., *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, (23. Baskı). Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018.

Gözler, K., *Türk Anayasa Hukuku*, Ekim Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2000.

Kaboğlu, İ. Ö., *Anayasa Hukuku Dersleri, Genel Esaslar.* (13. Baskı).Legal Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Kapani, M., *Politika Bilimine Giriş*, (58. Baskı). Serbest Kitaplar, Ankara, 2019.

Kuzu, B., 1961 ve 1982 Anayasalarında ve Bunlara Ilişkin Siyasî Partiler Kanunlarında Siyasi Parti Kavramı Kuruluşu ve Kapatma Rejimi (Karşılaştırmalı Bir Inceleme). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,* 52/(1/4), 145-184, 1987.

Özbudun E. & Gençkaya Ö. F., *Türkiye'de Demokratikleşme Ve Anayasa Yapımı Politikası.* Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Özbudun, E. *Türk Anayasa Hukuku*, (20. Baskı). Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.

Özbudun, E., *Siyasal Partiler*. (2. Baskı). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 409, Ankara, 1977.

Özcan H. & Yanık M., *Siyasi Partiler Hukuku*. (4. Baskı). Der Yayınları, Ankara, 2014.

Payaslıoğlu, A. T., *Siyasi Partiler*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Sayı: 25-7.

Perinçek, D., *Anayasa ve Partiler Rejimi, Türkiye'de Siyasal Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması*. (4. Baskı). Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.

Sartori, G., *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş.* (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan). (3. Baskı).Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2017

Siyasi Parti Kapatma, E. 1968/31, K. 1968/44, K.T. 15.10.1968, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 6, 1992, ss. 243-245.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1971/1, K. 1971/1, K.T. 20.05.1971, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 9, 1991, ss. 3-70.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1971/2, K. 1971/2, K.T. 24.06.1971, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 9, 1991, ss. 72-80.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1971/3, K. 1971/3, K.T. 20.07.1971, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 9, 1991, ss. 80-131.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1972/1, K. 1972/1, K.T. 19.12.1972, Resmi Gazete, Sayı: 14490, 28.03.1973, ss. 1-3.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1979/1, K. 1980/1, K.T. 29.07.1980, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 18, 1992, ss. 3-45.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1983/2, K. 1983/2, K.T. 25.10.1983, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 20, 1985, ss. 345-374.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1990/1, K. 1990/1, K.T. 16.07.1991, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 27/2, 1993, ss. 885-969.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1990/2, K. 1990/2, K.T. 24.09.1991, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 28/2, 1993, ss. 673-695.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1991/2, K. 1992/1, K.T. 10.07.1992, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 28/2, 1993, ss. 696-831.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1992/1, K. 1993/1, K.T. 14.07.1993, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 29/2, 1994, ss. 924-1200.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1992/2, K. 1994/1, K.T. 10.02.1994, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 30/2, 1995, ss. 1039-1060.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1993/1, K. 1993/2, K.T. 23.11.1993, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 30/2, 1995, ss. 841-935.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1993/2, K. 1993/3, K.T. 30.11.1993, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 30/2, 1995, ss. 936-1038.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1993/3, K. 1994/2, K.T. 16.06.1994, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 30/2, 1995, ss. 1061-1229.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1993/4, K. 1995/1, K.T. 19.07.1995, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 33/2, 1998, ss. 548-637.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1994/1, K. 1994/3, K.T. 13.09.1994, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 31/2, 1996, ss. 1016-1024.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1995/1, K. 1996/1, K.T. 19.03.1996, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 33/2, 1998, ss. 638-726.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1996/1, K. 1997/1, K.T. 14.02.1997, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 34/2, 1999, ss. 678-761.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1996/2, K. 1997/2, K.T. 18.02.1997, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 33/2, 1998, ss. 727-760.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1997/1, K. 1998/1, K.T. 16.01.1998, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 34/2, 1999, ss. 762-1145.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1997/2, K. 1999/1, K.T. 26.02.1999, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 37/2, 2002, ss. 719-921.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1999/1, K. 2003/1, K.T. 13.03.2003, Resmi Gazete, Sayı: 25173, 19.07.2003.

Siyasi Parti Kapatma, E. 1999/2, K. 2001/2, K.T. 22.06.2001, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 37/2, 2002, ss. 922-1552.

Siyasi Parti Kapatma, E. 2007/1, K. 2009/4, K.T. 11.12.2009, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 46/4, 2009, ss. 1801-2294.

Siyasi Parti Kapatma, E. 2008/1, K. 2008/2, K.T. 30.07.2008, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 45/5, 2008, ss.3173, 3174.

Zabunoğlu, H. G., *Türk Anayasal Düzeninde Siyasal Hak ve Özgürlüklerin Kapsamı ve Sınırları.* Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.

İZMİR
16 - 17 EKİM 2021

YEREL KALKINMADA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ: TÜRKİYE ÜZERİNDEN ÖRNEK UYGULAMALAR

Dr. Asmin Kavas Bilgiç [1]
[1] Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
– 0000-0001-8319-7950

ÖZET

Küreselleşme ile beraber kentleşme süreci hızlı bir şekilde devam etmekte ve kentlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Kentleşme, toplumu sosyolojik, siyasi ve ekonomik olarak etkilemektedir. Kentleşme, kentte birçok sorunu beraberinde getirmekte ve kentin yönetilmesini zorlaştırmaktadır. Geliştirdikleri yöntemlerle yerel yönetimler, bu sorunlara çözüm üretmektedirler. Yöre yaşayanlarının kalkınması bu sorunların en başında gelmektedir. Bu kalkınma literatürde yerel kalkınma olarak ifade edilmektedir. Yerel kalkınma, yerelde ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal bir kalkınma sağlayarak yerelin sorunlarına odaklanmaktadır. Yerelin kalkınması için yerel yönetimlerin büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin kalkınmadaki öneminin iyi anlaşılması gerekmektedir. "Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Türkiye Üzerinden Örnek Uygulamalar" başlıklı çalışma, yerel kalkınma ve yerel yönetimlerin arasındaki bağı irdeleyerek yerel yönetimlerin kalkınmadaki rolünü ve önemini anlatmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında yerel yönetimlerin, yerel kalkınma için neden önemli olduğu sorusuna yanıt aranacak ve yerel yönetimlerin, yerel kalkınmadaki etkileri incelenecektir. Yerel yönetimlerin, yerel kalkınmadaki rolü, Türkiye'de örnek yerel yönetim uygulamaları üzerinden incelenecek ve yerel yönetimlerin önemi araştırılacaktır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak geliştirilen çalışma kapsamında kent ve kentleşme kavramları ele alınacak; kentlerin yerel kalkınma kavramı ile ilişkisi kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Çalışmanın sonuç kısmında ise, Türkiye üzerinden örnek uygulamalarla yerel kalkınma; ekonomi, turizm, kent markası, kültür ve sanat açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler Kent, kentleşme, yerel yönetimler, yerel kalkınma

1. GİRİŞ

İnsan, geçmişten bu yana doğayla sürekli bir mücadele halindedir. Geliştirdikleri yöntemlerle, değişen koşullara ve zamana uyum sağlamayı öğrenen insanlar, yaşadıkları çevreyi bu değişime uygun hale getirmişlerdir. İlkel barınaklardan günümüzdeki modern barınaklara geçiş, insanların binlerce yıllık birikimlerinin sonucunda gerçekleşmiştir. İnsanların, daha rahat ve konforlu bir hayat istemeleri, onların kendilerini geliştirmelerine olanak sağlamıştır. Bu nedenle insanların ihtiyaçları ve beklentileri yaşadıkları döneme göre değişmektedir. İlkel kentlerin modern kentlere dönüşümü binlerce yılı almıştır.

Günümüzde kentleşme süreci hızlı bir şekilde devam etmekte ve kentlerin sayısında her geçen artış yaşanmaktadır. Kentleşme toplumu, sosyolojik, siyasi ve ekonomik olarak etkilemektedir. Kentleşme, kentte birçok sorunu beraberinde getirmekte ve kentin yönetilmesini

zorlaştırmaktadır. Geliştirdikleri yöntemlerle yerel yönetimler, kent sorunlarına çözüm üretmektedirler. Bu sayede yerel yönetimler, kenttaşların ihtiyaçlarına çözüm üreterek, kenti daha kolay yönetilebilir bir hale getirmektedir. Yöre yaşayanlarının kalkınması bu sorunların en başında gelmektedir. Bu kalkınma literatürde yerel kalkınma olarak ifade edilmektedir. Yerel kalkınma, yerelde ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal bir kalkınma sağlayarak yerelin sorunlarına odaklanmaktadır. Yerelin kalkınması için yerel yönetimlerin büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin kalkınmadaki öneminin iyi anlaşılması gerekmektedir. "Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Türkiye Üzerinden Örnek Uygulamalar" başlıklı çalışma, yerel kalkınma ve yerel yönetimlerin arasındaki bağı irdeleyerek yerel yönetimlerin kalkınmadaki rolünü ve önemini anlatmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında yerel yönetimlerin, yerel kalkınma için neden önemli olduğu sorusuna yanıt aranacak ve yerel yönetimlerin, yerel kalkınmadaki etkileri incelenecektir. Yerel yönetimlerin, yerel kalkınmadaki rolü, Türkiye'de örnek yerel yönetim uygulamaları üzerinden incelenecek ve yerel yönetimlerin önemi araştırılacaktır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak geliştirilen çalışma kapsamında kent ve kentleşme kavramları ele alınacak; kentlerin yerel kalkınma kavramı ile ilişkisi kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Çalışmanın sonuç kısmında ise, Türkiye üzerinden örnek uygulamalarla yerel kalkınma; ekonomi, turizm, kent markası, kültür ve sanat açısından değerlendirilecektir.

2. KENT, KENTLEŞME, YEREL KALKINMA OLGULARININ KAVRAMSAL ANALİZİ

Çalışmanın "Kent Ve Kentleşme Olgularının Kavramsal Analizi" başlıklı bu bölümünde kent, kentleşme ve yerel kalkınma kavramları açıklanarak; çalışmanın amacı için temel oluşturulacaktır.

2.1. Kavramsal Bir Analiz Olarak Kent

"Kent, uygarlık anlamına gelmektedir. Batı dillerindeki 'civilisation' kelimesi kentten üretildiği gibi, Arapça'da da kent terimini karşılayan 'Medine' kavramının medeniyetten türetilmiş olması, kentin uygarlığın göstergesi olduğunun kanıtıdır" (Kılıçbay, 2000: 41; Zeren, 2012: 96). Toplumlar geliştikçe yaşadığı yerleri de uygarlaştırır. Kentler, toplumun gelişmişlik düzeyinin somutlaşmış halidir. "Kent kavramı, batı dillerine Latince yurttaşlık (civitas) kavramından geçmiştir. Bu kavram batı dillerinde İngilizce city, Fransızca cite, İtalyanca citta, İspanyolca ciudad terimleri olarak karşılık bulmaktadır. Kent kavramı, kent devleti anlamına gelen polisi, kamusal yurttaşlık haklarına dayandıran klasik Yunan felsefesi anlayışına dayanmaktadır (Atik, 2014: 11).

Tarih boyunca kent tanımı, yaşanılan döneme göre farklılıklar göstermiştir. Bu duruma insanlığın kendi içinde yaşadığı değişimi, mekâna yansıtması etkili olmuştur. Bu değişim; önce insanda başlamış, sonra da yaşanılan mekânda devam ederek bir arada yaşayan toplulukları etkilemiştir. Avcı toplumdan, yerleşik hayata geçiş bu sürecin doğal bir sonucudur. " Önceleri küçük birimler halinde yaşayan insanlar, zamanla büyük topluluklar meydana getirerek kentleri oluşturmuşlardır. Kentlerin oluşabilmesi için karmaşık sosyal organizasyonlar ilk kez Mezopotamya'da ortaya çıkmış, modern anlamda ilk kentler M.Ö. 3500-4000 yıllarında bu bölgede kurulmuştur" (Pustu, 2006: 129). İnsanların, hayatlarını devam ettirebilmek için bir arada yaşama ihtiyacı hissetmeleri, onları disipline etmiş ve organizasyon yeteneklerini

artırmıştır. İnsan ilişkilerinin gelişmesi, hiyerarşi, dayanışma, üretim, uzmanlaşma ve iş bölümü, kent için gerekli örgütlü yapının oluşmasını sağlamıştır. "İlk kentlerde görülen benzer mekân kullanımı, ilerleyen dönemlerde birtakım dış etkenlerin de zorlamasıyla farklılaşmaya başlamıştır. Tarihte ilk kez Doğu'da ortaya çıkan kentler, Batı'ya doğru yayıldıkça, Batı'nın kültür ve düşünce biçiminden etkilenerek, farklı bir yapıya dönüşmüştür" (Mazı, 2008: 34).

Kent geniş anlamda, "sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimleridir" (Keleş, 1998: 75). Kent, sürekli bir değişim halindedir ve kendini yenileyerek şartlara ayak uydurur. İnsan hayatının merkezinde yer alan kent, toplumun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayan birimlerdir. Kent ekonomisi, ağırlıklı olarak sanayiye dayanır ve nüfus yoğunluğu fazladır. "Modern kentler ekonomik farklılaşma ve bu farklılaşmanın getirdiği toplumsal, siyasi dönüşümler sonucunda şekillenmiştir" (Gökulu, 2010: 211). Nüfusu esas alan kent tanımları da yapılmaktadır. TÜİK, 20.001 ve daha fazla nüfuslu yerleşim yerlerini kent olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, çok dar bir tanımdır. Bu koşulu taşıyan yerleşim birimleri, genel kabul gören kent tanımını ve kent niteliklerini taşımayabilirler. Sadece nüfus kıstasını ele almak, kent tanımı için yeterli olmaz. Süher ve Gökulu kentleri aşağıda belirtildiği şekilde ele almaktadır:

> "Kent bir yerleşme türüdür, yasal bir örgütsel birimdir. Yerel yönetime, sahiptir, çevresi içinde bir merkez oluşturur, tarım dışı ve tarımsal üretimin denetlendiği ve dağıtımının, eşgüdümünün yapıldığı yerdir, ekonomik faaliyetler yönünden, tarım dışı bir üretime dayalı bir ekonomisi olan, teknolojinin ve teknolojik gelişmenin beraberinde getirdiği örgütleşme, uzmanlaşma ve işbölümünün yer aldığı, kentsel işlevler için yeterli ve gerekli bir nüfus büyüklüğü ve nüfus yoğunluğuna ulaşmış, toplumsal heterojenlik ve bütünleşme düzeyine erişmiş, doğal, beşeri ve yapılaşmış çevre öğeleriyle ve zaman içinde oluşan özgün karakteristikleriyle kendine özgü kimliğini kazanmış, bir toplama ve dağıtım merkezi olan bir insan yerleşmesidir"(Suher 1996:42; Gökulu, 2010: 212).

Yukarıda da görüldüğü gibi kentin kavramsal analizine yönelik birçok tanım yapılmaktadır. Bu tanımlar yapılırken ekonomik ölçütler, toplumbilimsel ölçütler ve nüfus ölçütü gibi farklı yöntemlerden yararlanılmaktadır. Canlı bir organizma olan kent, sürekli olarak kendini yeniler ve kabuk değiştirir. Bu değişim, kent tanımında kendini de gösterir. Çünkü şartlar ve ihtiyaçlar sürekli olarak değişir. Değişen şartlar ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda kentler gelişir ve ideal forma kavuşur.

2.2. Kavramsal Olarak Kentleşme

Kentleşme, kent alanlarının genişlemesi ve nüfus yoğunluğunun bu alanlarda yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. İlk çağlarda barınma ihtiyacını karşılamak için kullanılan ilkel yöntemler, zamanla teknoloji ve bilimin de gelişmesiyle günümüzdeki modern halini almıştır. İnsanlığın ilkel barınaklarda başlayan yolculuğu, modern barınaklarda devam etmektedir. Nüfus artışı ve barınma ihtiyacının artması, kentlerin büyümesine neden olur ve kentleşmeyi hızlandırır. "Kentler, ilk ortaya çıkışlarından sanayi devrimine kadar çoğunlukla bir azınlık deneyimi olarak kalmış, sanayileşmeye kadar işlevsel ve yapı açısından çok az bir dönüşüm geçirmişlerdir. Sanayileşme ise kentlerin hızla büyümesine ve bir olgu olarak kentleşmenin

ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yani çağdaş manada kentleşme, nüfus hareketleri ile birlikte ortaya çıkmıştır" (Atik, 2014: 29).

Kentlerdeki nüfus artışının en önemli tetikleyicilerinden biri, kırsaldan kente doğru yaşanan göçlerdir. Kentleşmeyi, sadece demografik bir açıyla ele almak kavramda boşluklar yaratır. Kentleşmeyi ele alırken demografik açının dışında; ekonomik, sosyokültürel ve siyasal açıların da göz önünde bulundurulması gerekir. Buradan yola çıkarak, "ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını da kapsayan geniş anlamda kentleşme, teknolojik ve ekonomik gelişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve toplum yapısında artan oranda örgütleşme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde değişikliklere yol açan nüfus birikimi süreci olarak tanımlanmaktadır" (Erarslan, 2010: 50). Bu nedenle nüfus yoğunluğunun kentlerdeki artışının, farklı açılardan ele alınması ve bilimsel yöntemler kullanılarak incelenmesi gerekir. Ekonomik açıdan incelenecek olursa, kentte ağırlıklı olarak tarım dışı ekonomik faaliyetler yapılır. Kentte, sanayi ve ticaretin gelişmesi; kentleşmeyi ve kente göçü hızlandırırken; bir yandan da kırsalda yaşayan nüfus için bir cazibe alanı yaratır. Sosyokültürel nedenler kırsaldan kente göçü tetikler. Kırsalda, sosyokültürel imkânların yetersiz olması, genç nüfusun beklentilerini karşılayamamakta ve kent hayatını özendirmektedir. Tüm bu tanımlamalar sonucunda kentleşme geniş anlamda; "sanayileşme ve ekonomik gelişme ile koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir "nüfus birikimi süreci "dir (Keleş, 2015: 20).

Kırdan kente doğru yaşanan göç dalgası, hem kentte hem da kırda demografik, sosyokültürel, siyasal ve ekonomik dinamiklerin değişmesine neden olmaktadır. "Kırdan kente göç ile köylülerin kentli işçilere, yığınların üretim sürecinin emekçileri haline dönüşmesiyle ortaya çıkan kentler, aynı zamanda yeni toplumsal yapının gelişim ve yazgısının şekillendirildiği yerler olmuştur. Bu bağlamda kent, durağan bir oluştan çok, bir süreci ifade etmekte; hem kapitalist toplumsal ilişkilerin bir yansıması hem de bu ilişkilerin kurucu öğelerinden birini oluşturduğundan toplumsal ilişkilerin sürekli dönüşümü, kentin dönüşümü anlamına gelmektedir"(Bülbül, 2009: 9). Kentin bu dönüşümü, toplumsal katmanları dönüştürerek kentleşme sürecine dâhil etmektedir.

Sanayileşme ve teknoloji ile paralel olarak ivme kazanan kentleşme serüveni, kentlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Nüfus yoğunluğunun kentlerde artması, kentlerin işleyişini aksatmakta ve yavaşlatmaktadır. Kentlerde nüfus yoğunluğunun artması; altyapı, ulaşım, istihdam, konut, gelir adaletsizliği ve toplumsal sınıflar arasında çatışma gibi sorunları doğurmaktadır. Kentleşme sürecinin daha sağlıklı işlemesi için planlı ve sürdürülebilir bir yönetişim gereklidir. Yönetişim yerel kalkınma ile birlikte eş zamanlı ilerlemelidir. Bu süreci başta yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere, sivil toplum kuruluşları, iş adamları ve topluluklar yönetir. Yerel kalkınma, yerelde ekonomik, siyasal kültürel ve sosyal bir kalkınma sağlayarak yerelin sorunlarına odaklanmaktadır. Yerel kalkınma, kentleşmenin daha sağlıklı bir zeminde gelişmesini ve ileride kentleşmeden kaynaklanabilecek sorunlar karşısında önceden önlem alınmasını sağlar.

2.3 Kavramsal Olarak Yerel Kalkınma

Yerel kalkınma kavramını daha iyi anlamak için, öncelikle "kalkınma" tanımına bakmak faydalı olacaktır. "Türkçe'de 'gelişme' kavramıyla aynı anlamda kullanılan kalkınma, bir ekonomide üretim faktörlerinin etkinlik derecesi ile sanayinin, ülke ekonomisi ve ülke ihracatı içindeki payının artması gibi ekonomik yapının değişmesi ile ilgilidir. Bu bağlamda kalkınma aynı zamanda toplumun sosyal, siyasal ve kültürel açıdan belli bir hayat seviyesine de ulaşması demektir. Söz konusu hayat seviyesine ulaşırken toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel kurumlarında değişme ve iyileşme ortaya çıkmaktadır" (Bilgin, 2002: 3). Kalkınma terimi, ağırlıklı olarak ekonomik gelişmeleri vurgulamak için kullanılsa da; kavram sadece ekonomik alanı değil, sosyal, siyasal ve kültürel alanları da kapsamaktadır. "Kalkınma kavramı, toplumların yapısına ve onların gelişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik anlamlar kazanmıştır. Zaman zaman bu kavramın, aynı dönemde farklı içeriklerde kullanıldığı da görülmüştür. Kalkınma kavramı, bazen de modernleşme, sanayileşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişme gibi kavramlarla iç içe geçmiş, onların yerine kullanılmış ve doğal olarak anlam kaymasına uğramıştır. Kavramın anlamı bugünde açık bir şekilde kullanılmamaktadır. Teorilerde olduğu gibi günlük konuşmalarda da bazen sanayileşmenin, bazen büyümenin bazen de modernleşmenin yerine kullanılmaktadır"(Yavillioğlu, 2002). Türkiye'de kalkınma kavramı, daha çok sanayileşme ve ekonomik büyümeyi ifade etmek için kullanılmıştır. Günümüzde bu kavram, sosyal, siyasal ve kültürel alanları da içine alarak daha kapsamlı bir hale gelmiştir. Bir diğer önemli kavram ise 'yerel' kavramıdır. "Yerel (local) kavramı bir şeyin, bir kimsenin, bir işin bulunduğu yeri anlatır. Yerellik, bulunulan yere veya alana ait olanı ifade eder. Yerel kalkınma; kent, metropoliten alan ve alt ulusal bölge olarak tanımlanan topluluktaki herkesin yaşam kalitesini iyileştiren ve ekonomik faydaları artıran, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için yerel otoritelerin, özel sektörün, kar peşinde koşmayan kurumların ve yerel halkın birlikte çalışmasıdır" (http://www.worldbank.org, 2010; Kaypak, 2011:4). Yerelde atılan doğru adımlar, ulusal kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. "Ulusal kalkınmanın bir alt basamağını bölgesel kalkınma oluştururken; bölgesel kalkınmanın alt basamağını da yerel kalkınma oluşturmaktadır. Yerel kalkınma gücü ile ülke ekonomisinin kalkınma gücü, ülke genelinde sinerji etkisiyle bütünleşir ve genel kalkınmayı getirir" Yerelde başlayan kalkınma hamlesi ulusal kalkınmanın yükünü azaltmakta ve kalkınmanın yerelden ulusala doğru bütünleşmesini sağlamaktadır (Rodoplu, 2006:13; Bülbül,2009:36).

"Yerel Kalkınma, yerel toplulukların yaşam kalitelerinin sürdürülebilir yöntemlerle geliştirilmesidir. Bir başka ifadeyle kalkınma: Medeni ve ortak ihtiyaçların karşılanabileceği fiziki ortamları oluşturmak, demokratik hak ve özgürlükleri geliştirmek, bireylerin bilgi ve becerilerini artırmak, fırsat eşitliği ve adaleti tesis etmek yoluyla, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimin sağlanmasıdır" (Pendik Belediyesi, 2019). Yerel kalkınma, kolektif bir dayanışma bilinci oluşturarak yerelin kendi kendine yetecek bir seviyeye gelmesini amaçlamaktadır. "Yerel kalkınma yaklaşımı, yöre ve bölgelere kendi ekonomik ve sosyal geleceğini şekillendirme fırsatı sunan, aşağıdan-yukarıya karar verme sürecinin şekillendirdiği, yerel kalkınma politikalarının ön plana çıkmasında etkili olmaktadır. Uluslararası organizasyonların bazıları, yerel düzeyde ekonomik kalkınma sürecini destekleyen kapsamlı programlar uygulamaktadır. Yerel kalkınma stratejileri ve organizasyonları, neredeyse gelişmiş ekonomilerin hepsinde dikkati çekmekte, gelişmekte olan ekonomilere uyarlanmaktadır".

(Çetin, 2006:127; Zengin, Başkurt, Es, 2014:104). Yerel kalkınma günümüzde, gözle görülür bir gelişme göstermektedir. Bu kavram, sürekli değişimin etkisiyle genişlemekte ve yerelde oluşan yeni ihtiyaçlara cevap vermektedir. Yerel kalkınmada atılan doğru adımlar, ulusal kalkınmanın temelini oluşturarak kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesine imkan sağlamaktadır. Yerel kalkınma, yerelde ekonomik, siyasal kültürel ve sosyal bir kalkınma sağlayarak yerelin sorunlarına odaklanmaktadır. Yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, ticaret ve sanayi odaları ve bölgesel kalkınma ajansları gibi aktörler, yerelde, kalkınmanın öncüleridir ve kalkınmaya katkı sağlarlar. Yerelin kalkınması için özellikle yerel yönetimlerin büyük bir rol oynadığı görülmektedir.

Korel Göymen'e göre, yerel kalkınmanın temel unsurları şöyle özetlenebilir: Kalkınma insan odaklı olmalıdır. Salt büyümeyi amaçlayan; büyümenin bireylere ve topluma nasıl yansıdığını ihmal eden yaklaşımlar yeterli değildir. Kalkınma, mümkün olduğu kadar eşitlikçi ve kapsayıcı olmalı; yerel yönetimler kalkınmanın öncülüğünü üstlenirken; sonuçların toplumun değişik katmanlarını nasıl etkilediğini izlemeli ve gerektiğinde kalkınma sürecinden eşit pay alamayan kesimleri gözetici, pozitif ayırımcı politikalar uygulamalıdır. Kalkınma, çok boyutlu (ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel) bir süreçtir ve bu boyutlar arasında bir "tamamlayıcılık etkisi" yaratılması gözetilmelidir (Göymen, 2010: 336). .

2.4 Yerel Kalkınma Unsurları

Yerel kalkınmada başarılı sonuçlar alabilmek için uzun vadeli stratejiler yapılmalı ve planlanan kalkınmanın sürdürülebilir olması gereklidir. Kalkınmanın çok yönlü olması ve yerelin ihtiyaçlarını karşılaması gereklidir. Yerel kalkınmanın, bir bütün halinde yereli kucaklayarak en fazla refah, kalkınma ve huzuru sağlaması beklenmektedir. Bu yüzden yerel kalkınmanın unsurlarının birlikte uyumlu çalışması gereklidir. Akademik literatürde yerel kalkınma kavramının altı temel unsuru vardır (Zengin, Başkurt, Es, 2014):

1- Fiziksel Kalkınma
2- Sosyal kalkınma
3- Kültürel Kalkınma
4- Ekonomik Kalkınma
5- Siyasal Kalkınma
6- Etkin Yönetim

Yerel Kalkınma Yönetiminin altı temel unsuruyla ilgili ayrıntılara aşağıda yer verilecektir.

2.4.1 Fiziksel Kalkınma

İnsanlar, refah seviyelerini yükseltmek ve yaşadıkları yere uyum sağlamak için fiziksel koşullarını sürekli olarak geliştirmeye çalışmıştır. İbn Haldun, yaşadıkları fiziki coğrafyaya uyum sağlamaya çalışan bu insanlarla ilgili görüş bildirmiştir. "Bunlar bundan sonra hayat için bir zaruret olan nesnelerden fazlasını elde etmek üzere, birbirine yardım etmeye başlarlar. Yiyecek maddelerini ve giyimlerini çoğaltırlar, bunları güzelleştirmeye ve süslemeye, evlerini genişletmeye ve şehir hayatı yaşamak üzere şehirler ve kasabalar bina etmeye başlarlar" (İbn Haldun, 1990:303). İnsanlar, imkanları arttıkça konforlu fiziki alanlara ve yapılara ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra insanların ikinci temel ihtiyacı da barınaktır. Refah seviyesinin yükselmesiyle halk barınak şartlarını da iyileştirir ve geliştirir.

"Evlerini yüksek olarak bina ederler, konak ve saraylar vücuda getirirler, binaları yükseltirken şeklini, yapısını güzel ve sağlam yaparlar, sanat ve sanayi alanında ilerlemenin son haddine varırlar. Saraylarda ve konaklarda yaşarlar, bu binalara sular getirirler, son derecede yüksek ve güzel bina yaparlar. Hayatları için gereken giyim, yatak, çanak, tabak vesaire ev esvap ve cihazlarını güzelleştirmek onlar için bir alışkanlık halini alır. Bu suretle şehir hayatı yaşamaya alışırlar" (İbn Haldun, 1990:304). 14. yüzyılda yaşamış büyük düşünür İbn Haldun, yaşadığı dönemi kaleme alarak günümüze ışık tutmuştur. İbn Haldun, dönemin halkının göçebelikten yerleşik hayata geçiş aşamalarını ve halkın zaruri ihtiyaçlarıyla başlayan isteklerinden konforu da içine alan bir hayata dönüşmesini anlatmaktadır. Ayrıca İbn Haldun, halkın fiziksel şartlarını iyileştirmeye çabasına, yeni binalar yapmasına ve yapılan altyapı çalışmalarına değinmiştir.

Kentlerin fiziksel kalkınma kapsamında ihtiyaçlarını karşılamak için planlama, altyapı, rekreasyon-donatı ve çevre alanlarında çalışmalar yapılması ve buna paralel olarak da kentsel yenileme-dönüşüm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Fiziksel kalkınmada, en büyük sorumluluğu yerel yönetimler almaktadır. "Kentlerin fiziksel yatırımlarının gerçekleştirilmesi, kentlerin planlı gelişiminin sağlanması, belediyelerin sorumluluk alanları arasında yer almaktadır. Hatta ülkemizde belediye uygulamasının başlamasının temel faktörü, iş dünyasının ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmek için kentsel alt yapıya yönelik talepleri olmuştur. Osmanlı'da son derece yetersiz olan yol, su gibi kentsel alt yapı ihtiyaçlarının daha etkin olarak gerçekleştirilebilmesi amacıyla özellikle yabancı girişimcilerin talepleri ile belediye kurulması yoluna gidilmiştir"(Kaya, 2007:36)..

2.4.2 Sosyal Kalkınma

"Sosyal kalkınma, insan haklarının gerçekleştirilmesi ve uygulanması sürecinde, insan ihtiyaçlarının karşılanması esasına dayanır"(Carrilio, 2007; Özmete, 2010:85). Yoksulluk, gelir eşitsizliği, bölgeler arası fırsat eşitsizliği gibi sorunlar toplum hayatında huzursuzluğa yol açmaktadır. Bu huzursuzluğu giderebilmek amacıyla devlet, sosyal politikalar uygulamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda geçen 'Sosyal Hukuk Devleti' ibaresi, Türkiye'nin sosyal devlet olduğunu ve sosyal kalkınmaya verdiği önemi göstermektedir. "Sosyal kalkınma, ekonomik büyümenin yanında sosyal gelişim ve değişimleri de kapsamaktadır. "Sosyal kalkınma, ulusal gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılmasını, altyapı ve sosyal yatırımların sadece ülkenin belli bölgelerinde değil, özellikle geri kalmış bölgelerinde yoğunlaştırılmasını, böylelikle ülkenin her bölgesinin 'ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmışlık' olgusundan çıkarılmasını, eğitim sorununda çağdaş teknolojik bilgiyi kapsayan bir düzeye yönlenmesini, ülkenin maddi varlığı artarken, halkın yaşamının manevi yönden de zenginleşip kültürün yaygınlaşmasını, kalkınmışlığın paralelinde çevre koruma bilincinin geliştirilmesini, kadın, çocuk ve insan hakları bilincinin yerleştirilmesini, kadınların ekonomiye katılımlarının sağlanmasını ve kadınların da sosyal ve ekonomik gelişmelerde söz sahibi olmalarını hedeflemektedir"(Sosyal Kalkınma Raporu, 2010). Sosyal kalkınma, ekonomik kalkınma ile yakından ilişkilidir. Ekonomik koşulların iyi olması sosyal koşulların da iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Belediyelerin önemli bir özelliği de sosyal belediyeciliktir. Belediyeler, merkezi yönetimin ulaşamadığı yerlere ve insanlara kolaylıkla ulaşabilmektedir. Belediyeler, sosyal projelerle sosyal adaletsizliği ve fırsat eşitsizliğini azaltmayı hedeflemektedir.

2.4.3 Kültürel Kalkınma

"Kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür"(sozluk.gov.tr). Kültür bir toplumun hafızasıdır ve topluma bir kimlik kazandırır. Kültür, yerel kalkınmada tamamlayıcı unsurlardan biridir. Kültür seviyesinin yükselmesi medeniyetin de yükselmesi anlamına gelmektedir. "Bu bağlamda kültürel kalkınma, eğitim düzeyinin yükselmesini, kültürel etkinliklerin ve bireylerin bunlara katılımının artırılmasını, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını içeren faaliyetler olarak tanımlanmaktadır" (Bülbül, 2009:41). Festivaller, eğitim, sanat, tiyatro ve konser gibi etkinlikler toplumun kültür seviyesine yükseltmektedir. Tarih ve doğa güzellikleri kültür kimliğinin önemli bir parçasıdır. Kültürel kalkınma, toplumun imajıdır.

2.4.4 Ekonomik Kalkınma

"Kaynakların verimli kullanımı ekonomi için temel konulardan biridir. Ülkeler kaynaklarını en doğru şekilde kullanarak, yurttaşların refah seviyesini yükseltmeyi amaçlarlar. İnsanların günlük hayatındaki iyiye doğru değişimler kalkınma olarak tanımlanmaktadır" (Savaş, 1986:12; Cinkara, 2019:5). Ekonomideki olumlu gelişmeler, halkın memnuniyetini artırarak beklentilerin karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Ekonomideki gelişmeler, toplumun refah seviyesinin yükselmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu yüzden ekonomisi güçlü demokratik ülkelerdeki refah seviyesi, diğer devletlere göre yüksektir. "Ekonomik kalkınma, uzun dönemde kişi başına düşen gelir ile reel milli gelirin artması sürecidir. Bu geniş anlamda yaşam standartlarında sürdürülebilir bir iyileşmedir. Bu, sadece tüketim düzeyini değil aynı zamanda, eğitim, toplum sağlığı ve çevre koruma düzeyini de göz önünde bulundurur. Bundan dolayı, kalkınma tüm toplumun refahında bir iyileşmeyi içerir ve kişi başına düşen gelirde artış, artan gıda alımı ve sağlık ve eğitim hizmetlerine kolay erişim ile ifade edilir"(Travina, 2017:5). Kalkınma dendiğinde ilk akla gelen ekonomik kalkınmadır. Ekonomik kalkınma, fiziksel, kültürel, sosyal ve siyasal kalkınmanın temel girdileri için destek unsurdur ve bu kalkınma, diğer kalkınma unsurlarının uygulanmasına zemin hazırlar. "Yerel ekonomik kalkınmadan amaç; kent ekonomisinin, ticaretinin ve istihdam sahalarının geliştirilmesi yoluyla refah artışının sağlanmasıdır. Kentler, içinde yaşayanların geçimlerini sağlayabildikleri mekanlar olabilmelidir. Özellikle günümüzde gelişen, değişen ve karmaşıklaşan ekonomik hayat karşısında, tarafların birlikte karar aşamaları ve uygulamaları yoluyla kentlerimizin ekonomik gelişimleri sağlanmalıdır. Bu konuda en önemli görev de, kent yönetimlerine, yani belediyelere düşmektedir"(Kaya, 2007:47). Ekonomik kalkınmayla yerelde kendi kendine yetebilecek bir sistem yaratarak yerelin kendi sorunlarını çözme yeteneğinin geliştirilmesi ve merkezi sistemin omuzlarındaki yükün hafifletilmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlere daha fazla yetki verilerek daha fazla sorumluluk almalarına izin verilmelidir.

2.4.5 Siyasi Kalkınma

"Bir toplumda insanların fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması yeterli değildir. İnsanlar, kendilerine değer verilmesini, kendi görüş ve önerilerini gündeme getirebilmeyi, bu görüşlerinin mücadelesini verebilmeyi, kendisini de ilgilendirecek konularda alınacak kararlarda, kendisinin de görüşünün alınmasını isterler"(Kaya, 2007:84). Kent kimliğinin oluşması için kentte yaşayanların yaşadığı yere aidiyet duyması ve orayı

sahiplenmesi gerekmektedir. Yerelde yaşayanların kalkınma sürecine dahil edilmesi ve sürecin yönetiminde onlardan görüş alınması, dayanışmayı güçlendirir ve yönetişimde kolaylık sağlar. "Yerel yönetimlerin 'yönetişim' yaklaşımını benimsemeleri gerekmektedir. 'Yerel Yönetişim', kent paydaşları arasında sağlıklı ilişkilerin tesisi, kent hakkında alınacak temel kararların birlikte alınmasını gerektirmekte ve paydaşların mutluluğunu esas almaktadır. Bu da şehri ve şehir sakinlerini ilgilendiren her alanda 'birlikte yönetim' anlayışını gerektirmektedir. Birlikte yönetim anlayışının gelişmesi için halkın karar ve uygulamalara katılım mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Dünyada, son yıllarda artan katılımcı yönetim anlayışı, birçok ülkede planlama çemberleri, yurttaş kurulları, şura çalışmaları, iyi yönetişim, referandum, kamuoyu yoklamaları, kent konseyleri gibi farklı katılım yöntemlerini gündeme getirmiştir"(Bülbül, 2009:42). Yerelde, her alanda siyasi katılım ile halkın yönetim sürecinin bir parçası olması sağlanmalıdır. Çünkü halk kendi geleceği ile ilgili söz sahibi olmalıdır ve alınacak kararlarda çoğunluğun fikir birliğine varması gereklidir. Belediyeler, siyasi katılımı destekleyerek halkla etkileşim halinde olmalıdır.

2.4.6 Etkin Yönetim

"Yerel kalkınmanın sağlanması sürecinde yerel birimlerin görev ve sorumluluklarının yerine getirilebilmesi için yönetimlerinde etkinlik ve verimlilik odaklı yönetim anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Nitekim toplumsal kalkınmanın en temel unsurları arasında verimlilik ve etkinlik yer almaktadır. Zira verimlilik artışı önce ekonomik büyümeye sebep olmakta, sonra da kalkınmayı sağlamaktadır"(Bülbül, 2009:42). Yerel kalkınmada yönetim sürecinin doğru idaresi ve yerel aktörlerin uyumlu bir şekilde çalışması zor bir süreçtir ve bu sürecin doğru bir şekilde işlemesi için iyi bir yönetişim modeli gereklidir. Mevcut kaynakların verimli ve etkin kullanımıyla kalkınma hedeflerine ulaşmak daha kolaydır. Ekonomik kalkınma, fiziksel, kültürel, sosyal ve siyasal kalkınma unsurlarının birlikte uyum göstermesi için etkin yönetim şarttır.

3. YEREL KALKINMADA TÜRKİYE ÜZERİNDEN ÖRNEK UYGULAMALAR

Çalışmanın "Yerel Kalkınmada Türkiye Üzerinden Örnek Uygulamalar" başlıklı bu kısmında, yerel kalkınma unsurları dikkate alınarak Türkiye üzerinden örnek uygulamalara yer verilecektir. Yerel kalkınma ekseni üzerinden yapılan araştırmalar doğrultusunda Türkiye'de yerel yönetimlerin yerel kalkınmayı güçlendirebilmek adına kentlerde 4 temel alana yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Bu alanlar turizm, kültür-sanat, ekonomi ve kent markası başlıklarından oluşmaktadır. Çalışma kapsamında yerel kalkınma unsurlarını oluşturan 6 temel paradigmanın alt eksenlerini oluşturan turizm, kültür-sanat, ekonomi ve kent markası başlıkları altında Türkiye üzerinden örnek uygulamalar, yerel kalkınma açısından ele alınacaktır

3.1 Yerel Kalkınmaya Yönelik Turizm Alanındaki Uygulamalar

Bacasız sanayi olarak bilinen turizm, uluslararası ulaşımın gelişmesiyle birçok ülke için önemli bir gelir kaynağı olmaktadır. Turizm pastasından payını almak isteyen ülkeler arasında rekabet artmaktadır. Turizmin öneminin farkına varan ülkeler, turizm stratejileri geliştirerek bu rekabette söz sahibi olmak istemektedirler. Ülke içindeki turizm stratejilerinin eyleme dönüşmesi aşamasında en önemli rollerden biri yerel yönetimlere aittir. Küreselleşmeyle birlikte turizm kentleri ön plana çıkmakta ve bu kentlerin bilinirliği ülke sınırlarını aşmaktadır.

Ülke tanıtımı, istihdam ve ekonomik kaynak yaratma açısından turizm, devletler için önemli bir kalkınma unsurudur. Turizmin, yerel kalkınmaya sağlayacağı katkının farkında olan yerel yönetimler, yereldeki uygulamalarla; iş adamlarını, sivil toplum kuruluşlarını ve yerel halkı sürece dahil ederek kolektif bir çalışma hedeflemektedir. Türkiye, sahip olduğu tarihi ve doğal güzellikler sayesinde her yıl dünyanın birçok ülkesinden gelen yabancı turistleri ağırlamaktadır. Turizm, ülke ekonomisi ve yerel kalkınma için önemlidir. Türkiye'de birçok turizm kenti bulunmaktadır. Bunlardan biri de turizmle özdeşleşmiş olan Antalya'dır. "Antalya'nın temel turizm çekiciliğini geleneksel turizm ürünleri olan deniz-kum-güneş (3S) oluşturmakla birlikte; kültür turizmi, doğa ve spor turizmi, deniz turizmi ve sağlık turizmi gibi birçok alternatif turizm çeşitleri de sunulmaktadır. Kitle turizminin yaygın olarak kullanıldığı Antalya her şey dâhil pansiyon türünü dünyada en başarılı şekilde uygulayan destinasyon olarak bilinmektedir. Paris ve Londra'dan sonra 9.26 milyon turist ile 2010 yılında Avrupa'nın en çok turist çeken 3. şehridir"(Profesyonel Otel Yöneticileri Derneği, 2012). Antalya, her yıl birçok yerli ve yabancı turiste ev sahipliği yapmaktadır. Turizm konusunda büyük bir potansiyele sahip olan Antalya, uluslararası bir marka olmayı planlamaktadır. Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya markasını büyütmek amacıyla kenti turizme zihinsel ve fiziksel olarak hazırlamaktadır. Turizmde, talep edilen ihtiyaçların karşılanması için kalifiye personeller ve donanımlı tesisler inşaa etmiştir. Ayrıca Antalya Büyükşehir Belediyesi, kent bilinci oluşturarak belediye sınırları içindeki vatandaşları zihinsel olarak hazırlayarak, onları turizme değer katan bireyler haline getirmektedir. Belediyenin katkılarıyla Antalya büyümeye devam etmekte ve uluslararası bir turizm markası olma yolunda ilerlemektedir. Turizmle birlikte Antalya'nın kalkınması, çevre illerin de kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Yereldeki kalkınma, zincirleme bir etkiyle parçadan bütüne doğru yayılma gösterir ve önce bölgesel, sonra da ulusal düzeye erişir. Antalya, turizm sezonunda farklı illerden birçok işsiz vatandaşa istihdam yaratmaktadır. Bu durum ülkedeki işsizliğin azalmasını sağlayarak ekonomik kalkınmaya destek olmaktadır. Antalya, turizmde Türkiye'yi dünyaya tanıtan bir kültür elçisidir. Bu yüzden Antalya'nın turistlerde bıraktığı ilk izlenim önemlidir. Antalya, belediyenin öncülüğünde markalaşmaktadır. Daha önceleri bilinirliği az olan Beypazarı da belediyenin öncülüğünde büyüyen bir marka olma yolunda ilerlemektedir. Belediye ve ilçe halkıyla başlayan işbirliği gelişerek Beypazarı'nın tanınmasını ve kalkınmasını sağlamıştır. Beypazarı, tarihi bir dokuya sahiptir ve Beypazarı evleriyle meşhurdur. Belediyenin, bakımsız olan Tarihi Beypazarı Evleri'ni restore ettirmesiyle Beypazarı'nın çehresi değişmiştir. Yerel ürünlerin tezgâhlarda satışıyla birlikte ilçe için yeni gelir kapıları açılmıştır. Kadınlar, Beypazarı'nın kalkınmasında önemli bir role sahiptir. Beypazarı Belediyesi, ilçedeki kadınları toplumsal ve sosyal hayata katarak, onlara yerel kalkınmada önemli roller vermiştir. Beypazarı, turizmde göstermiş olduğu kalkınmayla UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne girmeyi başarmıştır.

3.2 Yerel Kalkınmaya Yönelik Kültür ve Sanat Alanındaki Uygulamalar

Yerel yönetimler, hayatın birçok alanında faaliyetlerde bulunmaktadır. Kültür ve sanat faaliyetleri, yerel yönetimlerin kent kimliği oluşturması bakımından önemli unsurlardandır. Kültür ve sanat, denildiğinde ilk akla gelen kentler arasında Eskişehir yer almaktadır. Eskişehir'in, kültür ve sanat kenti olarak anılması uzun bir sürecin ardından gerçekleşmiştir. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin kültür ve sanat alanlarında planladığı stratejiler, Eskişehir'e yeni bir kimlik kazandırmıştır. Belediyenin, Şehir Tiyatroları'nı yeniden faaliyete

geçirmesi, kültür ve sanat alanlarında yatırım yapması, senfoni orkestrası kurması ve Şehir Operası gibi sanat tesisleri açması Eskişehir'e yeni bir soluk getirmiştir. Bu yeni soluk sayesinde Eskişehir, kültür ve sanatta fark yaratarak kendini ifade edecek yeni bir alan bulmuştur. Yerel yönetimlerin kültür ve sanat faaliyetlerini desteklemesi, yerel kalkınmada tamamlayıcı destek sağlamaktadır. Kültür ve sanat, kent gelenekleri ve kent kimliği açısından kentteki birlik ve dayanışmayı pekiştirir. Eskişehir'in üniversite şehri olması da kültür ve sanatı önemli kılmaktadır. Eskişehir'de sokak ve caddelerde yer alan birçok heykel kente ayrı bir değer katmakta ve halkın yeni sanatlarla tanışmasına aracılık etmektedir. Yerel yönetimlerin görevlerinden biri de; halkı, kültür ve sanat faaliyetleriyle buluşturmaktadır. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, gerçekleştirdiği faaliyetlerle kentte, kültür ve sanata olan ilgiyi artırmayı başarmıştır. Bu faaliyetler, yerel kalkınmada Eskişehir'e vizyon kazandırmaktadır.

3.3 Yerel Kalkınmaya Yönelik Ekonomi Alanındaki Uygulamalar

Yerel kalkınmada en önemli güç ekonomidir. Ekonomi, ne kadar güçlüyse yerel kalkınma da o kadar güçlü olur. İyi bir ekonomi, yerel yönetimlerin işini kolaylaştırır ve onların hedeflerine ulaşmalarına imkan ve kaynak sağlar. Yerel yönetimler arasında en büyük bütçe, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne aittir. İstanbul, Türkiye için stratejik bir öneme sahiptir ve ülke ekonomisinde can damarıdır. Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan İstanbul, günümüzde de bu önemini korumaktadır. İstanbul, çok yönlü bir şehirdir. Sanayi, turizm, ticaret, kültür, sanat ve finans gibi alanlarda Türkiye'nin lokomotifi durumundadır ve bütün bunlar İstanbul'u Türkiye için daha önemli kılmaktadır. Bu yüzden de İstanbul'da yerel yönetimlerin taşıdığı yük ve sorumluluk büyüktür. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu sorumluluğun farkında olarak yerel kalkınma stratejilerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2020 mali yılı bütçesi 25,850,000,000 TL olarak belirlenmiştir (İBB 2020 Mali Yılı Bütçesi). İstanbul sahip olduğu bütçe ve nüfusla birçok ülkeden daha büyüktür. İstanbul, ekonomik potansiyeli yüksek olan ve sürekli olarak gelişen bir şehirdir. İstanbul'un ekonomik cazibesi, bu şehre göçlerin artmasına sebep olmaktadır. Aldığı göçlerle sürekli büyümeye devam eden bu şehirde, yerleşim yerleri hızla büyümektedir. Yüksek ve yoğun bir nüfusa sahip İstanbul'da; trafik sorunu, altyapı sorunu, ulaşım sorunu, yoksulluk ve gelir adaletsizliği gibi sorunlar birçok sorunlara yol açmaktadır. Belediye, bu sorunları çözmeye çalışırken bir yandan da şehirdeki huzuru ve yaşam kalitesini yükseltmeye çalışmaktadır. Yerel yönetimler, geliştirdikleri stratejiler ve kent planlamalarıyla; kente ekonomik bir değer kazandırmaktadırlar. Bu ekonomik değer, ülke ekonomisinde artı bir değer olmaktadır. İstanbul, özellikle sanayi ve finans alanlarında Türkiye ekonomisi açısından çok önemli bir yere sahiptir.

3.4 Yerel Kalkınmaya Yönelik Kent Markası Alanındaki Uygulamalar

Markalaşma, günümüzde yerel yönetimler için önemli bir konu haline gelmiştir. Yerel yönetimlerin sundukları hizmetlerin gereken değeri görmesi için markalaşmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü yaratılan algı, insanların kent hakkındaki düşüncelerini olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Yerel yönetimler, kentlerde fark yaratarak kent algısını değiştirebilme potansiyeline sahiptir. Her kentin potansiyeli ve özellikleri farklıdır. Kentler arasındaki rekabetler de sahip oldukları potansiyel ve özelliklere göre şekillenmektedir. "Bu bilgilerden hareketle kent markalaşması; ürün ve hizmetlere ait markalaşma stratejilerinin kent üzerinde tatbikiyle, kente ve kentliye dair her tür çıktıya değer katmak suretiyle insanların zihninde

olumlu bir algı oluşumunun yolunu açmayı amaçlayan, mevcut veya potansiyel misafirleri / müşterileri için çekim merkezi haline gelmek iddiasında olan kentler tarafından yapılan faaliyetlerin göstergesi olarak tanımlanabilir"(Zeren, 2012:97). İstanbul, bu anlamda Türkiye'nin hem yerel hem de uluslararası bir kent markasıdır. İstanbul, dünya tarihinde önemli bir yere sahip olduğu için birçok insan tarafından bilinmektedir. Tarih boyunca farklı inançlara, kültürlere ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan İstanbul, doğal bir kent markası özelliği taşımaktadır. Mısır Çarşısı, Ayasofya Müzesi, Sultan Ahmet Camii gibi birçok tarihi yapıları içinde barındıran İstanbul, her yıl yabancı turistlerin akınına uğramaktadır. Yerel yönetimler, kente değer katarak kent markasını güçlendirmektedir. Bu açıdan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, kent markasını geliştirmek için; iletişim kanallarını iyi kullanmalı ve kentin tanıtımını doğru yöntemleri kullanarak yapmalıdır. Türkiye'nin bir diğer kent markası da Eskişehir'dir. Eskişehir, yerel bir kent markasıdır. Eskişehir'in kent markası olmasında Eskişehir Büyükşehir Belediye'sinin kültür ve sanat alanındaki çalışmaları ve belediyenin kent düzenlemeleri etkili olmuştur. Eskişehir'in öğrenci kenti olması da markalaşma sürecini hızlandırmıştır. Eskişehir denildiğinde insanların akıllarına ilk olarak çağdaş bir kültür ve sanat kenti gelmektedir. Eskişehir, yarattığı kent markası sayesinde insanlarda olumlu bir izlenim bırakmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Küreselleşme, ülkelerdeki ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi sistemleri etkilemiş ve şekillendirmiştir. Bu etki insanların hayatlarına da yansımıştır. Bunun sonucunda insanların ihtiyaçları ve beklentileri değişmiştir. Bu beklentileri ve ihtiyaçları, günümüzde yerel yönetimler karşılamaktadır. Hızlı kentleşme ve nüfus artışının beraberinde getirdiği sorunlar, kentlerde düzensizliğe neden olmaktadır. Yoksulluk, yoğun trafik, ulaşım sıkıntısı, altyapı yetersizliği, gelir adaletsizliği ve çevre kirliliği gibi sorunlar kentlerde hayatı yorucu bir hale getirmekte ve hayatı zorlaştırmaktadır. Kentlerin yaşam kalitesini ve refahını düşüren bu sorunlar, insanlarda strese neden olmakta ve onların kentle olan bağlarını zayıflatmaktadır. Belediyeler, görev ve yetki alanları bakımından halka en yakın yönetim birimlerdir. Halkla sürekli iletişim halinde olmaları, belediyelere kent yönetimi konusunda kolaylık sağlamaktadır. Kentin yaşam kalitesi ve refahı, halkın ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanmasıyla yükselmektedir. Bu bağlamda küreselleşme sonrasında yerel yönetimlerin sorumlulukları artmıştır. Artık yerel yönetimler, hayatımızda daha aktif bir rol oynamaktadırlar. Yerel yönetimlerin, yerelde temel hizmetleri sunması, halkın beklentilerini karşılamak için yeterli olmamaktadır. Değişen toplum yapısı ve koşullar; kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal ihtiyaçların ve beklentilerin oluşmasına neden olmuştur. Yerel yönetimler, artan bu beklentileri ve ihtiyaçları karşılayarak yerel kalkınmayı amaçlamaktadır. Yerel yönetimler, yerel kalkınmayla kentleri geleceğe hazırlamaktadır. Bu bağlamda; evrensel değerlere bağlı demokratik, çevre dostu, modern ve katılımcı uygulamalarla yerel yönetimlerin, yerel kalkınmada başarı sağlayacağını ve bu sayede yaşam kalitesinin ve refahının artacağı değerlendirilmesinde bulunabilir.

KAYNAKÇA:

- Kaya, E., 2007, Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım Yerel Kalkınma Yönetimi, İstanbul: Okutan Yayıncılık, s.138.
- Göymen, K., 2010, Türkiye'de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma**,** İstanbul: Boyut Yayın Grubu, s.336.
- İbn Haldun., (1990), Mukaddime. Zakir Kadiri Ugan (Çev.), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı
- Keleş, R., 2006, Kentsel Politikası, Ankara: İmge Kitabevi, s.765.
- Kaya, E., 2017, Kentleşme Ve Kentlileşme**,** İstanbul: İşaret Yayınları, s.91.
- Atik, M., 2014, Yenilenen Kentler Dönüşen Kentliler: İstanbul - Zeytinburnu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 155 s.
- Bilgin, M., (2002-2), "Yerel Yönetimlerin bölgesel Kalkınmadaki Etkinliği: Göller Bölgesi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 7(2), 315-332.
- Bülbül, Z., 2009, Ekonomik Dönüşüm Süreci, Kentleşme, Sürdürülebilir Kalkınma Ve Kent Konseyi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 135 s.
- Cinkara, Y., (2019), Ekonomik Kalkınma Bağlamında Yerel Yönetimlerin Özerkliği, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 82 s.
- Erarslan, A., 2010, Arkeolojide Kent Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme. Bilim ve Ütopya, 196: 45-54.
- Ergen, Z., (2012), "Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli", Maliye Dergisi, Sayı: 163
- Gökulu, G., 2010, Kent Güvenliği Kentleşme Ve Suç İlişkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24,1, 209-214.
- Kaypak, Ş., 2011, Yerel Kalkınmada Yeni Bir Anlayış; Kentlerin Markalaşması (Hatay Marka Kent Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 18 s.
- Keleş, R., 1998, Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, İstanbul. S 75.
- Mazı, F,. 2008, Antik Çağda Düşüncenin Kentsel Mekâna Yansıması, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5,10.
- Pustu, Y., 2006, Küreselleşme Sürecinde Kent "Antik Site'den Dünya Kentine", Sayıştay Dergisi, 17, 60, 129-151
- Özmete, E., 2010, Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 6 Sayı
- Sobacı, Z., (2007), "Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler", Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:5, Sayı:1
- Tozlu, A,. (2017), Daha Verimli Hizmet Ve Hizmette Yerellik Tartışmaları Düzleminde Yeni Büyükşehir Modeli, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt: 6, Sayı:15.
- Trawina, I,. (2017), Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Burkina Faso Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yavillioğlu., C, (2002), "Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1.
- Zengin, E., Başkurt, M., Es, M. 2014, Yerel Yönetimler Ve Yerel Kalkınma, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3,2, 96-120.
- Zeren, H., 2012, Kent Markalaşması Sürecinde İç Girişimcilik Faktörü, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2,1, 96-103.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi: Vizyonumuz ve Misyonumuz, 10 Kasım 2019

tarihinde, http://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=7 adresinden erişildi.

- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA), Antalya İli Turizm Endüstrisinin Kümelenme, Rekabetçilik ve Strateji Ön Çalışması, 2012 (Profesyonel Otel Yöneticileri Derneği), 14 Mayıs 2020 tarihinde, https://www.baka.gov.tr/uploads/1557478701AntalyaileninTurizmKumelenmeRekabetcilikveStratejioncalismasi.pdf adresinden erişildi.
- Pendik Belediyesi: Vizyonumuz ve Misyonumuz, 6 Nisan 2020 tarihinde, https://www.pendik.bel.tr/sayfa/detay/strateji-gelistirme-mudurlugu%7Cyerel-kalkinma adresinden erişildi.
- Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Hareketi Sosyal Kalkınma Raporu, www.kalkinma.org 18.01.2010
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020 Mali Yılı Bütçesi, 26.05.2020 tarihinde https://www.ibb.istanbul/Uploads/2020/1/2020-mali-yili-butcesi.pdf adresinden erişildi.

EGE 3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
İZMİR
16 - 17 EKİM 2021

PARADOKSAL ZEMİNDE BİLGİ SORUNU

Cihat ÖZKAN[1]

Özet:

Önermelerinin yaşamdan kopuk olduğu düşünülen bir felsefe olanaklı olabilir mi? Böyle bir felsefe, bilgi sorunuyla ilgilenmeyi kendisine yakıştırabilir mi? Makale, bilgi ve yaşam, epistemolojik önermeler ile gerçek durumlar, inanç ve bilginin gerekçelendirilmesi üzerinde durur. Felsefe, bilgiyle ve başta kendisi olmak üzere diğer tüm disiplinlerle ilişki içerisindedir. Tüm bu disiplinler ise yaşamdan kopuk olarak düşünülemez. Buna bağlı olarak felsefenin argümanlarının da yaşam ile ilişkili olmadığı iddia edilemez. Bunun ışığında felsefeye ya da felsefenin çeşitli dallarına ait önermelerin veya argümanların yaşamla ilişkisinin ne olduğu sorusu tezahür eder. Böyle bir soruya cevap vermek için en iyi yol arkadaşı olarak Platon'un seçilmesi, abartıya neden olan bir yol değildir. Aksine yaşama ve bilgiye sarılmaya götüren bir felsefedir. Sorgulanması gereken Platon'un felsefesinin burada neyi başardığıdır. Bu başarının sırrı onun yakaladığı paradoksu gözler önüne sermeye çalışan Gettier'in önermelerinde yaşam bulur. Gettier'in önermeleri, mantıksal ya da epistemolojik önermelerin yaşamdan kopuk olup olmadığını araştırmayı gerektirir. Yaşam ile ilişkisini kesmiş bir bilim veya bir düşünce sisteminin herhangi bir önemi olabilir mi? Felsefeye ait argümanlar, iddiaların, tartışmaların ya da önermelerin yaşam ile bağıntısı korunduğu tutumda ise onların genel olarak öneminin hesabı verilebilir mi? Nasıl verilebilir? Bu sorular, yazının seyrini bilimsel argümanlar ya da epistemolojik veya mantıksal önermelerin bilgiye açılan kapı olup olmadığını sorgulamaya çevirir. Kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün müdür? Burada biri olumsuz diğeri olumlu olmak üzere iki cevap verilebilir. Verilebilecek iki cevabın, yaşam açısından ve bilmenin yaşamla ilişkisinin mahiyeti açısından incelenmesi zorunludur.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Bilgi, İnanç, Gerekçelendirme ve Paradoks.

[1] Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, 61cihad61@gmail.com - 0000-0002-9865-9756.

THE PROBLEM OF KNOWLEDGE IS ON THE PARADOXICAL GROUND

Abstract:

Could a Philosophy whose propositions are thought to be disconnected from life be possible? Could a sort of philosophy find it acceptable for oneself to concern oneself with the problem of knowledge? The article dwells on knowledge and life, epistemological propositions and actual situations, justification of belief and knowledge. Philosophy is in a connection with knowledge and every other discipline including foremost itself. None of these disciplines could be considered as disconnected from life. Accordingly, it couldn't be put forth that arguments of philosophy are disconnected from life. In the light of this, the question of what is the connection of propositions or arguments which belong to philosophy or diverse sub-branches of philosophy with life would appear. Deciding on Platon as an accompanier in order to answer that sort of question is not a way that will cause an overstatement. Contrarily, it's a philosophy that leads to embracing life and knowledge. The thing that should be checked upon is what Platon's philosophy achieved. The secret of that success comes to life in the propositions of Gettier who tries to reveal the paradox which Platon spotted. The propositions of Gettier require analyzing whether logical or epistemological propositions are disconnected from life or not. Could a science or a thinking system that disengaged from life have any kind of importance? Could their general importance be accounted for in a circumstance where the connection of arguments, suggestions, discussions of propositions of philosophy with life is maintained? How could it be accounted for? These questions deflect the course of the writing into questioning whether scientific arguments or epistemological or logical propositions are a door to knowledge. Is it possible to reach certain information? Herein, two answers could be given as one of them is positive and the other one is negative. It is compulsory to analyze two answers that could be given in terms of life and the importance of the connection of knowing with life.

Key Words: Philosophy, Knowledge, Belief, Justification and Paradox.

Giriş

Bilgi nedir ya da ne değildir? Bilgi ile bir insanın sanıları ve her türden inancı arasında bir ayrım var mı? Bir inanç gerekçelendirilebilir veya gerekçelendirilse bile bilgi olarak kabul edilebilir mi? Ayrıca daha da önemlisi, bilginin ne olup olmadığı, insanın inançlarıyla ilişkisi, bilgiyi

önceleyen bilmenin kendisi ya da ne olursa olsun bilgi ile ilgili herhangi bir şey neden önemlidir? Bilginin ya da bilgi olmayan bir şeyin yaşamla nasıl bir tür ilişkisi olabilir ki; tarihte birçok filozof ve düşünür bu konuya yoğunlaşır ve sorgular. İşte bu makalede istenen şey, yaşamın içerisindeki önemi ile bilginin ne olduğu ya da ne olmadığının anlaşılmasıdır.

Platon, bilginin ne olduğu sorgulamasını, ilk kez derinlemesine *Theaitetos* diyaloğunda yapar. Sokrates, Theaitetos'a bilginin ne olduğunu sorar. Theaitetos, geometri, astronomi vs. farklı farklı şeylerin bilgisinin bilgi olduğunu tasavvur eder. Sokrates Theaitetos'un bilgi tasvirini yeterli bulmaz: "Fakat Theaitetos, senden ne bilginin neye ait olduğu ne de kaç çeşit bilgi dalı olduğu istendi. Biz senden onların sayısını bulmanı değil, bilginin kendi kendine ne olduğunu bulmanı istedik (Plato, 1997: s. 163)." Theaitetos, bunun üzerine, ilk evrensel bilgi tanımını verir: "Bana bir insan neyi algılıyorsa onu biliyor olarak gözükür. En olmadı, bilgi, basitçe algıdır (Plato, 1997: s. 168)." Sokrates, bu tanımı Protagoras'ın önermesi ile birlikte incelemeye tutar. Sokrates, Protagoras'ın herşeyin ölçüsü insandır önermesinden hareketle, herşeyin kişilere göre nasıl görünüyorsa öyle olacağı sonucunun çıkacağını tasavvur eder. Algılanan şeyin algılanması algılayana aittir. Eğer bilgi algı ise bilginin sahibi de algılayan olur. Herkes kendi algısına sahip olmakla bilgi sahibi olacak ise artık Protogoras'ın kendisinden kimsenin ders almaya ihtiyacı olmaz. Çünkü onun bilgeliği ortadan kalkar, herkes bilge olur. Ayrıca algı bilgi ise, herkesin algılayan olarak bilgili olduğu bir durumda, Protogoras'ın bilgili olmadığının bir başkası tarafından iddia edildiğinde Protagoras çelişkiye düşmüş olur.

Theaitetos, algıya dayanan yargıları sanı olarak adlandırmış olur ve bu sıkıntılı durumdan çıkmanın yolu, yeni bir bilgi tanımı vermektir. Bu nedenle ikinci evrensel bilgi tanımını verir: "Sokrates! Genel olarak bilginin sanı olduğunu söyleyemez birisi. Çünkü yanlış sanı da var. Fakat doğru sanı bilgi olabilir (Plato, 1997: s. 207)." Burada Platon, hayal gücünü devreye sokar ve bir kafes tasarlar. Kafesin içerisindeki şeyleri yakalamaya göre o şey bilinir. Bilgisizliği yakalamak ise bilgisiz olmayı sağlar. Böylece yanlış sanının olabileceği göstermek istenebilir. Fakat yanlış sanıda bulunan kişi, onu yakalayabildiği için de, kendisinin onu bildiğini sanacaktır. Burada yeni bir çıkmaza düşülür: Bildiğini bilmemek, bilmediğini bilmek mümkün değildir. Bunun üzerine, bilginin üçüncü tanımı yapılır. Kanıta dayanan doğru yargı bilgidir:

> Theaitetos: Bir kez birisinin söylediğini duymuştum. Unuttum fakat şimdi geri geliyor. Hesabı verilmiş doğru yargı bilgidir. Hesabı verilmeyen doğru yargı ise bilgi dışıdır.

Kanıtı verilen şeyler bilgi iken kanıtı verilmeyen şeylerin bilinebilir olmadığını söyledi (Plato, 1997: s. 223).

Sokrates'in bu argümana getirdiği cevabı, makalenin önemi açısından sonraya bırakılıp, bu argümandan hareketle, "gerekçelendirilmiş doğru inanç bilgi midir" sorusuyla meseleyi büyük bir tartışmanın odağı haline getiren Gettier'den söz etmek gerekir.

Bu makale, onun argümanlarıyla yıllar sonra bilim felsefesinde büyük yankı uyandıran bu sorunun ne derece önemli olduğunun hesabını vermeyi amaçlar. Öncelikle Gettier'in argümanları ve beraberinde gelen tartışmalar ele alınacak ve sonrasında Platon'un bu argümana bakış tarzı yeniden ele alınıp en az bilgi felsefesinde olduğu kadar yaşam açısından da önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi Midir?

Gettier, Platon'dan sonra neredeyse tüm felsefe tarihinin bilgi analizlerini üzerine kurdukları "gerekçelendirilmiş doğru inanç bilgi midir" önermesini tekrardan ele alır (Gettier, 1963: s. 121). Eğer i) P doğru, ii) S, P'ye inanıyor ve iii) S, P'ye inanmak için gerekçeye sahip ise 'S, P'yi biliyordur' sonucuna varılır. Fakat P'nin doğru olması ve bunun gerekçelendirilmesi onun bir bilgi olduğunu—S'nin P'yi bildiği sonucunu doğurmaz. Bunu açıklamak için Gettier iki durumu örnek olarak sunar.

Birinci durumda Smith ve Jones bir işe başvururlar ve d) Jones işi alacak kişidir ve cebinde on sikke vardır. Burada kanıt olarak sunulabilecek tek şey şirket yöneticisinin Smith'e Jones'in işe alınacak kişi olmasını söylemesi olabilir. Ayrıca biraz öncesinde Smith, Jones'in cebindeki on sikkeyi saymıştır ve vardığı önerme 'e) işi alacak adamın cebinde on sikke var' önermesi olur. Burada d zemin olarak sunularak e'nin doğruluğu gerekçelendirilmiş olur. İkinci durumda ise Smith'in çok güçlü bir kanıta sahip olduğu varsayılsın; f) Jones'in bir Ford'u var. Smith, Jones'in geçmişte hep bir Ford'a sahip olmasından ve bir gün onu Ford marka bir arabaya almasından hareketle hakkında hiçbir şey bilmediği arkadaşı Brown'un nerede olduğu arasında bağ kurar. Vardığı çıkarımlar g) ya Jones bir Ford'a sahiptir ya da Brown Boston'dadır, h) ya Jones bir Ford'a sahiptir ya da Brown Barcelona'dadır ve i) ya Jones bir Ford'a sahiptir ya da Brown Brest-Litovsk'tadır olur. F'den hareketle g, h ve i'ye varılır. Jones'in bir Ford'unun olmaması ya da onu kiralamış olması ve Brown'un rastgele bir tahmin üzerine yerinin doğru çıkması; i) doğru ii) Smith h'nin doğru olduğuna inanıyor iii) Smith h'nin doğru olduğunu gerekçelendirmiştir sonucuna götürür (Gettier, 1963: ss. 121-123). Fakat bu sonucun

doğru olduğunu gösterir mi? Hayır. Bir önermeyi gerekçelendirmek onun doğru olduğu sonucunu vermez. Gettier'in vurgulamaya çalıştığı şeyde bu noktadır.

Gettier'e Getirilen Eleştirel Yaklaşımlar

John H. Dreher, Gettier'in karşıt örneklerinin başarısızlığını göstermeyi, onun önermelerinde yanlış üzerine kurulu bir gerekçelendirme olduğunu öne sürer. Kendisi buzdolabı örneğini alır: Buzluktaki bir suyun donması gerekir. Maria 'buzluktaki su donacak' ifadesini kullanır. Fakat Den, bunun böyle olmayacağında diretir. Maria tümevarımsal olarak olması gerektiğine inandığı şeyi söyler. Fakat Den buzluğun arızalı olduğundan haberdardır. Maria gerekçelendirilmiş bir inanca sahiptir fakat bilgiye değil. Bu örneğe bağlı olarak Dreher, Smith'in de aynı tarzda iyi bir kanıta sahip olduğuna inandığını fakat bunun onun iyi bir kanıta sahip olduğunu göstermeyeceğini vurgular. "Bir inancın gerekçelendirilmiş olması, bir nebze gerekçelendirilmiş olmayı talep etmek gibidir (Dreher, 1974: s. 437)." Dreher'e göre asıl soru iyi kanıtın ne olduğu ve bilimin nasıl bir iyi kanıta ihtiyacı olduğu sorusudur. Dreher, gerekçelendirilmiş inanç ile iyi kanıt üzerine kurulu inanç arasında bir ayrım yapar. Birisinin gerekçelendirilmiş inanca sahip olduğunu fakat bilgiye sahip olmadığının altını çizer. Dreher'e göre, Gettier'in örnekleri bireysel bilmeme üzerine kurulu değildir. Dreher, böyle bir yorum getirmesine rağmen, bireysel olan ile evrensel olan arasındaki ilişkiyi ne değerlendirmiş ne de Gettier'in bireysel olan veya evrensel olan ile ilişkisini açıklayan örnekler sergilemiştir. Buzdolabı örneğinde bulunan tümevarım sorunu ise bambaşka bir makale konusu olacak kadar büyük sorunlar yumağı oluşturur.

Kirkham'a göre ise Gettier'in karşıt örnekleri, varsayımsal koşullarda, önermelerin temsilcisinin bilgiden tamamen yoksun bir şekilde, sezgiye dayalı olarak ve kötü şans-şans-rastlantı ile donatılmış olduğunun altını çizer. Kirkham'a göre, Aristotelesçi bir yaklaşımla önermenin temsilcisinin inanması dâhilinde doğru olacak olan olanak halindeki duygu durumları söz konusudur ve bunlar kuşkucu çıkarımlarla ilgilenmeyi gerektirmeyen durumlardır. Misal: "Acı çekiyorum", "benim adım Wilson" vb.

Kirkham, "gerekli olanın sadece bilginin rastlantı tarafından belirlenmediği üç koşula dikkat çekmek" olduğunu düşünür (Kirkham, 1984: s. 503). Smith P'yi bilir; eğer i) P doğru, ii) Smith, P'ye inanıyordur ve ii) ya P Smith için apaçık değil ya da Smith, Smith için apaçık olan son öncüllerden geçerli biçimde P'yi çıkarmamıştır. P'nin Smith için apaçık olduğu kabul edilebilir; eğer i) Smith, P'ye inanıyor, sonra P doğru ve ii) Smith, P'nin doğruluğunun

başarısızlığa uğramayacağına işaret ediyor ve her zaman o inancı için rasyonel bir nedene inanıyor ise (Kirkham, 1984: s. 502).

Kirkham için nihai öncüller önemlidir. Fakat nihai öncüller, gerekçelendirilmiş olsa dahi ortaya bir şey koyamazlar. Tıpkı Aristoteles'in Metafiziğinde belirttiği "eğer sonsuz sayıda neden olsaydı bilmenin imkânsız olacak" olması gibi, burada sözü geçen nihai öncüller de başka nihai öncüllere ihtiyaç duyarlar (Aristotle, 1908: s. 2241). Bunu fark etmiş olduğundan dolayı Kirkham, Goldman'a göre, doğru şekilde nedensel zinciri inşa etmesi gerekse bile, bunun şans eseri olup olmadığının bilinemeyeceğini ileri sürer. Şans eseri olmasa bile bu nedensel zincir sonsuza dek gider—*ad infinitum* (Kirkham, 1984: 506). Kirkham, bu durumun ortadan kalkması için gerçek bir nihai öncülün apaçık olması şartını getirir.

Kirkham'a göre Gettier'deki sıkıntı, onun önermelerinin bilgi önermeleri olmamasıdır. Smith, A araştırmasında, Y yöntemiyle S sonucuna varmış olsun. Sonuç ister doğru ister yanlış olsun, Y'de bir sıkıntı olup olmaması şansa bağlıdır. Smith herşeye karşın, bilgiye değil inanca varır ve herşey şansa bağlı durumda kalır. Fakat burada ideal bir gözlemci vardır; okuyucu. Bunu ifade ettikten sonra, Kirkham, okuyucu konusunu bir kenara bırakır. Sonra, metot ile doğru inanca olan duyarlılık arasında bir birleşim olanağı ileri sürdüğünü göstermek istediği Nozick'in görüşlerini ele alır; tüm koşulların belirli olması ve tüm hata olanaklarının kaldırılması sonucunda, Gettier'in karşıt örnekleriyle uğraşmaya gerek kalmadan apaçık öncüllere varılacağını belirtir. Burada hem kendisi hem de Nozick'e yönelik bir eleştiri olarak şansların ve olanakların ortadan kaldırıldığı durum dilek durumudur. Yani bu ancak dilenebilir bir dilektir. Kirkham, Nozick'in Gettier'in önermelerinin bilgi analizi içermediğine dair yorumlarına da değindikten sonra, bilgiyi sıradan ve Gettier'in üzerinde dikkatli olmaya zorladığı kavramsal önseziler hakkında bilgi olarak ikiye ayırır. Yine de "diğer yandan, basitçe, bilgi kavramının umutsuz bir kafa karışıklığı ve çelişki olduğuyla sonlandırabiliriz (Kirkham, 1984: 512)." Kirkham, bir yandan bilginin analizi yapılamayacağıyla birlikte Gettier'e katılırken, kendi teorisinin de sıradan yaşamın içerisinde değerini kaybetmeden kalabileceğinin altını çizer. Fakat ona göre, herşeye rağmen kimse galeyana gelip bilgiye kavuştum diye atılmamalıdır.

Schreiber, Kirkham'ın doğası gereği çözülemez olarak gördüğü Gettier'in önermelerinden hareketle bir dilemmaya sürüklendiğini iddia eder: "Eğer bilginin tek anlamlı olduğunu kabul edersek, genel bilgi kavramlarımızı da kabul edemeyiz ve Gettier'in karşıt örneklerinden şüpheli sonuçlar türer (Schreiber, 1987: s. 49)." Kendisinin Kirkham'ın hatasına

düşmeyeceğini ve amacının Gettier'in argümanın epistemolojik açıdan meşru olmadığını göstermek olduğunu belirtir. Ona göre, Gettier bilmenin değil, bilmemenin koşulları üzerine çalışmakta ve analiz yapmaktadır. Bu bilmeme koşullarını ve bilmenin sıradan koşullarını ortadan kaldırmanın birinci görev olduğunu ifade etmektedir. Schreiber, Gettier'in kendi içinde çelişkili ve tutarsız olduğunu öne sürmektedir: "Kısacası, Gettier'in örnekleri kendi kendilerine dâhilen tutarsızdır: onlar, sadece, gerekliliği imkânsızlığı kanıtlamak adına çalışıyorlar (Schreiber, 1987: s. 50)." Schreiber, diğer bir açıdan, Kirkham'ın şans hakkındaki düşüncelerine ve okuyucu fikrine sarılır. Gettier'deki önermelerin temsilcileri tüm sonuçlara şans eseri ulaşır. Gerekçelendirilmiş doğru inanç gibi bunun karşıtı olarak inanç olmayanın da gerekçelendirilebileceğini ve okuyucunun hepsinin bilgisine sahip olabileceğinin altını çizer. Okuyucu kurgusal temsilcinin neye sahip olduğunu, tüm koşullarını ve nasıl bir şans ile sonuca vardığını bilir. Fakat Schreiber burada başka bir problemin altını çizer. "…geriye okuyucu olarak okuyucu ve okuyucu olarak gerçek temsilci arasında olan epistemolojik bir fark evreni kalır (Schreiber, 1987: s. 54)." Bu şekilde de sınırlı sayıda bilen bir nicelik durumu ortaya çıktığını ifade eder. Fakat aynı şey bu niceliğin kapsadığı belirli sayıda kişi içinde yinelenmez ve sonsuza dek bu böyle gitmez mi sorusu cevapsız kalmış olur.

Jianbo, birçok tartışmaya sebep olan Gettier önermelerinin gereğinden fazla abartıldığını ve onun üçüncü önermesinin yeterli koşullara sahip olamamasından dolayı, asla bilgiyi garanti edemeyeceğinin üzerinde durur. Ona göre, filozoflar Gettier'in karşıt örneklerini çok büyük takdirle ve saygınlık içerisinde görmüş ve "Gettier'in karşıt önermelerinin önemi abartılmıştır (Jianbo, 2006: s. 678)." Ayrıca Rojman'ın ileri sürdüğü bilgi türlerini öne çıkarır. Bu bilgi türleri; kişilerin inançları, hisleri vs. veren bilgi olarak *tanışıklık bilgisi*, 1 + 2 = 3, 'yarın güneş doğacak' vb. *betimsel ya da çıkarımsal* bilgi ve X'in Y'yi nasıl yapacağını bilmesi, güzel İngilizce konuşma gibi benzeri bilgileri içeren *yeterlilik/kabiliyet* bilgisi olarak üç tanedir. Bu üç bilgi türü birbirleriyle ilişkilidir. Jianbo, buna bisiklet örneğini verir. Bisiklet örneğine göre, bisikletin sürme bilgisi çıkarımsal, bildikten sonra onu sürebilme ise tanışıklık ile ilgili bilgidir. Biri olmadan diğeri bisikleti sürmeyi sağlamaz. Jianbo'ya göre, Gettier'in karşıt örnekleriyle empirik olanın çıkarımsal bilgisinden başka bir şey elde edilemez. Jianbo da Gettier'in önermelerinin rastlantısal olarak işlev gördüğüne yer vermiştir. Ayrıca bu işlevi genelleştirerek işlev gördüğünü iddia eder. Ona göre, Gettier'in önermelerinden hareketle genelleştirilme yapılmamalıdır. Jianbo'ya göre, "biz birşeyin gerekçelendirilmiş olması için birçok anlamaya sahibiz: mesela mazur görülebilir, anlaşılabilir, harika veya mutlak gerekçelendirme olarak (Jianbo, 2006: s. 682)." Ayrıca "Gettier keyfince Chilsholm'un 'yeterli

kanıta sahip olma' ve Ayer'in 'emin olmakta haklıdır' önermelerini 'gerekçelendirilmiş doğru inanç' ile buraya yerleştirmiştir. Üstelik Gettier'in önermeleri ona göre alakasız önermelerin birbirine bağlanmasından ibarettir. Örneğin, Jones'in Ford'u olmasının Brown ile hiçbir türden teması yoktur.

Jianbo, Armstrong üzerinden Gettier'in önermelerinin gereksizliğini tekrar tekrar vurgular. Basit bir değerlendirme Gettier'in marifetli argümanlarını gereksiz kılmaya yeter. Gettier'in önermeleri doğru inanç üzerine kurulu gerekçelendirilmelere dayalıdır. Bu zemin ise yanlış bir zemindir. Böyle bir zemin bilginin sahibi olmayı sağlayamaz. Gettier'in argümanları bilginin zemini için çok zayıftır (Armstrong, 1973: s. 152).

Gettier'in yanlış önermeleri bilinemeyeceğini iddia ettiğini vurgulayarak tam aksini iddia ediyor ve bilinemeyecek olan şeyin olayların gerçek durumları olduğunu vurguluyor. "Gettier'in metodu önermesel olmayan olayların gerçek durumlarını, gerekçelendirilmiş doğru inancı reddetmek için kullanıyor. Bu hiç mantıklı değil (Jianbo, 2006: s. 685)." Fakat Gettier bunu gerçekten yapıyor mu? Kesin olarak yapıyor olsun. Bu defa şu soru ortaya çıkar: önermeler ile gerçek olgu durumları birbirlerinden kopuk mu? Önermeler gökten inmediğine göre dünyadan ve yaşamın kendisinden çıkmış olmalı. Yoksa bilim felsefesiyle uğraşan filozoflar içerisinden bunun aksini iddia eden birisi çıkar mı? Jianbo, tüm bu sorulara yanıt vermemekle birlikte tüm koşullar doğruysa öncülün yanlış olamayacağı savına sarılır. Buradan hareketle de Gettier'in problemini bu koşula uymuyor olarak görür ve onları *pseudo-problem*(sözde problem) olarak görür (Jianbo, 2006: s. 686).

Eksikleri Tamamlama Adına Bir Girişim

Turri ise "Gettier durumları, bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç hakkındaki geleneksel incelemeyi reddetmiyor" olarak yorumlar (Turri, 2012: s. 247). Ona göre, Gettier sezgide temellenen iki örnekle gerekçelendirilmiş doğru inanca ulaşmıştır, fakat bilgiye değil. Hatta Turri, onun bilgi için yeterli olmadığını ispatladığını iddia eder. Turri'ye göre o, BL(bad luck-kötü şans) karşısında GL(good luck-iyi şans)'ı kullanarak BL'ı devre dışı bırakmış ve bu iki şans aracılığıyla bilginin analizinin zorluğunu göstermiş olur.

> Mary eve girdiğinde, kocasının oturduğu sandalyede her zamanki görüntü onu selamlar: "Kocam evde" diye düşünür. Fakat o koltuktaki adamı yanlış tanımlamıştır. Sandalyede oturan şehirde olmak için hiçbir nedeni olmayan kardeşidir. Odanın görünmeyen bir tarafında da Mary'nin kocası oturuyordur.

> Henry ve oğlu şehre doğru gidiyorlar. Henry bacaklarını uzatmak için çekerken oğluna dışarıda gördüğü birçok çeşit şeyi sıraladı: Traktör, kamyon, at, ambar, ahır. Henry yolun kenarındaki ahıra dikkatini verdi. Gördüğü hoş bir ahırdı. Onların bilmediği, yerlilerin son zamanlarda gizlice onlara yerleştiğiydi. Kartonpiyerden yapılmış sahte ahırlara. Henry bir tane gerçek ahır görmüştü. O sahte olanlara gözünü koymuştu. O yanlış şekilde inanmıştı. (Turri, 2012: s. 248).

Bu örnekler şunu gösterir: İnanç ister yanlış ister doğru inancın sonucu olsun gerekçelendirilebilirler. Fakat ikisinde de bir bilgiye ulaşma yoktur. Turri'ye göre Gettier yanlışlanabilir bilginin olabileceğini aksi bir bilginin mümkün olmadığını göstermek istediğini ortaya koyuyor. Buradan hareketle 'yanlışlanabilir bilgi' ile 'aşırı yanlışlanabilir bilgi' arasında bir ayrım yapmak gerektiğini ileri sürüyor. Turri, Gettier'in öznelerinin bilmediğini değil, güç bela bildiğini göstermeye çalışıyor.

> Catherine veranda da oturmuş, son trajik haberleri düşünüyor. Bir kedinin sinsice avlunun köşesinden sıvıştığını algıladı ve kolayca orada bir kedi olduğuna inandı. Fakat trajik olaylar Catjerine'nin zihnini meşgul ediyor ve Catherine bu inancı biçimlendirmekte çok kolay hataya düşebilirdi. Onun için hala doğru ve gerekçelendirilmiş olmasına rağmen.
>
> Otomatik kapı beklenmedik şekilde kullanım dışı kalır ve zamanından önce kapanır. Dora'ya çarpar ve ayak bileğini zorlar. Bu şiddetli acıya neden olur ve Dora'nın ciddi bir acı içinde olduğuna onu inandırır. Fakat kapı çok rahatça bırakır kendisini. Acıdan çok hafif bir rahatsızlığa sebep olur. Dora'nın varsayımına göre o daha fazlasını yaptı. Dora hala ciddi bir acı içinde olduğuna inanacak.
>
> Courtney askeri mahkemede ve ateş edilerek infazına karar verilir. O göz bandı takmayı reddeder ve celladını görmek ister. On kişi tüfeğini ona doğrultur. Komutan düzensiz bir şekilde nefes alır ve 'ateş' diye bağırır. Neredeyse imkânsızcasına, uyum içinde tüfekler çekilir. (Turri, 2012: ss. 250-251).

Catherine, avluda kedi olduğunu bilir fakat bu bilgiye güç bela sahiptir. Onun bilmediğini fakat güç bela bildiğini söylemek yukarıda Turri'nin yaptığı bilgisel ayrıma göre onu kendisiyle tutarlı kılar. Dora'nın inancı çok kolay yanlışlanabilir de olsa aynı şekilde tutarlıdır. Gerekçelendirmeye veya doğru olmasına gerek bile yoktur onun bu inanca sahip olması için. Courtney ise ölmediğini bilir fakat aynı zamanda bunu ne biliyordur ne de gerekçelendirebilir.

Bunlara ek olarak Kötü Henry ve Kötü Mary örneklerini verir. İyi Henry'nin bir ahır karşısındaki hayranlığı ile gerçekte ahır olmadığının farkında olmayan ve yıktığı şeyin ahır olduğunu bilen Kötü Henry ve Kocasına işkence yapacakken, kardeşine işkence yapan Kötü Mary (kocasının her zaman oturduğu yerden başka bir yerde oturduğunu bilmeden ve kardeşinin kocasının her zaman oturduğu yerde olduğunu saptayamadan kardeşini şoklayan ve kocasını yanlış teşhis sonucunda da olsa evde bilen ve bunun sezgisel varlığını varsayan kadın) örnekleri vardır. Sonuç doğru da yanlış da olsa onların yaşadıkları zevkler onlar için geçerli olacaktır. Burada geriye kalan sezgi olacaktır. Turri, Gettier'in öznelerinin sezgilerinin farkında olmadıklarını, kendisinin örneklerinin ise bu gelişmeyi not etmeye değer şekilde sunduğunu düşünür.

> (Kaynatma) Bir su kabını mikrodalgaya koy ve çalıştır. Magnetron mikrodalga üretir ve merkezi noktaya hareket eder. Suya nüfuz eder ve molekülleri uyandırır. Yakında su kaynar.
>
> (Ateş) Bir su kabını mikrodalgaya koy ve çalıştır. Magnetron mikrodalga üretir. Çünkü kontrol çemberindeki yeterince yalıtılmamış tel magnetronu devre dışı bırakır ve merkezi noktaya yayılır. Yakında su kaynar. (Turri, 2012: s. 256).

Kaynatma ve ateş ile ilgili durumlar arasında ayrım vardır. Birisi olması gerekeni diğeri ise başka bir durumun işleyişini gösterir. Bu ikisi arasındaki farkın ne olduğundan çok, bu ayrımın metafiziksel değil, teori öncesi bir anlama olması açısından önemli görülüyor. Bu kaynama ve ateş örneği Gettier ile kendi arasında sezgisel gücün keşfine dayanan farkı gösterir. Turri'ye göre, entelektüel egzersiz sonucu doğru inanç oluşur.

Gettier'in örneklerinde gerekçelendirilmiş doğru inançtaki öznede bilgi eksikliği vardır. O sezgiyle karşılanabilir. Yine de burada bilginin eksikliği görülür. Gettier vakalarında doğru inançla ilgili entelektüel güç eksiktir (Turri, 2012: s. 257). Turri, gelenekçilerin bilginin nasıl sunulduğunun ilişkisini kuramadıklarını düşünür. Turri, kişinin entelektüel güç ve yeteneklerini epistemolojik açıdan gerekçelendirmenin kaynağı olarak görür. Gettier'in örneklerine ek olarak sezgiyi ve entelektüel güç anlayışlarını ekleyerek yeni bir bilgi tanımı yapar:

> Bilgi, doğru inancın entelektüel gücü göstermesidir. 'K = J => TB' gösterimi ile simgelenir. Ok ise bağıntıyı sunar (Turri, 2012: s. 259).

Kendisi bunu metafiziksel olarak özne ve öncüller arasında ortaya çıkan ayrıma küçük fakat önemli bir gelişme olarak görür. Ona göre, hakiki gerekçelendirmenin kaynağı entelektüel

güçtür. Bu entelektüel güç, Turri'nin Gettier'in karşıt örneklerindeki eksik olarak gördüğü sezgiden başka bir şeyi ifade ediyor mudur? Bu sezginin önemi nedir? Bilgiye yakın olmanın kendisi hangi yollarla sağlanacaktır. Bilgiye götüren en yakın yol olarak görülen bu entelektüel gücün bilgiye yakın olduğu nasıl ileri sürülebilir? Her gün yeni bir bilginin ortaya çıktığı bir dönemde, entelektüel gücün her daim daha entelektüel olanının peşine mi düşmesi gerekiyor? Daha çok hissiyat ile ilgili verdiği ilk örneklerin yanısıra, kaynama ve yanma örneklerini verse de, birisi çıkıp entelektüel güç değil, orada etkili olan arkasındaki nedensel zincirdir derse Turri'nin cevabı ne olur? Turri kendini güvene almak için nedenselliğe ve tümevarıma büyük bir darbe indiren Hume'a sırtını dayayabilir. Bu defa cevap vermesi gereken soru da entelektüel gücün, gerekçelendirilmiş doğru inancın arkasındaki neden olup olmadığı sorusudur.

Gettier, geriye Turri'nin keşfedeceği bir sezgi kavramı mı ya da Dreher için evrensellikle bireysellik arasında belirsiz kaldığı tartışılacak önermeler mi veya Kirkham'ın ortadan kaldırılamaz olarak gördüğü kötü şans mı bırakır? Nozick'in kendisinden sonra tüm koşulların düzeldiğini hayal edeceği önermelerin peşine düşmeyi mi bırakır? Gettier, Jianbo'nun iddia ettiği gibi sadece bir abartının sonucu mu ünlü bir filozof olur? Tüm bunların cevabı Gettier'in keşfettiği şeyde gizlidir.

Sonuç

Gettier, Dreher'in tartıştığı evrenselliğin ya da bireyselliğin istediği tarafına konulabilir. Onun keşfettiği ya da gördüğü şey hem evrensel hem de bireysel açıdan yaşamsal önem taşır. Kirkham, Gettier'in herşeyi rastlantısallığın ağlarına teslim ettiği ve onun önermelerinin bilgisel olan hiçbir değeri olmadığını ileri sürse de, Gettier bir şeyin bilgisini veriyordu. Dolayısıyla Gettier'in önermeleri, Schreiber'in iddia ettiği gibi, bilgi kelimesinin kelime oyununa dayanmaz. Gettier, felsefenin olduğu kadarıyla insan yaşamının da içinde bulunduğu bilginin içine dalmaya çalışır. Gettier, Jianbo'nun birbirinden ayrı olarak gördüğü önermeler ile gerçek durumları iki ayrı dünya olarak mı görüyor ya da onlara ait iki ayrı dünyada mı yaşıyordu? Kuşkusuz bu önemli noktayı, ancak Platon gibi yaşamı bilgi aşkı olarak gören veya bilgiyi yaşamaya çalışan birisi fark edebilir.

Peki, Gettier'in geriye bıraktığı şey ve o şeyin önemi nedir? Ben, Gettier'in Platon'un *Theaitetos* diyaloğunda bir paradoksu keşfettiğini ileri sürüyorum. Bu paradoks *bilginin ne olmadığına dair bilgi veren bir bilgi olarak bilgi vermemenin ya da bilgiye sahip olamamanın bilgisidir*. Örneğin X alınsın. X'in ne olduğu bilinmesin. Buna X adını verip bunu bırakmakla, X'in ne olmadığının bilgisini vermek ve X'in ne olduğunun bilgisinin verilemeyeceğine dair

bilgi vermek farklı farklı şeylerdir. Üstelik bunun insanın hayatında ne tür bir öneme sahip olduğu aşağıda sunulacaktır. Fakat öncelikle Platon'un mahkemesine dönmek gerekir:

> Sokrates: Farz et ki bir jüri*, bir görgü tanığının bildiği fakat başka kimsenin bilmediği bazı meselelerden dolayı ikna oldu. Varsay ki onlar bilgi dâhilinde olmadan bir dava hakkında duydukları üzerinden karara varsınlar. Fakat onların işini iyi şekilde yaptığını ve doğru şekilde ikna edildiklerini onaylar mısın?
>
> Theaitetos: Elbette.
>
> Sokrates: Fakat sevgili delikanlı! Eğer doğru yargı ile aynı şey değilseler, onlar bunu yapmamıştır. Dünyadaki en iyi jüri üyesi dahi bilgi olmaksızın doğru yargıyı şekillendiremez. Dolayısıyla bilgi ve doğru yargının farklı şeyler olmak zorunda olduğu gözüküyor. (Plato, 1997: ss. 222-223).

Ne tür gerekçe verilirse verilsin mahkeme kararının bilgi olmayacağı açıktır. Sadece sezgisel karar veya entelektüel güç diyerek işin içinden çıkmak kolay değildir. Bunu bir örnekle açıklamak yerinde olacaktır. Yüzlerce küçük çocuğun tacize ve tecavüze uğradığı dünya koşullarında, şimdi vereceğim örnekle beraber, Gettier'in paradoksunun sadece bir kelime oyunu oynamaktan ibaret olmadığı görülecektir. Çünkü problem, basitçe önermeler sorunu değildir. Bizzat önermelerin içerisinden çıktığı yaşam sorunudur. K.G.M. Güvenlik ve Eğitim Hizmetleri'nde verilen bir güvenlik dersinde anlatılan bir (yaşanmış) vaka: Bir baba, eşinin kardeşi ve diğer iki arkadaşlarıyla beraber evde içki içerler ve sarhoş olurlar. Evde on yaşlarında bir kız çocuğu vardır. Aralarından bir tanesi küçük kıza tecavüz etmiştir. Durum mahkemeye gider. Hâkim sperm kalıntılarına DNA testi yapılmasını ister. DNA testinin sonuçları kızın dayısını gösterir. Dayı hapse atılır ve aradan iki ay geçmeden "ben yeğenime tecavüz etmedim, asla etmem" yazılı bir not bırakarak intihar eder. Bu durum üzerine savcılık davanın tekrar açılmasını ister. Hâkim tekrar DNA testi ister, bu defa DNA testi babanın arkadaşlarından birisini gösterir ve bu kez onu içeri atarlar.

Şimdi burada sorulması gereken soru, davanın ilerleyişi şansa mı, hâkimin entelektüel gücüne mi yoksa doğa olaylarını inceleyen bilimsel verilere mi bağlı olarak sıkıntılı hale girmektedir? Düşünülebilir bir şey olarak hiç akla gelmeyen bir neden de olabilir. Bu gerçek vaka üzerinde oynama yapılarak başka önermelerde oluşturulabilir. Örneğin, kızın babası üvey olsun ve her şeyi o yapmış olsun ya da herkes birlikte yapmış olsun. Burada bu örneği

* Mahkeme jürisi.

incelemeye alırken Schreiber'in böyle bir durumu göz önüne almadığını düşünüyoruz. Yoksa Gettier'in bilgi meselesinin bir kelime oyunu olduğunu asla düşünmezdi. Çünkü bu örnekler, gerçek yaşamdan çıkarılmış olup onun üzerinde yapılan diğer tahminler de bir ihtimalde olsa yaşanacak diğer vakalara ışık tutma ihtimali taşır.

Gettier'in ya da daha kaynağına gidilerek konuya değinmek gerekir ise, Platon'un gerekçelendirilmiş doğru yargının bilgi olduğunu reddederek nasıl büyük bir problemi filozofların ameliyat masasına serdiğinin önemi anlaşılmıştır. Bu önemi vurguladıktan sonra bilgiyi iki şekilde ele aldığımızı ileri sürüyoruz. Bunlardan birisi mutlak bilgidir. Bir diğeri ise mutlak olmayan bilgidir. Mutlak bilgi; ideal bilgidir. Paradoksal olarak ona dair bu güne değin ulaşılabilen tek şey ona ulaşamamanın kendisi olmuştur. En azından kimse çıkıp mutlak bilgiyi ortaya koymadı ya da koyamadı—düşünmeye bile gerek kalmayacak bir dünya tasavvuru olarak ideal/mutlak bilgi. Mutlak olmayan bilgi ise teorik ve sıradan olarak ikiye* ayrılır. Sıradan demek onları sıradan görmek anlamında değildir. Eminiz ki, onları yaşayanlar için hiç de sıradan değillerdir. Sıradan ile kastettiğimiz, bilgi olmadığı halde bilgi olarak görülen ve ona göre yaşanan bilgi; bilgi olmayan bilgi. Teorik bilgi ise felsefe ve bilim olarak iki türe sahiptir. Bilimsel bilgi, yanlışlanabilir ve doğrulanabilir temellendirmeler yapan bilgi türüdür. Felsefe ise titremenin bilgisidir—en ciddi olması gerekendir. Kendisinin ve tüm disiplinlerin neliğini tartışan bilgidir. Kuşkuyu temele alan bilgidir. Platon'u da Gettier'i de aynı paradoksal noktaya götüren bu yaşamsal öneme sahip bilgi türüdür.

Kaynakça:

Aristotle, *The Works of Aristotle*, W. D. Ross & J. A. Smith & Mure & Others (Der.), Oxford: At The Clarendon Press, Oxford, 1908.

Armstrong, David Malet., *Belief, Truth and Knowledge*, Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

Dreher, John. H., Evidence and Justified Belief, *Philosophical Studies: A International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Vol. 25., No. 6., Springer, Aug., 1974.

* Sanatın ve zanaatın birer bilgi disiplini olup olmadığı, bu makaleyi tartıştığı konudan daha geniş bir çerçeveye taşıyacağından dolayı, şimdilik değerlendirilmenin ve tartışmanın dışında bırakılmıştır.

Gettier, Edmund. L., Is Justified True Belief Knowledge, *Analysis*, Vol. 23, No. 6., Oxford University Press on behalf of The Analysis Committee, Jun., 1963

Jianbo, Cao., A Critique to The Significance of Gettier Counter-examples, *Frontiers of Philosophy in China*, Vol. 1., No. 4., Brill, Dec., 2006.

Kirkham, Richard. L., Does the Gettier Problem Rest on a Mistake, *Mind, New Series*. Vol. 93., No. 373., Oxford University Press on behalf of the Mind Association, Oct., 1984.

Plato, *Complete Works*, John. M. Cooper (Der.), Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, 1997.

Schreiber, D. S. G., The Illegitimacy of Gettier Examples, *Metaphilosophy*, Vol. 18., No. 1., Wiley, January, 1987.

Turri, John., Is Knowledge Justified True Belief, *Synthese*, Vol. 184., No. 3., Springer, February, 2012.

.

EGE 3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
İZMİR
16 - 17 EKİM 2021

HASTANELERDE KURUMSAL İMAJ OLUŞTURMADA HALKLA İLİŞKİLERİN ROLÜ: ADA TIP HASTANESİ ÖRNEĞİ

Dr. öğr. Esin Demir[1],
[1]Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
– ORIC İD: 0000-0001-9172-6293

ÖZET

Halkla ilişkiler faaliyetleri ile hastanelerin hizmet sunumlarında kurumsal imajın ortaya koyduğu hizmet kalitesi hasta memnuniytinin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Literatürde yer alan çalışmalarda genellikle perakende sektöründe müşteriler üzerine gerçekleştirilen araştırmaların fazla olduğu, hizmet sektöründe ve özellikle de sağlık sektöründe müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesini etkileyen kurumsal imaj, kurumsal kimlik, kurumsal kültür gibi unsurların üzerinde yapılan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca hastanelerde halkla ilişkiler uygulayıcıları kurumsal imaj oluşturma doğrultusunda metot ve stratejileri faaliyete geçirmekte çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunları en aza indirmek ve güven oluşturmak için halkla ilişkilerin araştırma ve planlama aşamalarındaki kurumun mevcut imajının tespiti ve revize edilecek imaj çalışmalarının, ekip işi içerisinde nasıl hayata geçirilmesi gerektiği sorunsalı üzerinde araştırmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Kurum içi ve kurum dışı diyaloğu kuran, kurum imajı ve itibarının gelişmesini sağlayan, kurumun sözcülüğünü ve gözcülüğünü yapan halkla ilişkiler biriminin tam olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi, hastaların tedavi olacağı kurumu tercih etmesi ve güven oluşturulması açısından oldukça önem kazanmıştır. Bu sebeplerden dolayı Ada Tıp Hastanesi Halkla İlişkiler Müdürü Ayşegül KADIOĞLU ile 'hastanelerde kurumsal imaj oluşturmada halkla ilişkilerin rolü' üzerine bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede yüzyüze yarı yapılandırılmış yöntem kullanılarak derinlemesine mülakat ile veriler toplanmıştır. Bu kapsamda yapılan bu araştırmada hizmet sektöründe önemli fonksiyonlara sahip olan hastanelerde halkla ilişkiler faaliyetlerinin kurumsal imaj oluşturmadaki öneminin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hastaneler, Halkla İlişkiler, Kurumsal İmaj

1.GİRİŞ

Halkla ilişkiler faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı kuruluşların başında hastane işletmeleri gelmektedir. Hastanelerin sunduğu hizmet insan canıyla ilişkili olduğu için hizmetin büyük bir özveri ve titizlikle yürütülmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda hastanelerde verimlilik, hasta tatmini, hizmet kalitesi ve çalışan memnuniyetinin yükseltilmesi adına halkla ilişkiler uygulamalarında kurumsal imaj kazanımlarına önem verilmesi gerektiği söylenebilir. Toplumun istekleri ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda kamu ya da özel hastanelerde hasta ve hasta yakınlarının beklentilerini karşılamak, tercih edilebilmek ve olumlu imaj kazanmak

için çeşitli faaliyetler uygulanmaktadır. Bu faaliyetler halkla ilişkiler bünyesinde yapılandırılarak kurumsal imaj oluşturmada büyük bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada hastanelerde kurumsal imaj oluşturmada halkla ilişkilerin rolü üzerine bir araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmayla, kurumsal imaj için taktik ve strateji geliştirmelerinde proaktif ve reaktif yapılanmaların hazırlanmasında halkla ilişkiler uygulayıcılarının ve hastane işletmelerinin faydalanabileceği bir araştırma yöntemi belirlenmiştir. Bu yöntemle hastaların her yönüyle anlaşılması hedeflenerek müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesini arttırmak için kurumsal imaj ve kurumsal imajın ayrılmaz parçaları olan kurumsal kimlik, kurumsal kültür unsurları üzerinde incelemelerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda Ada Tıp Hastanesi Halkla İlişkiler Müdürü Ayşegül Kadıoğlu ile 'hastanelerde kurumsal imaj oluşturmada halkla ilişkilerin önemi' konulu görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede yüzyüze yarı yapılandırılmış yöntem kullanılarak derinlemesine mülakat ile veriler toplanmıştır. Bu kapsamda yapılan bu araştırmada hizmet sektöründe önemli fonksiyonlara sahip olan hastanelerde halkla ilişkiler faaliyetlerinin kurumsal imaj oluşturmadaki öneminin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2. Hastanelerde Halkla İlişkiler ve Kurumsal İmaja İlişkin Kavramsal Çerçeve

Günümüzdeki sağlık hizmeti ve hastane anlayışı; değişen toplum beklentileri, insanların bilinçlenmesi, teknolojideki ve sosyal alandaki yaşanan değişimle birlikte gelişme göstermiştir. Bunların yanında hastanelerin hizmet çeşitliliğinde, sunulan hizmetin kalitesinin arttırılması ve hastane çalışanlarıyla hedef kitleler arasında çift yönlü iletişim sürecinin etkin bir biçimde yönetilmesi gibi çalışmalar halkla ilişkiler yönetim fonksiyonunun önemini arttırmıştır. Bununla birlikte hastaların hastane veya sağlık kuruluşu tercihlerinde kurumsal imajını ön planda tuttukları görülmektedir. Bu nedenle hastaneler toplum tarafından nasıl algılandığını ve imajının ne olduğunu bilmeli, bu doğrultuda imajını revize etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda toplumun anlayış, sempati ve desteğini elde etmek ve bunu devam ettirmek için sürekli çabalayan örgütlenmiş faaliyetler olan halkla ilişkiler biriminin en önemli sorumluluk alanlarından biri kurumsal imaj oluşturma ve geliştirmedir.

Literatüre baktığımızda kurumsal imajın birçok tanımı bulunmaktadır. Wood (2006) kurumsal imajı, bir kurum tarafından verilen mesajların halkta oluşturduğu algılar bütünü olarak tanımlar. Cornelissen (2000) kurumsal imajı, paydaşın kurumdan ve ilgili işletmeden, çeşitli haber medyalarından ve diğer paydaşlardan ağızdan ağza mesajlarla etkileşiminde yer alan çok değişkenli izlenim oluşum sürecinin bir ürünüdür şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca Keller (1993) kurumsal imajı, tüketicilerin hafızasında tutulan çağrışımlara yansıyan bir organizasyonun algıları olarak tanımlamıştır. Nguyen ve LeBlanc (1998) kurumsal imajı, ideoloji, kurumsal isim ve itibar ve dağıtım sistemi kalite seviyesi gibi öznel bir bilgi veya tutum olarak tanımlamışlardır.

Kurumsal imaj, işlevsel ve duygusal olmak üzere iki bileşene ayrılmaktadır (Kennedy, 1977). İşlevsel bileşen, şirketin fiziksel alışkanlıkları ve tutumları ile ilgilidir ve ölçülmesi kolay olduğu söylenirken, duygusal bileşen, bir firmaya yönelik duygusal ve davranışsal tutum ve alışkanlıklarla ilgilidir. Bu doğrultuda Kurumsal imaj; ürün, örgütsel görünüm, yönetim felsefesi, örgüt kültürü, örgütsel iletişim ve insan kaynakları bileşenlerinden oluşmaktadır

(Biber, 2007: 78-79). Bu bileşenleri genel tanımlayacak olursak kurum kültürü, kurumu oluşturan bireylerin ortak davranışlarını, paylaştığı inançları ve değerleri; kurum kimliği, kurum kültürü ile birlikte kurumun felsefesini, iletişim tarzını ve görsel unsurları; kurum imajı ise bütün bu unsurların bileşimiyle oluşan kurumsal görünümü ve kurumun nasıl algılandığını oluşturmaktadır (Okay, 2000). Bu bağlamda bir hastanenin kaliteli hizmet sunabilmek amacıyla yapacağı ilk şey yönetici ve yönetilenleri ile birlikte bütün çalışanlarında kurumun sağlık politikasını benimseyecek ve sahiplenecek bir örgüt kültürü yaratmasıdır. Bu kültürü oluşturmanın en kısa ve bilimsel yolu kurum içi halkla ilişkiler faaliyetlerini layığı ile yürütmektir (Muğla, 2000: 68). Kurum imajının bir diğer sacayağı olan kurumsal kimlik unsurlarında hastanenin gözle görülen karakteristik özellikleri olan isim, renk, logo, kurum içi yayın, bilgilendirme araçları, eğitim malzemeleri, çalışma yeri, oda düzenlemesi gibi unsurlar ve iş kâğıtları, broşürler, afişler, müşteri yayını, oryantasyon sistemi, binaların mimarisi, kılık-kıyafetler, hastalara karşı sergilenen tutumlar gibi unsurlarda tutarlılık sağlayarak kurumsal imaj kazanılmaktadır. Bu doğrultuda kurum kimliği oluşturmaya yönelik çalışmaların son hedefinin olumlu bir imaj oluşturmak olduğu, kurum kimliği ve kurum kültürü oluşturulmaksızın ya da olmaksızın gerçekleştirilmek istenen imajın kalıcı olmaktan uzak olacağı görülmektedir (Karaköse 2007: 22).

Tüm bu bileşenlerin temelinde, sağlık kuruluşları ile hedef kitlesi arasında kurulacak iletişim köprüsü yoluyla karşılıklı güvenin yaratılmasını ve kuruluşun toplumun gözünde olumlu bir imaj taşımasını sağlayan halkla ilişkiler faaliyetleri yatar. Bu bağlamda halkla ilişkiler uygulamaları hastanelerde kalite ve verimliliğin arttırılmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurum içi ve kurum dışı, iletişimin etkin kılınması ve verimli olması, kalite amaçlarına ulaşılması kurumsal imaj oluşturmada etken içerirken, halkla ilişkiler birimlerinin hastane yönetimlerinde önemli roller üstlendiğini belirtmek mümkündür. Bu doğrultuda gerçekleştirilmesi gereken hastane halkla ilişkiler uzmanının bulunduğu birimin en önemli görevleri şunlardır (Yurdakul, Coşkun ve Öksüz, 2007):

- Kurum içinde toplam kalite felsefesinin yerleştirilmesi
- Dış görenler için çalışmaktan mutluluk duyulan bir ‘çalışma ortamı’ yaratılması
- Kurum içi motivasyonunun sağlanması
- Tüm iş görenlerin kurum amaçlarıyla bütünleşmesinin sağlanması
- Müşteri sadakatinin sağlanması
- Hedef kitle açısından güvenerek hizmet alabilecekleri bir ‘sağlık kurumu’ imajı yaratılması
- Hedef kitle ile olan iletişime işlerlik kazandırılması
- Kurum içi ve kurum dışı çalışmalarla kurumsal itibar -kurumsal imaj oluşturulması ya da var olan imajın güçlendirilmesi vb. aktivitelerdir.

Bu kapsamlar doğrultusunda kurumsal imajın arttırılmasında halkla ilişkiler faaliyetleri, hastanelerin hem iç hem de dış çevrelerinde ‘kalite, verimlilik, değerler ve kimlikler’ gibi ana kavramların nasıl tartışılacağını kontrol etmektedir. Bu bağlamda halkla ilişkilerin ve imaj yaratılmasının hem amaç hem de kullanılan metotlar bakımından iç içe geçtiği kolayca görülebilir. Eskiyörük ve Turan (2012) Kamu hastanelerinde halkla ilişkiler uygulayıcılarının daha çok teknisyen rolünü yerine getirdiğini özel hastanelerdeki halkla

ilişkiler uygulayıcılarının ise daha çok stratejik planlamaya katılan, yeni programları uygulayan ve yönetimde karar verme sürecine dahil olan yönetici rolünü üstlendiklerini gözlemlemiştir. Selvi (2012) vizyon ve liderlik kapsamında sergilenen çabalara, çalışanların hastalara karşı tavırlarına, kurumun fiziki ortamına, kurumsal kimlik ve imajın kurum itibarındaki önemine ve sosyal sorumluluğa, düşük gelir grubundaki hastaların yüksek gelir grubundaki hastalardan daha fazla önem verdiğini, düşük gelir grubundaki hastaların yüksek gelir grubundaki hastalara oranla sağlık kuruluşu hakkındaki itibar algısının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bayın (2016), hastaların hastaneye yönelik kurumsal imaj algılarını başarılı, güvenilir, sorumluluk sahibi, rekabetçi, duyarlı, dinamik, ilerici gibi bir takım nitelemeler ile ölçmeye çalışmış ve başarılı sıfatının ön planda olduğunu gözlemlemiştir. Ayhan ve Canöz (2006), hastanelerin halkla ilişkiler faaliyetleri kapsamında "bilimsel toplantılar" uygulamanın hastanelerin iyi ve başarılı bir hastane imajı edinmesinde en etkin uygulama olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Işık (2011) halkın eğitim düzeyinin artması, "hasta hakları" alanında kazanılan haklar ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile sağlık hizmeti sunan kuruluşların halkın dilek, istek, şikâyet ve beklentilerine duyarsız kalamayacaklarını belirtmiştir.

4.Metodoloji

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma hastanelerde halkla ilişkiler uygulayıcılarının kurumsal imaj oluşturma doğrultusunda metot ve stratejileri faaliyete geçirmekteki çeşitli sorunlara cevap aramayı amaçlamıştır. Hem olumlu imaj yaratacak hem de rekabet avantajı sağlayacak şekilde kurumsal imaj oluşturmada halkla ilişkilerin rolünü ortaya koymak amaçlanmıştır.

4.2. Araştırmanın Önemi

Hastanelerdeki halkla ilişkiler biriminin tam olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi, hastanenin tercih sebebi olabilmesi ve güven oluşturabilmesi açısından çalışma sonuçları oldukça önemlidir. Bu çalışma hastanelerin yanı sıra diğer işletmelere de kurumsal imaj çalışmalarında faydalı olacaktır.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Sakarya ilinde bulunan Ada Tıp Hastanesinin Halkla İlişkiler Müdürü Ayşegül Kadıoğlu ile 'hastanelerde kurumsal imaj oluşturmada halkla ilişkilerin önemi' konulu görüşme gerçekleşmiştir. İletişim Fakültesi mezunu olan Kadıoğlu ile görüşmede yüzyüze yarı yapılandırılmış yöntem kullanılarak derinlemesine mülakat ile veriler toplanmıştır. Bu veriler sonucunda halkla ilişkiler faaliyetleri ile kurumsal imaj oluşturmada anlamlı bağ kurulmuştur. Kadıoğlu'na ilk etapta 8 maddelik soru hazırlanmıştır.Verilen cevaplara göre soru sayısı arttırılmıştır. Sorular halkla ilişkiler süreci olan araştırma, planlama, uygulama değerlendirme boyutları dahilinde ele alınmıştır. 10 maddelik veriler, deşifre edilerek literatürden elde edilen verilerinde ortaya koyduğu temalara göre düzenlenip görüşme sürecinde kullanılan sorular boyutlar dikkate alınarak sunulmuştur.

5. Bulgular

1. Halkla ilişkiler etkinlikleri olarak neler yapıyorsunuz. Bu konuda imaj oluşturmada rakiplerinizden nasıl farklılaştığınızı düşünüyorsunuz?

A. K. : Sosyal sorumluluk projeleri başta olmak üzere halka açık çeşitli platformlarda hem eğitici hem de eğlendirici pek çok etkinliklerimiz mevcuttur. Çeşitli kurumların konferans salonlarında, alış-veriş merkezlerinde, okullarda seminerlerimiz olmaktadır. Bu seminerlerin başlıca amacı halkı sağlıklı yaşam için bilgilendirmektir. Uzman hekimlerimizin katıldığı halkı bilgilendirdiği ve tamamı soru cevap diyaloğu ile gerçekleşen etkinlikler olmaktadır. Seminerleri verdiğimiz ne özel kurumlardan ne de devlet kurumundan maddi ve manevi bir talebimiz olmuyor. Amaç tamamen yüz yüze iletişimde doktorları ve halkı bir araya getirip onların tıbbi sorunlarına cevap bulmaktır.

Ada tıp hastanesi olarak eğitime çok önem veriyoruz. Bu sebeple hastanenin halkla ilişkiler anlamında en büyük sorumluluğu hem hasta hem de personelin eğitimidir. Hastanın hastaneyi daha verimli kullanması ve kendini evinde hissetmesi için hiçbir şeye yabancı kalmamalıdır. Bu bağlamda verilecek eğitimler hem psikolojik olarak tedaviye hazırlanmasını hem de oda oryantasyon programı ile neyin ne işe yaradığını anlaması açısından önemlidir.

Eğer bir hastane de halkla ilişkiler birimiyseniz hastalarınızın memnuniyeti sizin için en önemlisidir. Bu sebeple hastayı her alanda memnun etmek için "aslında bütün çalışanlar bir halkla ilişkiler uzmanıdır" şiarıyla yola devam etmek durumundayız. Hekim, hemşire ve hastane personelini kapsayan yıllık eğitim uygulamaları ile hasta ilişkileri güçlenmektedir. Yılda 2 kez 'Hasta İletişim Eğitimi' verilmektedir. 'Beden Dili Kullanımı', 'Hastaya Hitap Etme', 'Kriz Yönetimi', 'Yüz yüze İletişim', 'Telefonla İletişim', 'Hasta Karşılama', 'Etkili İletişim' konu başlıklı eğitim programları hastanemizde verilmektedir.

Bir başka etkinlik başlığımız ise belirli gün ve haftalarda izlenecek etkinliklerdir. Bunlar senenin başında programlanır ve organizasyon çalışmaları başlatılır. Örneğin; 23 Nisanda Budaklar İlköğretim Okulu'nu ziyaret ettik. Bütün sınıflarını gezdik orada çocuklarla beraber vakit geçirdik. Onlara küçük hediyeler götürdük. Yine 23 Nisan haftasında Otizmli Çocuklar Derneği'ne onların rahat kullanabileceği 3 tane 4 tekerlekli özel yapım bisiklet hediye ettik ve 23 Nisan organizasyonuna üst düzeyde katıldık. Hastane çocuk polikliniğinde ve servislerde yatan çocuk hastalara 23 Nisan gülleri, Türk bayrakları ve balon hediye ettik. Genel direktörümüz, başhekimimiz, başhemşiremiz, kurumsal pazarlama birimimiz ve halkla ilişkiler birimimiz organizasyon faaliyetlerinde görev başında bulunmaktadırlar. Etkinliklerimizin ulusal ve yerel basında yayınlanmasını halkla ilişkiler birimi olarak sağlıyoruz.

Bütün resmi bayramlarda ve özel günlerde içeriğe uygun organizasyonlar planlanmaktadır. Örneğin; anneler gününde serviste yatanlar dahil hastanede bulunan bütün annelerimize çiçek dağıtıp anneler gününü kutladık. Yaşlılar haftasında rehabilitasyon merkezimizi ziyaret ettik. Orada bizi birkaç saat misafir ettiler. Rehabilitasyon merkezinde yaşayan hastalarımızla birlikte bir eğlence düzenledik. Ses eğitimi almış personelimiz uduyla eğlenceye eşlik etti ve keyifli bir etkinlik gerçekleştirdik.

Bunun yanında basın toplantısı organizasyonları, özel röportajlar, kurum adına karşılıklı ziyaretler gerçekleşmektedir. Haberden habere koşan insanlar olduğu için Basın mensuplarına, basına manevi yardım amacıyla hastanemiz destek sağlayarak halkla ilişkiler birimimiz hasta olan yakınlarıyla birebir ilgilenmektedir.

Rutin haber çalışmaları ile etkinliklerimizin devamlılığını oluşturmaktadır. Doktorlarımızla fotoğraflı veya videolu olmak üzere halkı bilinçlendirmeye ve bilgilendirmeye yönelik çalışmalarımız vardır. Mesela; Kanser Haftasında tıbbi onkoloji uzmanımız kendisine en çok sorulan soruları iletti. Hem yazılı hem fotoğraflı olarak bir haber videosu hazırladık. Ulusal ve yerel basına gönderdik. Yılda küçük çaplı haber videoları hariç minimum 56 tane haber videosu yaptığımızı gördük. Bu da haftada bir, iki tane haber videosu hazırlandığını bize göstermektedir. Burada da tamamen amaç insanları bilinçlendirmektir.

Özellikle son bir buçuk iki yıldır kurum olarak 'önleyici hekimlik' aksiyonunun içeriğini kamuoyuna anlatma çabamız yine bizi halkla ilişkiler etkinliklerine yönlendirmektedir. 'önleyici hekimlik' nedir? Hasta olmadan önce sağlığımızı korumamız için neler yapmamız gerektiğini bilmemizdir. Mesela; kanser olmamamız için ne yapmamız lazım. Nasıl bir hayat tarzı yaşarsak sağlığımızı korumuş oluruz. Ne yememiz, ne içmemiz gerekmektedir. Hangi tetkikleri hangi aralıklarla yaptırmamız hayati önem taşımaktadır. Bunun gibi soruların cevabını halka duyurmak için halkla ilişkiler birimi ciddi anlamda kamuoyu oluşturma çalışmaları yürütmektedir.

Biz bir sağlık kurumuyuz. Fiziki, maddi ve hekimlik standartlarımızı duyurup pazarlamak yerine kamuya faydası olacağını düşündüğümüz hastalıklarla ilgili tedavi yöntemleri, 'önleyici hekimlik' faaliyetleri ve sosyal sorumluluk projeleri ile çalışmalarımızı yürütmekteyiz. Mesela; Bir ilkokula kamuoyunu bilinçlendirme faaliyeti ile gittiğimizde sınıfları teker teker gezerken başhekim, başhemşire, başhemşire yardımcıları ve halkla ilişkiler birimi bulunmaktadır. Buradaki amaç "hemşire abla elim yandığında ne yapmalıyım?", "Ateşim çıktığında ne yapmalıyım?" gibi gelebilecek benzer sorulara cevap bularak farkındalık yaratmaktır.

Çok büyük seminerlerden, konferanslardan tek tek ziyaretlere varana kadar hastalarımızla, insanlarla, Sakarya halkıyla yüz yüze geliyoruz. Tabi ki tam olarak bu çalışmaların amacı kamuoyu oluşturmak ve soysal sorumluluk projelerine inandığımızı, en önemlisi de hastalarımıza, insanlara ve Sakarya halkına değer verdiğimizi göstermektir. Çünkü değer verilen her şey iyileşir. İşte bizi diğerlerinden farklı kılan unsurda budur.

2. Halkla ilişkiler birimi olarak kurum içi örgütsel şemadaki yeriniz nedir? Kime bağlısınız?

A. K. : Halkla ilişkiler birimi kurum içi örgütsel şemada direkt genel direktöre bağlıdır. Bu da yapılan çalışmaların kurumsal nitelik kazandığının bir göstergesi olmakla birlikte kurumsal bir hastane olan Ada Tıp'ın halkla ilişkiler birimine ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Halkla İlişkiler birimi, üniversitelerin halkla ilişkiler bölümlerinin istediği kurum içi örgütsel şemadaki bulunması gereken hiyerarşide bulunmaktadır. Halkla ilişkiler biriminin direkt yönetime bağlı olması öngörülü ve vizyon sahibi CEO muz ve kurum sahibi kişilerin mesleklerinde uzman olmasından kaynaklanmaktadır. Maalesef bazı hastanelerde halen hasta

kabul kısmında ya da danışmada yer alan iletişim teknikerlerine halkla ilişkiler uzmanı denilmektedir.

3. Kurumsal halkla ilişkiler Adatıp Hastanesi için ne ifade ediyor?

A. K. : Kurumsal halkla ilişkiler Adatıp Hastanesi'nin misyonu ve vizyonuna uygun kamu yararı taşıyarak, kamuoyu oluşturma çalışmalarını yapan ve doğru yöneten birimdir. Misyonumuz, hasta, hasta yakını, çalışan ve kurumumuz ile ilişkili olan tüm kuruluşların ihtiyaç, beklenti, hak ve sorumluluklarını hizmet sunumunun her adımında göz önünde bulundurmak, yasa, yönetmelik ve meslek etiği ilkelerine uygun çalışarak, kurumumuza başvuran hastalara ilk defada hızlı, açık, dürüst, güvenilir tanı ve tedavi hizmeti sunmaktır. Vizyonumuz, günümüz teknolojik imkanlarının tümünden faydalanıldığı, çağdaş bir altyapı ile kurumsal gelişimini sürdürebilen, personel dokusunun tam anlamıyla iyileştirildiği daha geniş kitlelere ulaşan, yeni projeler üreten, huzurlu, konforlu bir ortamda, sektöründe öncü uygulamalara imza atan bölgemizde lider bir sağlık kuruluşu olmaktır.

Kurumsal halkla ilişkiler, kurum kimliğini, kurum kültürünü özellikle kurum değerlerini ön planda tutarak tutarlı, kararlı bir kurum iletişiminden geçmektedir. Kurumsallaşma adına en önemli unsur ise kurumsal şemadaki iş bölümünün iyi yapılmış olmasıdır. Herkes görevini iyi bilmelidir. Birimler arası iş paslaşmaları doğru kişiye ve zamanında yapılmalıdır. Kriz oluşmadan proaktif yönetimle aksama olasılıkları iyileştirilmelidir. Sistemin kendi kendini yönettiği bir işlevsellik kurumsallaşmanın ta kendisidir denilebilir.

4. Kurumsal imaj oluşturmada nelere dikkat ediyorsunuz?

A. K. : Ada Tıp Hastanesi olarak iki şubemiz bulunmaktadır. Biri Sakarya'da diğeri İstanbul'da kurulmuştur. İkisinin de örgütsel şeması birbirine paralellik göstermektedir. İkisinin de iç dizaynı ve mimarisi aynıdır. Koridorda hastalar transfer edilirken polikinik hastalarına denk gelmeyecek biçimde dizayn edilmesinden, bütün hasta odalarının güneş alacağı ama aynı zamanda pencerelerin hasta mahremiyetini sağlayacak açılarda yapılmasına kadar düşünülüp inşaatın temelinden hastane olarak planlanmış mimari yapıya iki şubede sahiptir. Bunu neden anlattım çünkü; biz halkla ilişkilerciler biliriz ki Dış görünüş, giyim kuşam, davranış ve tavırlar sözsüz iletişimin parçalarıdır. "İnsanlar kıyafetleriyle karşılanır, fikirleriyle uğurlanır" deyimi de ilk izlenimin önemini ortaya koyan deyimlerimizdendir. İlk intibahı olumlu ve doğru oluşturabilmek bu bağlamda önemlidir. İnsanlar ilk izlenimlerine ve algıladıkları imaja göre karşı taraf hakkında yargıya vardığı için olumlu bir etki yaratmanın ilk ve en etkili yollarından biri dış görünüşe önem vermektir. Hastanelerin mimari yapıları tıpkı insanların dış görünüşleri gibidir ve kurumsal imaj kazanmada önemli bir yere sahiptir.

Bir hastane için kurumsal imajdan bahsediyorsak eğer hizmeti alan ve bunun değerlendirmesini yapan hastalarımız başlangıç noktasında yerini almaktadır. Hastalar veya hasta yakınları hasta hakları departmana istediği zaman giderek istek ve şikayetlerini bildirebilir. Hasta hakları hastane halkla ilişkiler biriminin en çok içli dışlı olduğu departmandır. Hastaların geri bildirimlerinin anında yapıldığı ve hastalara anında dönüt verme imkanın hızlı ve güvenirliği ile var olan imajı korunmasını ve kurumsal imajı güçlenmesini sağlamaktadır. Halkla ilişkiler birimi olarak sosyal medyadan ya da herhangi bir iletişim aracından gelen şikayet ve önerileri

hasta hakları departmanıyla paylaşıp hasta hakları yasasına, yönetmeliğe ve hastalarımızın taleplerine uygun çalışılmaktadır. Hasta haklarını yasal olarak iletişim fakültesi mezunları ve sağlık mensupları yönetebilmektedir. Bu bağlamda hasta ve hasta yakınları ile sağlıklı iletişim kurmanın ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan halkla ilişkiler birimi kurumsal pazarlama, hemşirelik hizmetleri müdürlüğü, destek hizmetleri ile de kurumsal imajı sağlamlaştırmak için yakın ilişkiler kurmaktadır. Hastanelerde öyle bir çalışma düzeni var ki bütün birimler birbiri ile koordineli aslında. En basit haliyle örnek vermek gerek olursa bir hasta kapıdan girdiği vakit suratsız bir hasta danışmanıyla karşılaştığında ya da ona ters cevap veren bir temizlik personeliyle karşılaştığında zaten morali bozuk olan hasta ya da hasta yakınını o ufacık strese soktuğunuz zaman ondan sonra her şeyi dört dörtlük yapsanız da o insanın düşen enerjisini yerine getirmeniz çok mümkün değil her şey çok bütün. Başka bir örnek, bir hasta yakını tuvalete girdiğinde sifon çalışmıyorsa bu bir sorundur. Bu hem hijyen için sorun hem hasta memnuniyeti için sorun hem de kaliteli sağlık hizmeti vermek için bir sorun, burada destek hizmetleri ile bir bütünsünüz. Hasta danışmanı ile ilgili konularda hasta hizmetleriyle bir bütünsünüz. Mesela daha uç bir örnek verecek olursak Ada Tıp Hastanesinde çalışmanın çok prestijli olduğu hakkında bir kamuoyu oluşturmak markayı güçlendirerek kurumsal imaji, kurumsal kimliği, kurumsal kültürü sağlamlaştıracağı gibi kaliteli personelin ve sağlık mensuplarının öncelikli iş başvurularını Ada Tıp hastanesine yapmasını sağlar. Burada da insan kaynakları ile bütünleşiyoruz ve kurumu temsil eden her personelin kurumun kültürüne yakışır şekilde davranmasını bekliyoruz. O binanın içinde insanlara kaliteli hizmet vermek için bütün çalışanların görevini doğru yapması gerekmektedir. Tabi bunların hepsi bir araya gelince anlamlı bir bütün karşımıza çıkmaktadır. İşte tam bu noktada markanızın kalitesini hissettirebilir kurumsal imajın varlığından bahsedebiliriz. Ada Tıp Hastanesi Sağlık Bakanlığı'nın Sağlıkta Kalite Standartları (SKS) denetiminden yüz üzerinden 97,3 almıştır. Kurum imajı için önemlilik arz etmektedir.

Kurumsal imaj oluşturmada kilit noktalarından biride sponsorluklarımızdır. Çeşitli kurum ve kuruluşlara sponsor olan Ada Tıp Hastanesi özellikle spor kurumlarına sınırsız destek vermektedir. Spor yapmanın sağlığımızı korumamız için ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmak isteyen Ada Tıp Hastanesi Sakarya'nın futbol ve basketbol takımlarına sponsorluk yapmaktadır.

5. Kurum kimliği ve kurum kültürü çalışmalarınız nelerdir?

A. K. : Kurumsal imajın oluşmasında kurum kimliğinin ve kurum kültürünün önemi çok büyüktür. Kurumsal kimlik çalışmasında logo, kurum evrakları, görsel basılı materyaller, afiş, roll up, tanıtım filmi, broşür, flyer, grafik tasarım yapımları, basın yayın ilanları, kitapçık, rehber, tabelalar, iç yönlendirmeler, promosyonlar, küçük not defterleri, küp bloglar, antet kağıtları, kalemler, ajandalar gibi yapılan her çalışmada Ada Tıp kimliği yansıtılmak zorundadır. Kurumsal kimliğin temelinde dokunulan, duyulan, koklanılan ve hatta tadılan her şeyde aidiyetlik olgusu vardır. Nereye ait olduğunuzu gösterir ve sizi de oraya ait kılar. Hastalarımızda aidiyetlik duygusu oluşturmak bizim için önemli bir unsurdur. Çünkü insanlarda hastane olgusu özellikle servisteki hastalar için korkunç bir durum olabilir. Akıllardaki hastane algısından çıkıp, tam aksine hastanede yatılı veya ayakta tedavi için tercih

sebebi olma hastanın hastaneyi kendine yakın hissetmesinden geçer. Tabi bu da mutlu çalışan mutlu yönetici ve mutlu hastaların varlığını oluşturur.

Kurum kültürü çalışmasında öncelikle kurum içi davranışlar dikkate alınır. Karşılıklı nezaket iş disiplinin bir parçasıdır. Eğitim çalışmaları ve personel etkinlikleri geleneksek hale getirilir. Her ay belli günler etkinlik salonumuz süslenir. Çünkü her ay en az bir personelimizin doğum günü vardır. Hekimlerimiz dahil personel fotoğraflarımız profesyonel stüdyolarda çekilir ve özel günlerde kişiye özel slaytlar hazırlanır ve yayınlanır. Bu fotoğraflar aynı zamanda kurumsal kimlik oluşturmada da kullanılır.

Kalite yönetim sistemi (KYS) hastane içi kullandığımız iletişim yönetimi bilgisayar programımızdır. İşe yeni başlayan arkadaşlarımızı, fotoğraflı tanıtım yoluyla diğer çalışma arkadaşlarımızla tanıştırırız. Orada işe yeni başlayan arkadaşımızın iş becerileri bulunarak kendisinin küçük bir tanıtımı bulunmaktadır. Böylece kurum içi iş paslaşmalarında en iyi işi çıkartmak için müthiş kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda KYS, birimler arası diyalogun güçlendiği ve hızlandığı diğer hastanelerde eşi benzeri bulunmayan iç haberleşme sistemidir. Örneğin; Bir hekim göreve başladığı zaman Op. Dr. Erman Sever Kadın Hastalıkları ve Doğum Polikinliğimizde görev yapmaya başlamıştır, 25 Mayıs Cuma gününden itibaren hasta alımına başlanacaktır diye duyuru geçer. Bu duyuru ile hasta hizmetleri o gün doktorumuzun randevularını açıp, internetten veya santralden randevu alınacağını kamuya bildirir. Halkla ilişkiler birimi o duyuru ile doktorumuzun kurum kimliğini hazırlar, şifrelerini tanımlattırır, telefon hatlarını ve diğer iletişim hatlarını açar, cihazlarını temin eder, kapısındaki dijital elektronik poliklinik ekranını açar, gerekli bilgileri yükler. Destek hizmetleri odasını taşır ve temizler, İşletme direktörlüğü resmi polikinlik defterini hazırlar ve kaşesini yaptırır. Hemşirelik hizmetleri hangi odaları hangi hemşire ile gezeceğini ayarlar. Bu kurum içi eş zamanlı hareket kurum kültürünün oluşmasında ve kalitenin artmasında çok önemlidir.

Halkla ilişkiler birimi hem kurum içi hem kurum dışı faaliyetlerini iyi analiz eden en küçük ayrıntıyı bile atlamayan özenli çalışan bir birimdir. Kurum dışı faaliyetlerinde kurum kimliğini ve kurum imajını iyi temsil etmesi için üst düzey protokol ve basın mensuplarıyla her gün görüşme ve yazışma yapmaktadır. Bu durum hastane adına gittiği etkinliklerde katıldığı konferanslarda da devam etmektedir. Görülen, önerilen istek ve arzular anında hastane CEO suna sunulur ve Ada Tıp Hastanesi marka imaji için yeni projeler yapılır. Basında sıkça etkinlikleriyle yer alan Ada Tıp Hastanesi kalitesi ile dilden dile yayılmayı ve kurumsal imajını korumayı hedef seçer. Halkla ilişkiler birimi olarak en önemsediğimiz hastalarımızın, sosyal medyadaki görüşleridir. Çünkü sosyal medya hastalara kalabalık bir kitleye seslerini rahatlıkla duyurma imkanı verir. Bu da görevini tam anlamıyla yerine getiren kurumları daha güçlü kılar. Çünkü kurumdan hizmet almış birisi olarak deneyimlerini paylaşması başka hastalara referans olacaktır.

Basına halkla ilişkiler birimi olarak hazırladığımız haberlerde, tanıtım videolarında hasta mahremiyetine çok önem veririz. Biz tanıtım filmlerimizde gerçek hastaları oynatmayız, profesyonel oyuncular oynar. İstanbul'da ki hastanemize zaman zaman dizi çekimleri için izin verilir. Hiçbir karesinde gerçek hastalarımız ve personelimiz oynamaz ve görülmez. Kaldı ki hastanemizde kan alınırken dahi hemşire perdeyi çeker ve hastayı göstermez. Aslında bunlar

Sağlıkta Kalite Standartları'nın istediği unsurlar fakat dikkat ve önem istediği için kimine göre ayrıntı kalabilir. Ada Tıp Hastanesi için bu durum büyük önem taşımaktadır.

Sağlık Bakanlığı'nın kalite standartları çerçevesinde istediği sayının üstünde bir katılımcı kitlesiyle her ay halkla ilişkiler birimi olarak anket yapmaktayız. Anketlerin verileri teker teker işlenir ve dataların sonuçları yayımlanır. Bu anketin amacı kalite standartlarımızı daha da yükseltmek ve Sakarya halkımızı, hastalarımızı yakından tanımaktır. İstek ve arzulara anında hizmet vermek ve beklenilenin ötesinde kişiye özel olduğunu hissettirmektir. Totalde baktığımızda kurumsal imajın oluşumunda kurumsal kimlik ve kurumsal kültürün önemi işlediğimiz bütün basamakların bütünlüğüyle elde edilir.

6. Halkla ilişkiler alanında dışarıdan destek alıyor musunuz? Reklam ajansları gibi.

A. K. : Görsel çalışmalar ve grafik tasarımları için çalıştığımız bir ajans var. Web sayfasının yapımında, site yenilemelerinde ve güncellemelerinde destek aldık. Etkinlik takviminde planlanmış faaliyetleri ajans önceden hazırlamış oluyor. Anlık gelişen faaliyetleri ise halkla ilişkiler birimi olarak biz hazırlıyoruz. Tanıtım filmi prodüksiyonu dışarıdan takviye ediyoruz. Ana tanıtım filmlerin hepsi prodüksiyon tarafından oluşmaktadır. Orada işi erbabına bırakarak dışarıdan hizmet satın aldık ve grafik tasarımında yaptığımız yönlendirmeleri burada hiç yapmadık, yönetmenin işine müdahale etmedik. Halkla ilişkiler birimi olarak ise ara tanıtım videoları çekmekteyiz. Ne ana ne de ara tanıtım filmlerinde hastane düzenini bozacak ya da hastaları rahatsız edecek bir eğilime asla izin verilmedi. Hastanenin iç mekan aydınlatması sabah ve akşam aynı olduğu için filmler genelde akşam saatlerinde çekilir. Halkla ilişkiler biriminin çektiği videolardan biri Hekim Bilgilendirme Röportajları'dır. Çeşitli konulara değinen Hekim Bilgilendirme Raporları kamuoyu bilgilendirme amaçlıdır. Bunlardan bir tanesi 'Kanserden Korkmayın Önlem Alın' başlıklı bir çalışma, diğer çalışmalardan bir tanesi ise sigaranın zararlarını işleyen bir videodur. Bu ve buna benzer videolarımız çok sayıda mevcuttur.

7. Sosyal medya iletişim aracını imaj oluşturmak için kullanıyor musunuz?

A. K. : Genel etkinliklerimizin içinde sosyal medya etkinliklerimiz güçlü bir şekilde yerini almaktadır. Sosyal sorumluluk projeleri, önemli gün ve haftalar kutlamaları veya anmaları kurum içi etkinlikler, özel röportajlar ve haberler gibi bütün etkinliklerimizi sosyal medyadan paylaşmaktayız. Bu da ne kadar genel etkinliğimiz varsa o kadar sosyal medya etkinliğimiz var demektir. Onun dışında sosyal medyayı aktif kullanıyoruz. Gelen bildirim ve mesajların sıkı takipçisiyiz. Hastalarımıza anında cevap vermeyi önemsiyoruz. Bilgilendirme ve tanıtımlarda yine sosyal medyayı kullanıyoruz.

8. Kurumsal imajınızın istenilen seviyede olduğunu düşünüyor musunuz? Bunu nasıl ölçüyorsunuz?

A. K. : Bunu tabi ki hasta sayımızla ölçebiliriz. Birebir anket sonuçları hariç derinlemesine görüşmelerle bir ölçüm sağlamak pek mümkün değil. İnternet sitemiz ve sosyal medya adresimize gönderilen mesajlarla geri dönütler alıyoruz. Bu adresler üzerinden ayrıca danışmanlık hizmetleri de veriyoruz ve yine bu adresler üzerinden kamuya açık yorumları değerlendirebiliriz. Daha önce de belirttiğim gibi halkla ilişkiler birimi olarak sosyal medyayı

çok önemsiyoruz. Buradan gelecek her dönüt bir başka hastamızın farkındalığını uyandırabilir ve kamuya yararlı bütün aksiyonlarımızdan yararlanabilir.

Aldığımız bütün Kalite Standartları Uygunluk Belgeleri hastanemizin prestij unsurları arasındadır. Kullanılan cihazların bugünün teknolojisine uygunluğu, son teknolojiyle hazırlanan cihazların bilgi ve kullanım becerilerinin takibi yapılmaktadır. Kullanılan bütün tıbbı cihazlarımız yıllık olarak ilgili kurumlar tarafından denetlenir ve sertifika verilir. Ayrıca hastanemizin içinde sadece bu işle ilgilenen biomedikal bölümümüz var. Daha öncede üzerinde geniş çaplı durduğumuz hasta anketleri bize sağlık hizmetinden duyulan memnuniyetin oranını vermektedir. Tabi bu da kurumsal imajı, ölçmemiz için önemli bir ölçektir.

9. Kurumsal imajı zedeleyen olası krizleri ve riskleri proaktif olarak yönetmek için hangi aksiyonları uyguluyorsunuz?

A. K. : Esas olması gereken şudur: "Kaliteli hizmet verdiğiniz zaman kurumsal kriz olmaz" ritüelidir. Bizim ulaşmak istediğimiz amaçta budur. Herhangi tıbbi sorumluluk gerektiren bir kınama, yazılı ve sözlü bir şikâyet beyanı almadık. Eğer ki alırsak krizi kapatma, yok sayma gibi eylemlerin içine girmeyiz. Böyle bir durum ile karşılaşırsak bizim için en öneli unsur hasta sağlığı ve güvenliği olur. Halkla ilişkilerin çeşitli yöntemleriyle krizi kabul edip rakiplerimize bizi eleştirme fırsatı vermeden, kamuoyuna bir basın açıklaması verip krizin çözümü için müdahaleye hazır oluruz. Onun dışında müşterinin anlık hizmet istekleri ilgili birimce anında giderilir. Ada Tıp Hastanesinde bütün sistem hata olmaması ve kriz risklerinin dahi oluşmaması için işler. Bir kurumu proaktif olarak yönetmek için araştırma, uygulama, planlama ve değerlendirmenin ön plana alınarak eldeki mevcut bütçe ile güçlü bir hizmet sistemi oluşturulması gerekir. Bu hizmet sistemi haznesi oluşabilecek bütün krizleri kendi bünyesinde var olmadan eritebilmelidir. Örneğin; hasta kabul hastanın randevusunu yanlış almış olabilir. Hasta o gün hastaneye geldiğinde, sistem hatayı kapatıp hasta, hasta hakları birimine gitmeden o gün içinde muayene olması sağlanır.

Hasta hakları birimi hastaların şikâyetlerini bildirdiği birimdir. Buradaki şikayetler Başhekime bildirilir ve o esnada çözüm sağlanmaya çalışılır. Minimum günlük 1000 (bin) hastanın giriş çıkış yaptığı hastanemizde hasta haklarına şikayet bildirim oranları çok çok düşük miktardadır. Bu da imajın zedelenmemesi için büyük bir başarıdır.

Ülkemizde artık hastaların haklarını korumak için müracaat edebileceği tek yer hastanelerdeki hasta hakları birimi değildir. CİMER, Sağlık İl Müdürlüğü gibi istek ve şikâyetlerini bildirebileceği ilgili kurumlar vardır. Hastanın istek ve şikayetleri özel ve devlet tüm hastanelerin hasta hakları birimine Sağlık İl Müdürlüğü tarafından gönderilen resmi evrakla ulaşmaktadır. Şahıslarla ilgili bilgilendirme metinleri talep edilir.

10.Hastalarınızdan düzenli olarak geribildirim alıyor musunuz? Yönetime raporluyor musunuz? Operasyonel gelişim için geribildirim uygulamasını hayata geçiriyor musunuz?

A. K. : Anket, sosyal medya mesajları, web sitesinden gönderilen mesajlar ve yüz yüze iletişim ile geri bildirimleri yönetime raporluyoruz. KYS'den duyurusunu yeni geçtiğimiz bir çalışma olan hastanemize slogan oluşturma çalışması personel tarafından büyük ilgi topladı. Personelimiz bu slogan çalışmasını hastalarımızın geri dönütlerinde ki içerik analizlerini

yapılandırarak oluşturmaya özen göstermektedir. Bu sloganlar insan kaynaklarına bildirilecek ve içlerinden bir tanesi kurumun sloganı olarak seçilecek.

Tablo 1. Halkla İlişkiler Süreç Yönetimine göre Yöneltilen Sorular ve Yanıtların Çıkarımları

Halkla İlişkiler Süreci	Sorular	Yanıtların Çıkarımları
Araştırma	* Kurumsal imaj oluşturmada nelere dikkat ediyorsunuz? * Kurum kimliği ve kurum kültürü çalışmalarınız nelerdir? * Kurumsal halkla ilişkiler Adatıp Hastanesi için ne ifade ediyor?	*Hastanelerde ilk önce araştırılacak konu iç dizayn ve mimari yapılmalıdır. *Hasta ve hasta yakınlarının hakları belirlenmelidir. *Hasta ve hasta yakınları ile sağlıklı iletişim kurmanın en iyi yolu araştırılmalıdır. *Kurumsal kimliğin temelinde olan dokunulan, duyulan, koklanılan ve hatta tadılan her şeyde aidiyetlik kurmanın yolları araştırılmalıdır. *Çalışılacak medya kurumları, Sponsor olunacak firmalar, Kriz yönetimi ve lobicilik gibi halkla ilişkilerin uygulama faaliyetleri araştırılmalıdır.
Planlama	*Kurumsal imaj oluşturmada nelere dikkat ediyorsunuz? *Kurum kimliği ve kurum kültürü çalışmalarınız nelerdir? *Halkla ilişkiler birimi olarak kurum içi örgütsel şemadaki yeriniz nedir? Kime bağlısınız?	*Çeşitli kurumların konferans salonlarında, alış-veriş merkezlerinde, okullarda seminerler planlanmalıdır. *Eğitim çalışmaları ve personel etkinlikleri geleneksel hale getirilmelidir. *Belirli gün ve haftalarda izlenecek etkinlikler planlanmalıdır. *Kurumsal kültür zemininde hastayı her alanda memnun etmek için "aslında bütün çalışanlar bir halkla ilişkiler uzmanıdır" şiarıyla planlamalar düzenlenmelidir. *Bunun yanında basın toplantısı organizasyonları, özel röportajlar, kurum adına karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmek için plan yapılmalıdır. *Doktorlar ile fotoğraflı veya videolu olmak üzere halkı bilinçlendirmeye ve bilgilendirmeye yönelik çalışmalar planlanmalıdır. *Halkla ilişkiler birimi kurum içi örgütsel şemada direkt genel direktöre bağlı olduğu için planlama çalışmaları bu şema baz alınarak yapılmalıdır. *Kriz oluşmadan proaktif yönetimle aksama olasılıklarının iyileştirilmesi planlanmalıdır.
	*Kurumsal imaj oluşturmada Halkla ilişkiler etkinlikleri olarak neler yapıyorsunuz. Bu konuda imaj oluşturmada rakiplerinizden nasıl farklılaştığınızı düşünüyorsunuz?	*'Önleyici Hekimlik' faaliyetleri ve sosyal sorumluluk projeleri gibi çalışmalar yürüterek rakipler arasında güçlü bir farkındalık oluşturulmalıdır. *Halkla ilişkiler biriminin çektiği videolardan Hekim Bilgilendirme

Uygulama	* Sosyal medya iletişim aracını imaj oluşturmak için kullanıyor musunuz? * Kurumsal imajı zedeleyen olası krizleri ve riskleri proaktif olarak yönetmek için hangi aksiyonları uyguluyorsunuz? * Halkla ilişkiler alanında dışarıdan destek alıyor musunuz? Reklam ajansları gibi.	Röportajları uygulanmalıdır. Örn: Ada Tıp Hastanesi 'Kanserden Korkmayın Önlem Alın' 'Sigaranın Zararları'gibi işleyen videolar uygulamaktadır. *Her ay belli günlerde hastanenin etkinlik salonu kullanıma açılmalıdır. Örn: Ada Tıp Hastanesi her personelin doğum gününü kutlar. *Hastaneler çeşitli kurum ve kuruluşlara sponsorluk uygulamalıdır. Örn: Ada Tıp Hastanesi Sakarya'nın futbol ve basketbol takımlarına sponsorluk yapmaktadır. *Bütün uygulamaların basında yer ve özellikle sosyal medyada yer alması sağlanmalıdır. Örn: Ada Tıp Hastanesi yılda küçük çaplı haber videoları hariç minimum 56 tane haber videosu uygulanmaktadır. Yani haftada bir, iki tane haber videosu uygulanmalıdır. *KYS, birimler arası diyalogun güçlendiği ve hızlandığı eşi benzeri bulunmayan iç haberleşme sistemi uygulanmalıdır. * Kaliteli hizmet verdiğiniz zaman kurumsal kriz olmaz ritüeli ile hareket edilmelidir. Beklenmedik bir durumda ise halkla ilişkilerin çeşitli yöntemleriyle krizi kabul edip rakiplere eleştiri fırsatı vermeden, kamuoyuna bir basın açıklaması verilip krizin çözümü için müdahaleye hazır olunmalıdır. *Eğitim çalışmaları ve belirli gün ve haftalara dayalı etkinlikler uygulanmalıdır. Örn: Ada Tıp hastanesi personeline yılda 2 kez 'Hasta İletişim Eğitimi','Beden Dili Kullanımı', 'Hastaya Hitap Etme', 'Kriz Yönetimi', 'Yüz yüze İletişim', 'Telefonla İletişim', 'Hasta Karşılama', 'Etkili İletişim' konu başlıklı eğitim programları dışarıdan gelen eğitmenlerle uygulanmaktadır. Çeşitli kurumların konferans salonlarında, alış-veriş merkezlerinde, okullarda seminerler uygulayarak toplumun sorularını cevaplamaktadırlar. 23 Nisan'da ilkokulları gezip Otizmli Çocuklar Derneği'ne onların rahat kullanabileceği 3 tane 4 tekerlekli özel yapım bisiklet hediye etmişlerdir. Anneler gününde serviste yatanlar dahil hastanede bulunan bütün annelere çiçek dağıtıp anneler gününü kutlamışlardır. Yaşlılar haftasında rehabilitasyon merkezinde yaşayan hastalarla birlikte bir eğlence düzenlemişlerdir.

Değerlendirme	* Hastalarınızdan düzenli olarak geribildirim alıyor musunuz? Yönetime raporluyor musunuz? Operasyonel gelişim için geribildirim uygulamasını hayata geçiriyor musunuz? * Kurumsal imajınızın istenilen seviyede olduğunu düşünüyor musunuz? Bunu nasıl ölçüyorsunuz?	*Hastaların geri bildirimlerinin anında yapıldığı ve hastalara anında dönüt verme imkanın hızlı ve güvenirliği ile var olan imaj korunmalı ve kurumsal imaj güçlenmelidir. *Hastalar veya hasta yakınları hasta hakları departmana istediği zaman giderek istek ve şikayetlerini bildirebilmelidir. *Halkla ilişkiler birimi olarak sosyal medyadan ya da herhangi bir iletişim aracından gelen şikayet ve önerileri hasta hakları departmanıyla paylaşıp hasta hakları yasasına, yönetmeliğe ve hastaların taleplerine uygun çalışılmalıdır. *Sağlık Bakanlığı'nın kalite standartları çerçevesinde her ay halkla ilişkiler birimi olarak hasta ve hasta yakınlarına anket yapılarak dataların sonuçları yayımlanmalıdır. *Kalite Standartları Uygunluk Belgeleri hastanelerin değerlendirme sonuçları arasında en büyük prestij unsurlarıdır. * CİMER, Sağlık İl Müdürlüğü gibi istek ve şikâyetlerini bildirebileceği ilgili kurumlar vardır. Bu kurumlardan şahıslarla ilgili bilgilendirme metinleri talep edilmelidir.

SONUÇ

Hastaneler, iç ve dış çevreden yoğun bir şekilde etkilenen açık bir sistemdir. Hastane, hizmet verecek hedef kitlesini iyi analiz etmeli istek ve beklentileri yerine getirecek yatırımlar yapmalı ve etkinlikler düzenlemelidir. Bu yatırımlar ve etkinlikler hastanelerde kurumsal imajın oluşması kapsamında hastanelerde verimlilik, hasta tatmini, hizmet kalitesi ve çalışan memnuniyetinin yükseltilmesi adına halkla ilişkiler uygulamalarına önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. Burada, halkla ilişkilerin araştırma ve planlama aşamalarının önemini ve kurumun mevcut imajının ve revize edilecek imaj çalışmalarının halkla ilişkilerin uygulama sürecindeki araştırma evresinin bir parçası olduğunu ve değerlendirme aşamasında ise kurumsal imaj algısının ölçümlendiğini görmekteyiz. Bu nedenle günümüzde tüm hastanelerin halkla ilişkilerin öneminin bilincinde olarak bir halkla ilişkiler birimi oluşturması ve hedef kitleleriyle iletişim sağlaması gerekmektedir.

Hastanelerde şematik örgütsel yapının tam bilinmesi gerektiği gibi örgüt içi iş koordinasyonunun bu şemaya göre yapılması gerekmektedir. Halkla ilişkiler birimi bu örgütsel yapı çerçevesinde direkt en üst düzey yöneticiye bağlı olmalıdır. Bu bağlamda iş yaptırabilme gücünü elinde bulunduran halkla ilişkiler birimi kurumsal imaj oluşturmada kendine daha geniş bir alan yaratmış olacaktır.

Toplumun istek ve beklentilerini düşünen ve çıkarlarını gözeten bir halkla ilişkiler yaklaşımıyla uygulanan faaliyetler; hastanenin kar marjını arttırması, imaj-itibar oluşturulması, bilinirliğinin arttırması gibi temel işletme hedefleri sunarken; bir taraftan da toplumun sağlık hizmeti edinme ihtiyacını karşılamaktadır. Hastaların ihtiyaçlarına cevap verebilen, güven kazanan ve onları doğru algıladığını hissettirebilen sağlık kurumları tercih sebebi olmakla birlikte, hasta şikayetleri kurumun müşteri algısındaki olumsuz yanını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda hastanelerde uygulanan kriz yönetimi, sponsor olunacak firmalar, sosyal sorumluluk ve lobicilik gibi faaliyetler kurumsal imaj kazanmada halkla ilişkilerin araştırma, planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerinden geçmek zorundadır.

Sonuç olarak günümüz rekabet ortamında, var olma yarışında olan özel ve devlet hastanelerin, güçlü bir kurum imajı oluşturmak için halkla ilişkiler sürecinin işlevselliği ve uygulamalarına yönelik çalışmaları bir bütün olarak ele almalıdır. Hastanelerde kalite ve verimliliğin arttırılmasında ve kurumsal imajın istenilen seviyede olmasında, halkla ilişkiler uygulayıcılarının kurumsal imaj oluşturma doğrultusunda metot ve stratejileri faaliyete geçirmekte halkla ilişkiler sürecinin işlevselliğinin çok önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hem olumlu imaj yaratacak hem de rekabet avantajı sağlayacak şekilde kurumsal imaj oluşturmada halkla ilişkiler faaliyetlerinin başarı oranını arttırdığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ayhan B., Canöz K., *Hastaların Hastane Tercihinde Etkili Olan Halkla İlişkiler Faaliyetleri,* Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Nisan, 2006.

Bayın, G., Sağlık Tüketicilerinin İmaj Algılarının Kurumsal Sıfatlar Aracılığı İle Belirlenmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz, 15,58, 763-771, 2016.

Biber, A., *Halkla İlişkilerde Temel Kavramlar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

Cornelissen, J., Corporate image: an audience centred model, Corporate Communications: An International Journal, 5, 2, 119 – 125, 2000.

Eskiyörük D., Turan M., Halkla İlişkiler Uygulayıcıları Rol Modellerinde Örgüt Kültürünün Etkisi ve Hastane İşletmelerinde Bir Uygulama, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14,2, 19-50, 2012.

Karaköse, T., *Kurumların DNA'sı İtibar ve Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

Keller, K.L., Conceptualising, Measuring and Managing Customer-Based Brand Equity. Journal of Marketing, 57, 1, 1-22, 1993.

Kennedy, S., Nurturing Corporate Images, European Journal of Marketing, 11, 3, 120-164, 1977.

Nguyen, N., LeBlanc, G.,"The mediating role of corporate image on customers' retention decisions: an investigation in financial services", International Journal of Bank Marketing, 16, 2, 52 – 65, 1998.

Okay, A., *Kurum Kimliği*, MediaCat Kitapları, İstanbul, 2000.

Işık, M., *Hastanelerde Halkla İlişkiler*, Eğitim Kitapevi, Konya, 2011.

Selvi, Ö., Özel Sağlık Kurumlarında İtibar Yönetimi ve Bir Uygulama Örneği, Yayımlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Wood, E., *Kurumsal Kimlik, Halkla İlişkilerin Elkitabı*, Edt. Alison Theaker, Çev: Murat Yaz, MediaCat Kitapları, İstanbul, 2006

Yurdakul, N.B., Coşkun G., Öksüz B., "Hastanelerde Halkla İlişkiler", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan, 2, 1, 31-46, 2007.

EGE 3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
İZMİR
16 - 17 EKİM 2021

KIRGIZ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SÖZCÜK İÇİ KARŞITLIK (ENANTİOSEMİYA) ÜZERİNE

Prof. Dr. Ergün Koca
Girne Amerikan Üniversitesi
Girne / KKTC
Orcid ID E. Koca: https://orcid.org/0000-0002-4003-1851

Özet:

Dünyadaki pek çok dilde örnekleri görülen ve enantiosemiya / enantosemy adlandırmasıyla genellikle dilbilim çevrelerince kabul gören bu dil olayı, Türkçeye "sözcük içi karşıtlık / sözcük içi karşıt anlamlılık" terimiyle yerleşmiştir. Bu terimler altında yayınlar yapılmış ve yapılmaktadır.

Kullanıldığı bağlamın da etkisiyle "bir sözcüğün karşıtlık anlamı yüklenmesi" olarak özetleyebileceğimiz bu bileşim, sözcüğün semantik özelliklerini kapsayan karmaşık bir biçim ve anlam olayıdır.

Çalışmada, örneklerini Divan-ı Lügati't Türk'te bile görebildiğimiz bu durumun, Türkçenin Oğuz ve Kıpçak gruplarının en köklü ve önemli dilinde yani Kırgız ve Türkiye Türkçesinde ne denli bir kullanım alanına sahip olduğunun tespiti, aynı köklerden beslenen bu akraba dillerdeki örneklerin, benzerlik ve farklılıklarının karşılaştırılması, ortak sözvarlığı, düşünme, algılama ve anlamlandırma birlikteliklerinin vurgulanması amaçlanmaktadır.

"Diller arası karşılaştırma / *tilder aralık salıştıruu*" metodu esas alınarak yapılacak çalışmaya iki dilin güncel sözlükleri, saha tespitleri ve bu konuda yapılmış diğer yayınlar kaynak oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: karşıt anlamlılık, sözcük içi karşıt anlamlılık, enantiosemiya, enantiosemiya türleri, Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi, karşılaştırma vb.

ON ENANTIOSEMIA IN KYRGYZ TURKİSH AND TURKEY TURKISH

Abstract:

This language phenomenon, which has examples in many languages in the world and is generally accepted by linguistic circles as enantiosemiya / enantosemy, has settled in Turkish with the term "intra-lexical antonym". There are publications under these terms.

This combination, which can be summarized as attribution of the opposite meaning of a word with the effect of the context in which it is used, is a complex form and meaning event that includes the semantic features of the word.

The determination of the usage area of this situation, which we can see even in Divan-ı Lügati't Türk, in the most rooted and important language of Turkish Oghuz and Kipchak groups, namely in Kyrgyz and Turkey Turkish, and the similarities and differences of the examples in these related languages fed from the same roots. comparison, common vocabulary; It is aimed to emphasize the associations of thinking, perception and interpretation.

The current dictionaries of the two languages, field determinations and other publications in this field constitute the source of the study.

The study will be based on the interlingual comparison method.

Keywords: antonym, enantiosemy, types of enantiosemia Kyrgyz Turkish and Turkey Turkısh, comparison etc.

1.GİRİŞ

Kullanıldığı bağlamın da etkisiyle bir sözcüğün karşıtlık anlamı yüklenmesi olarak özetleyebileceğimiz "sözcük içi karşıtlık / *enantiosemiya (bir sözdögü semantikalık karama-karşılık)*", sözcüğün leksiko-semantik özelliklerini kapsayan karmaşık bir biçim ve anlam olayıdır.

Örneğin bit- / *bütüü* sözcüğü hem Kırgız Türkçesinde (bundan sonra KT) hem de Türkiye Türkçesinde (bundan sonra TT) "bitip yeşermek, büyümek / *bütüp payda boluu*" ve "bitip, tükenmek, yok olmak, kullanılmaz hale gelmek / *bütüp cok boluu*) anlamlarında kullanılabilmektedir. Aynı sözcüğün, kullanıldığı bağlamın da yardımıyla karşıtlık içerdiği görülmektedir. Aşağıdaki örneklerde götüldüğü gibi:

buğday bitti (yeşerdi, büyüdü) / *buğday büttü* (bitip ortaya çıktı, yeşerdi)

vakit bitti (vakit tükendi) / *ubakıt büttü* (vakit, zaman bitip, tükendi)

Ör.:Buğdayla arpadan başka ne **biter** bu topraklarda / *Бул жерлерде буудай менен арпадан башка эмне бүтөт?* (F. R. Atay, TDK Türkçe Sözlük, ET: 13.12.2021). (bitip yeşermek)

Vakit **bitti** herkes koğuşlarına dönsün / *Убакыт **бүттү**, ар ким өз палаталарына кайтат* (TDK Türkçe Sözlük, ET: 13.12.2021).(bitip, tükenmek)

Anlambilim kapsamında, son dönemlerde üzerinde araştırmalar, karşılaştırmalar yapılan, teorik altyapısı oluşturulmaya çalışılan, diğer anlam katmanlarıyla ilişkileri değerlendirilen bu çok özel dil olayı, çalışmanın merkezinde yer almaktadır. İki *tekteş* / kökteş dilde sözcük içi karşıtlığın örnekleri, kullanım sıklığı, benzerliği ve farklılığı, semantik altyapısı, dilin sözvarlığına ve semantikasına etkisi gibi hususların tespit ve karşılaştırılması metodu doğrultusunda çalışma şekillenecektir. Örnek metinler güncel Türkiye (TDK Türkçe Sözlük) ve Kırgız Türkçesi (KTTS, Kırgız Tilinin Tüşündürme Sözdügü) sözlüklerinden ve günlük konuşma dilinden alınmıştır.

2. SÖZ İÇİ KARŞITLIK NEDİR? NASIL ORTAYA ÇIKIMIŞTIR?

Türk dil çevrelerince yeni yeni incelenen, kavramsal altyapısı oluşturulmaya çalışılan, bu özel, anlamsal olay, dünyada üzerinde tartışılan, birçok dilde örneklendirilen bir araştırma konusu durumundadır.

Bu noktada tüm Türk dünyası için baş yapıt niteliğinde olan ve XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan ansiklopedik sözlük olan **Dîvânu Lugâti't-Türk**'te söz içi karşıtlığın birçok örnekte -özellikle- vurgulandığı görülmektedir. Kaşgarlı tarafından bu sıra dışı dilsel olayın farkına varılması önemlidir. Tarihi bir kategori olarak değerlendirilmesi gibi bir durumun ortaya çıkmasından öte Türkçenin, bu semantik olaya dönem itibariyle aşina olmasının tespiti bakımından da değerlidir. Kaşgarlı'nın "Bu sözcük iki zıt anlama gelir." diyerek sözcüğün açıklamasına not düşmesi ve karşıtlığı örneklerle desteklemesi hadiseyi tam olarak tespit ve kabulün göstergesidir.

Ör.: tüke- "*iş tükedi* / iş tükendi, bitti; *bu aş kamıgka tükedi* / bu yemek herkese yetti." Bu kelime iki zıt anlama gelir. Hem tükenmek hem de yetişmek ve kafi gelmek anlamlarını içerir (Atalay,1998: III, 270).

terle- " *at terledi* / at terledi; *ol atın terledi* / o atı kaşağıladı, atın üzerindeki ter ve pislik gibi şeyleri giderdi, temizledi." Bu kelime iki zıt anlama gelen kelimelerdir (Atalay, 1998: II, 293).

yarmaş- "*yarma, bulgur; yarmaş un* / ince un." Bu kelime birbirine zıt anlama gelir; hakikatte kökleri birdir (Atalay, 1998: III, 40). Yarma, bulgur (kalın), un (ince).

sayra- "*sanduvaç sayradı* / bülbül şakıdı; *er telim sayradı* / adam çok saçmaladı, hezeyan etti." Bu kelime iki zıt anlama gelir (Atalay, 1998: III, 311).

TT'nin sözvarlığına, çeviri sözcük olarak "söz içi karşıtlık / sözcük içi karşıt anlamlılık" (Dinar, 2016: 66; Uluoğlu, 2014: 120) gibi terimlerle uzunca, ancak işlevsel, kabul edilebilir adlandırmayla giren bu olay, Yunanca *en* " iç" + *antios* " karşıt" + *sema* "anlam birimcik (enantiossema)" (Uluoğlu, 2014:120) kullanımından esinlenerek Rusçada "enantiosemiya" (Novikov, 1979), İngilizcede "enantiosemy" gibi adlandırmalarla öne çıkmaktadır. KT'de B. Usubaliyev "*bir sözdögü semantikalık karama-karşılık (enantiosemiya)* / bir sözdeki anlamsal karşıtlık" olarak adlandırmış ve "*antonimder* / karşıt anlamlılık" konusunu ele aldığı kitabında karşıtlığın bir türü olarak yer vermiştir (Usubaliyev,1987). Usubaliyev dahil bu konuda çalışma yapmış Ergeşova (2014: 270-272), Osmonaliyeva (2007:20) gibi bilim insanları, Rusça'dan alıntı "enantiosemiya" terimini tercih etmişler, çalışmalarında bu adlandırmayı kullanmışlardır. Odilov ise, Özbek Türkçesinde bu olayı şöyle açıklar: " *Enantiosemiya, bir sözning ikki karama-karşı manolarda kelişini anglatüvçi bir hodisa* / Enantiosemiya, bir sözün iki karşıt anlam taşıyışını anlatan bir hadisedir". O da bu tanımlamanın temelini, 1883 yılında V. Şçerltz'nin yazdığı "*Karama-karşı mağnoli suzler hakida* / Karşıt anlamlı sözler hakkında" adlı makaleye dayandırmıştır (Odilov, 2013:34). Dinar, " Türkiye Türkçesinde Söz İçi Karşıtlık" adlı kapsamlı kitabında "karşıt anlamlılık" kavramının yanısıra, "söz içi karşıtlık" ve bu olayın, Rusça Arapça gibi bazı yaygın dillerdeki durumuna da değinmiştir (Dinar, 2018). Ş. Ahmadova ise, "Azerbaycan Dilindeki Enantiosemiya" adlı çalışmasında pek fazla örneği olmasa da dil dışı faktörlerin de etkisiyle oluşan bu olayı tanımlamış, örneklendirmiştir. "Enantiosemiya, dilbilim literatüründe şöyle tanımlanır: 1. Sözün, ifadenin, ekin zıt anlamlar bildirme özelliği. Örneğin, "Borçlu borçlunun sağlığını ister" ifadesindeki aynı borçlu sözlerinden biri "ödünç alan", ikincisi "borç veren" anlamındadır. 2. "Enantiosemiya, aynı sözün, ifadenin, morfemin zıt anlamlar bildirme özelliği. Dilbiliminde antonimiyanın, karşıt anlamlılığın son sınırı olarak kabul edilir" (Ahmadova, 2018: 23).

Görüldüğü gibi karmaşık doğasından olsa gerek, enantiosemiyanın (söz içi karşıtlığın) çeşitli terimlerle karşılandığı ve hatta semantik olarak nereye oturtulması gerektiği tartışılmaktadır. Örneğin dilin anlam yapılanmasının en önemli özelliklerinden olan "karşıt anlamlılığın" bir alt türünden başka bir şey olamadığını savunanlar gibi (Novikov, 1979). Aynı şekilde farklı bir kategori olmaktan daha çok, eş anlamlılığın ya da çok anlamlılığın bir türü olarak yer edinmesi gerektiği savları da bulunmaktadır. Bu anlam olayının ortaya çıkmasında bu dilsel ögelerin katkısı yadsınamaz. Bu karmaşık (kompleks) yapının nitelikleri ancak karşıt anlamlılık, çok anlamlılık, eş seslilik gibi semantik oluşumlarla karşılaştırılıp farklı yönlerinin tespitiyle mümkün görünmektedir.

Sözcük içi karşıtlığın ortaya çıkmasını, genel bir yaklaşımla, dillerin tarihi süreci içerisinde kök halindeki sözcüklerin kullanıldıkça, toplumsal gelişmelerin ve bireysel özelliklerin etkisiyle yeni anlamlar kazanma, anlam çerçevesini genişletme temayülünün sonuçlarından biri olarak görmek mümkündür. Bu konuda ilklerden olan V. Şçerltz de, çok anlamlılığı öne çıkartır. Özbek dilbilimci Adilov, onun bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: "Kök halindeki sözcüklerin en önemli ve tartışılmaz özelliklerinden biri olan "çok anlamlılık", enantiosemiyanın oluşumunun ve gelişiminin en önemli nedenlerinden biridir." (Odilov, 2013: 34- 38). Yine, Osmonalieva'ya göre (2007:9), enantiosemiya, ne kadar zıt anlamlılıkla ilişkilendiriliyorsa bir o kadar da çok anlamlılıkla ilişkilendirilmelidir. Bu nedenle, söz içi karşıtlığı, sadece zıtlığın bir türü olarak değil, aynı zamanda özel bir çokanlamlılık ürünü olarak düşünmek için her türlü neden vardır. Burada vurgulanmak istenen, "her çok anlamlı sözcük bünyesinde karşıtlık içerir demek" değildir. Fakat her iki olayda öne çıkan ortaklık her ikisinde de sözcüklerin yeni anlamlar kazandığı gerçeğidir. Sözcük, temel anlamından

kopmadan çok anlamlılığı doğururken, kendi içinde karşıtlık anlamı kazanarak da yeni bir anlam boyutu oluşturmuştur.

Dillerin doğası gereği, sözcüklerin zaman içerisinde yeni anlamlar kazanma özelliği, bir sözcüğün dil dışı etkenler ve kullanıldığı bağlamın da yardımıyla kendi içinde karşıtlık anlamı yüklenmesini de doğurmaktadır. Örneğin bas- / *basuu* eylemi esasen "basıp, yok et- / *basıp, cok kıluu*" anlamlarında kullanılırken aynı eylem matbaanın icadıyla birlikte "basıp, var et- / *basıp, bar kıluu*" şekliyle "kitap bas- / *kitep basuu*" örneğinde olduğu gibi karşıt bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Yine her iki dilde de kal- / *kaluu* sözcüğü sözlüklerde yaklaşık yirmiden fazla anlam içeriğiyle ve oluşturduğu onlarca deyimle çok anlamlılığın güzel örneklerinden biridir. Aynı sözcük, kalıp var ol- / *kalıp bar boluu*; kalıp yok olmak / *kalıp cok boluu* anlamlarını içeren söz içi karşıtlık da oluşturmaktadır.

Ör.: ***kalıp bar boluu* / kalıp var ol-:**

Bul düynödö kim ***kalat***? (Bu dünyada kim **kalır**

Cabık bergen kün ***kalat*** Işık saçan güneş **kalır**

Cıldızı bar tün ***kalat.*** Yıldızlı gece **kalır**). (Cenicok, KTTS, 2015)

***Kalıp cok boluu* / kalıp yok ol-:**

Anın hazır bayağı caman adattarı ***kaldı*** / Onun hala eski kötü alışkanlıkları **kaldı.** (Usubaliyev,1987)

Söz içi karşıtlık ile karşıt anlamlılığın buluştuğu ortak noktanın ise, her ikisinin de karşıtlık anlamı içermeleri olduğunu düşünürsek, karşıt anlamın altında, özel bir tür olarak nitelemek de mümkündür. Ancak karşıt anlamlılıkta, karşıtlık iki sözcük arasında oluşurken, söz içi karşıtlık adı üstünde bir sözcüğün içerisinde gerçekleşir. Karşıt anlamlılıkta leksiko-semantik, söz içi karşıtlıkta da ise semantik özellikler öne çıkmaktadır. Karşıt anlamlılıkta iki farklı sözcükten bahsederken söz içi karşıtlıkta istemden, yapım ve çekim eklerinden, deyimlerden, atasözlerinden, duygu değerinden, edilgenlik-dönüşlülükten, geçişli-geçişsizlikten, ironiden vb. bahsetmek mümkündür.

Ak-kara, büyük-küçük, güzel-çirkin gibi karşıt örneklerde de görüldüğü gibi karşıtlığı belirlemek için sözcüklerin bir bağlam içinde olmasına ihtiyaç yoktur. Fakat söz içi karşıtlığın oluşmasında bağlam çok önemlidir. Bağlam bu dilsel olayın ortaya çıkmasında temel dayanaktır. Örneğin kirli / *kirdüü* - temiz / *taza* karşıtlığını anlamlandırmak için bir bağlama ihtiyaç yoktur. Ancak kirli - *kirdüü* sözü kullanıldığı bağlama göre hem **temiz** hem de **kirli** anlamlarını karşıtlık olarak yüklenebilir.

Ör.: kirli - *kirdüü*

Kirlileri yıkamak (Kirli elbiseleri yıkamak, temiz olmayan, kirli) - *Kir cuup catat* / Kirli elbiseleri yıkıyor.

Temiz, temizlenmiş - *Cuulgan kirlerdi cıynap cüröt* / Yıkanan kirlileri (temiz çamaşırları) çamaşırlıktan topluyor.

Görüldüğü gibi söz içi karşıtlık olayı sürekli yeni kullanım örnekleri çıkması muhtemel, dilin doğasına uygun, anlambilimin şaşırtıcı, özel bir katmanıdır. Karmaşık doğası, anlambilimin yukarıda bahsi geçen üç yönüne de bağlı kalmasının ve bunların ötesine geçmesinin nedenidir. Her iki dilde de anlamın bir kategorisi olarak ayrı başlık altında incelenmesi ve kullanım sıklığı ve gelişmesi doğrultusunda hakkında daha detaylı araştırmalar yapılması önem arz etmektedir.

3. SÖZ İÇİ KARŞITLIK TÜRLERİ

Söz içi karşıtlık türleriyle ilgili bir çok sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Dinar (2016:67-71), Türkçe deyimlerde (al-, ver- fiilleriyle yapılan) söz içi karşıtlığı incelediği çalışmasında, dünyada bu hususta yapılmış çalışmalardan bahseder. Ona göre, her ne kadar sınınıflandırmada bir birlik yoksa da, bu dil olayını, farklı dilleri temsilen beş, yedi hatta on başlık altında toplayan çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Slav dilleri esasında çalışan Shmelev (2012:837) söz içi karşıtlığı on başlık altında toplamış, kapsama alanını genişletmiştir.

Bu çalışmada, TT'de ve KT'de tespit edilen örneklerden hareketle sınıflandırma yapılacaktır. Ortak kökten gelen, ancak özellikle bin yıldan aşkın bir süre farklı çoğrafyalarda yaşamış ve farklı kültürlerle etkileşimde bulunmuş iki dilde, bu konu özelinde, ne gibi anlamsal kategoriler oluşmuş, bu oluşumlar ne denli dile yerleşmiş vb. irdelenecek; benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulacak, belirlenen örnekler, başlıklar altında sınıflandırılacaktır.

3.1. Morfolojik Yolla Meydana Gelen Söz İçi Karşıtlık

a. -A ve -DAn durum eklerinin istemlerinin oluşturduğu söz içi karşıtlık

Gerek TT'de gerekse KT'de özellikle "yönelme, yaklaşma durumu (-e, -a) / *barış cöndömö (-GA,-KA,-GO…)* ve çıkma, ayrılma durumu (-DAn, -TAn) / *çıkış cöndömö (-DAn, -TAn,-DOn, … "* eklerinin bazı eylem ve ilgeçler üzerinde bir istem (valency) oluşturduğu görülmektedir. Bu dilsel olay aynı zamanda her iki dilde de söz içi karşıtlık örnekleri oluşturmaktadır. Burada hem bağlamın etkisi hem de eklerin işlevi önemlidir.

Örneğin:

iş-**e** almak / *cumuş-**ga** (iş-ge) aluu*; iş-t**en** almak / *cumuş-**tan** (işten) aluu*

hizmet-**e** almak / *kızmat-**ka** aluu*; hizmet-**ten** almak / *kımmat-**tan** aluu*

şehr-**e** dönmek / *şaar-**ga** kaytuu*; şehir-den dönmek / *şaar-**dan** kaytuu*

ev-**e** gitmek / *üy-**gö** ketüü*; ev-**den** gitmek / *üy-**dön** ketüü*

Görüldüğü gibi al- / *aluu*, dön-/ *kaytuu* ve git- / *ketüü* eylemlerinde yönelme ve çıkma durum eklerinin oluşturduğu istem, söz içi karşıtlığın bağlam içerisinde oluşmasına ortam hazırlamıştır. Ancak bu karşıtlığın aynı eylemin aldığı iki farklı durum eki kullanımıyla oluştuğuna da dikkat çekmek gerekir. İki dilden verilen örneklerde fonetik farklılıklar olsa da işlevsel benzerlik ortadadır.

b. Eylemlerin çatı durumlarının oluşturduğu söz içi karşıtlık

Her iki dilde de eylemlerin aldığı edilgenlik-dönüşlülük ekleri ve eylemlerin geçişli-geçişsizlik durumları yine bağlam desteğiyle söz içi karşıtlık içerebilir. Örnekleri çok fazla olmasa da incelemeye değer bir olaydır.

Örneğin, "*tögüü* / dökmek" eylemi aşağıdaki örnekte, her iki dilde de, aldığı edilgenlik ekiyle kullanıldıkları bağlamda karşıtlık anlamı kazanmıştır.

Örüktör gülün töktü / Erikler çiçeklerini döktü. (*cok boluu* / yok olmak)

*Tilinden ır tökü-**l**-dü* / Dilinden nağmeler dökü-**l**-dü (*bar boluu* / var olmak, ortaya çıkmak).

Yine "*öçüü* / sönmek" geçişsiz eylemi, *ot öç-ür-dü* / ateşi söndürdü (*cok kıluu* / yok etmek); *kömür öç-ür-dü* / kömür elde etti (*bar kıluu* / var etmek, yaratmak) örneklerinde geçişli eyleme dönüştürülerek karşıtlık oluşturulmuştur.

KT'deki *çabuu* / biçmek geçişli eylemi *eer çabuu* / eyer biçmek (*bar kıluu* / var etmek, biçerek şekillendirmek); *çöp çabuu* / çimenleri biçmek (*cok kılu / yok etmek)* şekilleriyle var

etmek ve yok etmek karşıtlığını meydana getirmiştir. TT'de de "biçmek / *çabuu*" eylemi kumaşı biçerek ondan elbise yaratmak, var etmek anlamında kullanıldığı gibi aynı zamanda uzayan çimleri, otları kesip yok etmek anlamına gelerek karşıt kullanımıyla da yer almaktadır.

TT'de *avlamak* eylemi aldığı edilgenlik-dönüşlülük (-n-) eki ve bağlamın yardımıyla karşıtlık anlamı kazanabilir (Karaman, 2009:1645). Birkaç avcı avla-**n**-maktaydı / (avlanmak, av yapmak); Geyik, avla-**n**-acağını sezince kaçtı (av olarak yakalanmak) örneklerinde olduğu gibi.

Dinar (2016:69) bu türe *köklemek* eyleminin aldığı -n- eki yardımıyla bağlamda söz içi karşıtlık oluşturduğunu belirtir. Ağaçların köküyle topraktan çıkarılması, sökülmesi ile ağacın fidan iken köklendirilip dikilmesi eylemlerinin karşıtlık oluşturduğunu ifade eder. "Fidanlar köklendirildi ve toprağa dikildi ." bağlamı ile "Bahçedeki ağaçların tamamı köklendi, topraktan söküldü." örneklerinde olduğu gibi dikmek-sökmek karşıtlığı oluşturulmuştur.

c. -sIz, -sUz eklerinin bazı sözcüklerde oluşturduğu söz içi karşıtlık

Bu ek, eklendiği sözcüğe, bir nesnede bir şeyin bulunmadığı anlamını katar. Örneğin "*baa-sız /* paha-sız" sözcüğü aldığı ekin de işleviyle birlikte, temel anlamda iki dilde de hem "*baasız (baası cok, baası tömön) /* pahasız (fiyatı belirlenmemiş) anlamlarını ifade ettiği gibi; yer aldığı bağlama göre de "*baası ötö cogoru, baaloogo mümkün bolbogon, baa cetpegen* / pahası çok yüksek, aşırı pahalı, fiyat biçilemeyen, paha biçilemeyen" anlamlarında kullanılarak söz içi karşıtlık oluşturabilir. Aynı durum "*sansız* / sayısız" sözcüğü için de geçerlidir. Mantık olarak "*sanı cok* / sayısı belli değil, sayılmamış" anlamlarını içermesi gerekirken yine bağlamın etkisiyle, karşıtlık anlamı kazanarak " *ötö köp, san cetpegen* / saymakla bitmez, sayı yetmez, sayımsız, çok fazla" şekliyle kullanılmaktadır.

Ör.: *Tarbiya **baasız** baylık* / Eğitim **paha biçilemeyen** bir hazinedir (Usubaliyev,1987).

Ör.: Kahramanlıkların **sayısızlığı** akıllara hayret veriyor / ***Sansız** erdikter (baatırlardın köptügü) akıldardı tan kaldırat* (Aka Gündüz, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021).

3.2. Duygu Değeri İçerikli Söz İçi Karşıtlık

KT'de "emotsionaldık-narktagıç enantiosemiyalar / duygu değeri içerikli söz içi karşıtlık" (Usubaliyev, 1987) olarak adlandırılan bu tür için, Dinar (2016:71), Klegr (2013) ve Shmelev'e (2012) atıfta bulunarak "ironi" terimini kullanmış ve sözcüğün bağlam içerisinde temel anlamına tezat oluşturacak biçimde kullanımının bu karşıtlığı doğurduğunu ifade etmiştir. Duyguların ve bağlamın temel belirleyici olduğu bu tür söz içi karşıtlıkta, her iki dilde de temel anlamda olumsuz duygu aktarımları için kullanılan *caman* / yaman (kötü), *akmak* / ahmak, *it* / it, *cindi* / deli, *baykuş* / zavallı, *beçare* / biçare (çaresiz), *döödur* / dev, *aram* / kirli gibi sözcükler olumlu duygu aktarımları için kullanılarak karşıtlık oluşturmaktadırlar. Yine *baatır* / kahraman, *azamat* / maşallah, *barakelde* / aferin, *akılduu* / akıllı, *bilerman* / uzman, *ergul* / cesur gibi sözcükler ise (Koca, 2008) bağlam içerisinde tersine bir işlev üstlenerek yani olumlu duygulardan uzaklaşıp olumsuz duygu içeriğine bürünerek karşıtlık oluşturur.

Örneğin: KT'deki "*baykuş* / zavallı" sözcüğü tercih edildiği bağlama göre "*cemelöö, cek körüü* / acıma, hor görme, aşağılama" veya "*erkeletüü* / şımartma, övme" anlamında kullanılarak söz içi karşıtlık oluşturur.

*Emne boldu **baykuş** dep, sagıngandır alganım* / Ne oldu küçüğüm, **zavallıcığım** deyip şımartım sevdim… (Tottogul, KTTS, 2015). (*erkeletüü* – şimartma)

Bunu idrak etmekten o kadar **zavallı ve biçareydi** ki… / *Ал ушунчалык **байкуш** жана муну түшүнүүгө алсыз болго.* (A. H.Tanpınar, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021). (acıma, hor görme, suçlama / *cek körüü, cemelöö, cöndömsüz*)

Her ne kadar *baykuş* ve zavallı sözcükleri fonetik farklılıklar içerse de semantik olarak her iki dilde de anlam birlikteliği içermektedir.

Yine her iki dilde de *maktoo* / övgü, beğenme, teprik etme anlamında kullanılan "*azamat, barakelde* / aferin, maşallah, bravo" sözcükleri de içerdeği duygu aktarımı ve kullanıldığı bağlama göre "*cek körüü* / nefret etme, *cemelöö* / suçlama, *kakşıktoo* / alay etme" anlamlarında da kullanılarak sözcük içi" karşıtlık oluşturabilir.

*Ör.:**Azamatsın!** Uşundayından cakşı köröm seni* / **Maşallah** (Aferin)! Bu yaptıklarından dolayı seni beğeniyorum (Baytemirov, KTTS,2015). (*maktoo* / övgü)

***Azamat!** Erdik kıldım dep turasınbı? Kalpına **barakelde**!* / **Aferin!** Erkeklik yaptığını mı düşünüyorsun? Yalanına maşallah, aferin! (Sıdıkbekov, KTTS, 2015). (*cemelöö* / suçlama, *kakşıktoo* / alay etme)

Ör.: **Maşallah!** Ne güzel, ne civan kişiler / ***Azamat!** Kanday suluu, kanday adamdar aylanasında* (Necip Fazıl Kısakürek, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021). (övgü-*maktoo)*

İşine gelince aklı gayet yerinde **maşallah**! / ***Azamat (Maşallah)!**Özünün kızıkçılıgı üçün bolgondo ötö akılduu eken* (E. Şafak, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021). (*cemelöö* / suçlama)

Ör.: -**Aferin** size arkadaşlar, çok beğendim doğrusu. Mektep içinde bir meslektaşın tahkir edilmesini böyle sırıta sırıta dinliyorsunuz ha? / ***-Barakelde** dostor çındıgında kılaganıñardı abdan caktırdım. Mekteptin içinde kesipteşinin şıldın bolgonun oşentip mılcıyıp tıñşayt beken ıya?* (R. N. Güntekin, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021). (*cek körüü* / nefret etme, *cemelöö* / suçlama)

Aferin İsmail! Söyle, söyle daha da abartarak söyle! / *Barakelde İsmail! Ayt, ayt ogo beter apırtıp ayt!* (R. N. Güntekin, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021). *(kakşıktoo* / alay etme)

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Duygu değeri içerikli söz içi karşıtlık, konuşma dilinden ölçünlü dile bir verinti olarak öne çıkmaktadır.

Özellikle son dönemlerde TT'de *korkunç, dehşet, vahşet, müthiş* gibi temel anlamda arzu edilmeyen, sıkıntılı duyguları karşılayan sözcüklerin yazı dilinde bile tam tersi anlamları karşılama adına kullanıldığı görülmektedir. Örneğin "dehşet / *korkunuç,ucas*" sözcüğü temel anlamda "şiddetli korku hissi" olarak kullanılırken bazı bağlamlarda "çok güzel, çok iyi" anlamlarında kullanılarak sözcük içi karşıtlık oluşturur. Yine "o **korkunç** yakışıklı; o **korkunç** şık ya da o **korkunç** güzel / *on abdan krasavçik, on abdan suluu, al abdan stildüü*" örneklerinde olduğu gibi korkunç / *korkunuç* sözcüğü, bazı bağlamlarda anlatıma abartma / *apırtuu*, övgüde aşırılık katma / *aşıkça maktoo* gibi kullanımlarıyla; "**korkunç** bir karanlık vardı, **korkunç** yaratıklar her yeri kaplamıştı / *korkunuçtuu karangılık kaptap, korkunuçtuu candıktar bardık cerde ele*" bağlamlarındaki "çok korkulu, korku veren / *korkunuçtuu"* anlamları veren kullanımlar söz içi karşıtlık oluşturmuştur.

Ör.: Şu **dehşet** ortamının altında koskoca bir yalnızlar dünyası yatıyor / *Bul **korkunuç** atmosferasının astında calgızdardın bütündöy düynösü catat* (A. Ağaoğlu, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021). (şiddetli korku / *katuu korku)*

Dehşet, bu ne güzellik! / *Ucas (korkunuç), bul kanday sulululuk!* (çok iyi, çok sıradışı / *abdan cakşı)*

Ör.: Bizi buraya getiren arabacı yolda birtakım **korkunç** şeyler söyledi / *Bizdi bul cakka alıp kelgen vagonçu coldo bir top **korkunuçtuu** sözdördü ayttı* (H. R. Gürpınar, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021). çok korkulu, korku veren, dehşete düşüren / *korkunuçtuu*

Sandık kokan masallarını önlerine gelene anlatmaktan **korkunç** zevk duyarlar / *Alar kökürök cıttangan comoktorun aytuudan abdan ırahat alışat* (İnci Aral, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021). (çok aşırı, pek çok, şiddetli / *ötö aşkere, ötö köp, küçtüü, katuu)*

TT' de *manyak / manyak* (manyak fotbol oynuyor / *manyak futbol oynoyt*), *pis / caman* (sevdim mi **pis** severim yani… / *maga cagabı, caman cagat*…), *canavar* (canavar gibi maşaallah… / *ayban sıyaktuu MaşaAllah*...) gibi iletişimde çok tercih edilmeyen sözcüklerde bile bu durumu görmek mümkündür.

Her iki dilde de bir çok örneği bulunan duygu değeri içerikli söz içi karşıtlık oluşumu dinamik yapısıyla özellikle konuşma dilinde kullanım sıklığına aday bir oluşumdur. Zamanla ölçünlü dile yerleşmesi de yukarıda verilen örneklerde de olduğu gibi çok muhtemeldir.

3.3.Örtmece Sözler Kaynaklı Söz İçi Karşıtlık

Bilindiği gibi örtmeceler, söylenmesinde sakınca duyulan, tabu olan, dince hoş karşılanmayan, korkulan birçok sözcüğün toplumsal kaygıyla yeniden şekillendirilmesi, yeni sözcük ve öbeklerinin oluşturulması olarak tanımlanır (Koca ve Koca, 2020:184). Aslında dil ve toplumun etkileşimini, kültürel birikimin dilin sözvarlığının gelişmesine olan katkılarını, dini ve ahlaki normların sosyal yaşama yön verişinin güzel bir örneği olan örtmeceler sözcük içi karşıtlığın oluşmasında da öne çıkmaktadır.

Ünlü Kırgız dilbilimci Usubaliyev (1987), bazı dini ve toplumsal çekingelerin doğurduğu bakış açısının bazı sözcüklere temel anlamı dışında bir anlam katarak karşıtlık oluşturduğunu savunur. Örtmece / tergöö olarak adlandırılan bu durumun her iki dilde de söz içi karşıtlığı oluşturan dilsel olaylardan olduğu görülmektedir. Örneğin sözcüklerin sihrine ve etkileme gücüne inanan Kırgız toplumu çocukları nazardan, kıskançlıktan, göz değmesinden sakınmak, korumak için zaman zaman *caman* / kötü sözünü kullanmıştır. "*Ayuu amanın tileyt, cakşı* ***camanın (balasın)*** *tileyt* (Makal)"/ Ayı aman-esenlik diler (aman esenlik için dua eder), iyilik **kötüsünü (yavrusunu, balasını)** diler (Kırgız Atasözü)". Bu örnekte *caman* / kötü sözü hem olumlu hem de olumsuz anlamda kullanılarak bir söz içi karşıtlık oluşturmuştur. TT'de çocukları severken kullanılan "çirkin" sözü de yine aynı mantıkla temel anlamı dışında söz içi karşıtlık ögesi olarak bağlam içinde "güzel" anlamını ifade eder. "Seni **çirkin,** seniii…" gibi bir kullanımda maksat olumsuz bir tespit değil, aksine nazar korkusuyla güzelliğin vurgusudur.

Yine Usubaliyev (1987), *bayuu* / artmak, çoğalmak, zenginleşmek vb. anlamlarında kullanılan eylemin, bazı bağlamlarda *azayuu* / azalmak, *tükönüü* / tükenmek, *kemüü* / kısıtlanmak gibi eylemler yerine, söylendiğinde gerçekleşmesinden korkulması örtmecesinden de kaynaklanan bir yaklaşımla kullanılarak karşıtlık oluşturduğunu ifade eder. Yani karşıtlık, sözcüklerin açıkça söylenmesinin eylemin gerçekleşebileceği korkusunun ve çekingesinin güzel adlandırmaya zemin hazırlaması sonucudur.

Örneğin, *cer bayıdı* / yer zenginleşti (verimi arttı, ürün bollaştı vb.); *uy bayıdı* / inek daha verimli hale geldi, daha çok süt verdi; *suu bayıdı* / su çoğaldı, arttı, bollaştı gibi kullanımlarda tarım toplumlarının yaşamında önemli bir yere sahip *cer* / yer, *uy* /inek, *su* / su gibi kaynakların **azalma, tükenme, kısıtlanma** korkusu, böyle bir durumun yaşanmaması düşüncesiyle *bayuu* / **çoğalmak, artmak, zenginleşmek** eylemi tercih edilmiş ve karşıtlık oluşturulmuştur (Usubaliyev, 1987).

3.4. Deyimlerde Görülen Söz İçi karşıtlık

Söz varlığının kalıplaşmış ögelerinden olan deyimlerde anlam değişiklikleri, çok anlamlılık görülmese de birkaç deyimde bağlam içerisinde karşıtlığın oluştuğu görülmektedir (Dinar: 2016:71). Örneğin "can vermek / *can berüü*" deyiminin kullanıldığı bağlama göre hem "ömrünün son dakikalarını yaşamak, son nefesini yaşamak, ölmek / *caşoondun akırkı*

münöttörün caşoo, akırkı demindi ötkörü, ölüü" anlamlarında kullanılırken hem de "diriltmek, canlandırmak, hayat vermek, ömür vermek / *candandıruu, candantuu*" anlamlarında kullanılarak söz içi karşıtlık oluşturmaktadır. Örneğin:

Göçük altında **can vermiş** kaç insan görmüştü bugüne kadar? / *Буга чейин урандылардын астында канча адам* ***жан берген****?* (A. Kulin, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021)

Bahar toğrağa gene **can verdi** / *Жаз кайрадан жерге* ***жан берди*** (F. R. Atay, TDK Türkçe Sözlük: ET: 13.12.2021)

3.5. Eş Dizimsel Sözcük İçi Karşıtlık

Klegr tarafından (2013:15), "Collocational enantiosemes / eşdizimsel söz içi karşıtlık)" olarak adlandırılan ve farklı veya benzer durumların en düşük ve en yüksek seviyelerinin oluşturduğu karşıtlık olarak açıklanabilecek bu türün de her iki dilde örneklerini görmek mümkündür. Klegr (2013:15), "birinci derece" ifadesinin farklı bağlamlarda kullanımını örnek olarak vermiştir.

Ör.: **Birinci derecede** yanık (en hafif düzeydeki yanık) x **birinci derecede** cinayet (en güçlü cinayet zanlısı, şüphelisi) / ***Биринчи даражадагы*** *күйүк (жеңил күйүк) х биринчи даражадагы киши өлтүрүү (адам өлтүрүүгө эң күчтүү шектүү, шектүү).*

3.6. Atasözlerinde Görülen Söz İçi karşıtlık

Karşıtlık yalnız sözcükler arasında değil aynı zamanda bir cümle içinde de bulunabilir. Özellikle atasözleri / *makal-lakaptar*, sözdizimsel karşıtlıklar oluşturmak için birbirleriyle etkileşime girebilir. Bir sözcüğün kendi içerisinde bağlamına göre kazandığı söz içi karşıtlık semantiği atasözlerinde de görülebilir. Özellikle KT'de bir çok atasözünde bu durumu görmek mümkündür.

Örneğin "iyi / cakşı" sözcüğünün KT'de bazı atasözlerinde "kötü / *caman* anlamını karşıladığını görmek mümkündür. "İyi / *cakşı"* sözcüğünün anlamı genişler ve karşıt anlam oluşturur. Ör.:

Bir ***cakşı*** *bar, curttun kamın ceyt* / Bir iyi var, halkın derdini azaltır

Bir ***cakşı*** *bar, curttun malın ceyt* / Bir iyi var, memleketin malını yer. (Tacieva G., Kurmanbekova A., 2004: 439)

Her iki mısrada da "iyi / *cakşı*" sözcüğü, "halkı yöneten kişi, halkın başı, hükümdar, devlet başkanı vb." gibi kavramların adı olarak kullanılmaktadır. Ancak ikinci mısradaki "iyi / *cakşı*" sözcüğüne bağlam içerisinde "yozlaşmış, yolsuzluk yapan, halkın malına göz diken vb." anlamları da yüklenmiştir. Bu yaklaşımla "iyi (halkı önemseyen, halka iyilik yapan) / *cakşı*" sözcüğü atasözünde ikinci mısrada "iyi (kötü, halkı soyan, yozlaşmış, hırsız vb.) / *caman"* anlamını üstlenmiş ve böylelikle söz içi karşıtlık oluşmuştur.

4. SONUÇ

Sonuç olarak, çalışmada, Türk dillerinin en kadim ve değerli kaynaklarından olan **Dîvânu Lugâti't-Türk**'e kadar götürülen söz içi karşıtlık, dünyadaki pek çok dilde olduğu gibi gerek Türkiye Türkçesinde gerekse Kırgız Türkçesinde bir çok farklı biçimiyle tespit edilip çeşitlenmiş, teorik altyapısının netleştirilmesi adına bilgiler verilmiş ve kalıplaşmayı tamamlamış bir dil olayından daha çok dinamik, canlı, gelişmeye açık, dil içi ve dil dışı etkileşimlerle şekillenen leksiko-semantik bir oluşum olarak değerlendirilmiştir.

Aynı kökenden beslenen her iki dilin dilbilimcilerinin ve kullanıcılarının "söz içi karşıtlığı" nasıl algılayıp, işlevselleştirdikleri, kullanım ortaklığı ve farklılığı belirlenmiştir.

Daha çok fonetik farklılıkların görüldüğü örneklerden hareketle, söz içi karşıtlığın anlayış ve kullanış ortaklığı özellikle belirtilmiştir.

Her iki dilde de örneklerinin bulunduğu 6 üst, 3 alt başlıkla söz içi karşıtlığın kullanım dinamizmi ortaya konmuştur. Meydana gelmesinde dil içi ve dışı etkilere değinilmiş, özellikle bağlam içerisinde diğer sözcüklerle birlikte ortaya çıktığı vurgulanmıştır.

Her iki dilde de söz içi karşıtlığın türlerinin tespitinde, morfolojik yapıların, bazı eklerin ve eklerin işlevlerinin, bazı sözcük türlerinin kullanım özelliklerinin, kalıplaşmış sözvarlığı ögelerinin, dilin istem yapısının, anlam bilimsel temayüllerin, dil kullanıcılarının duygu aktarım inceliklerinin ve anlamlandırma kültürlerinin etkili olduğu görülmüştür. Hatta dil dışı etken olarak KT'de, toplumun "tabu" olarak gördüğü durumların, bağlamında yardımıyla söz içi karşıtlık oluşturduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Ahmadova, Ş.(2018). Azerbaycan Dilinde Enantiosemiya, Turkish Studies, Bahar, S.13/12, s., 19-20.

Atalay, B. (1998). Divanü Lûgat-it-Türk, C., I,II,III, TDK Yayınları, Ankara.

Dinar, T.(2016), Türkiye Türkçesinde Al- ve Ver- Fiilleriyle Kurulan Deyimler Örneğinde Söz İçi Karşıtlık, Dil Araştırmaları Dergisi, Güz, S.19, s.65-77.

Karaman, B.(2008). "On Contronymy", In The International Journal of Lexicography, (ed. by Paul Bogaards), s. 173 – 192.

Karaman, Burcu (2009). Türkçe'de Anlam Karşıtlığı, Turkish Studies, S. 4/8, Erzincan, s. 1642-1651.

Kırgız Tilinin Tüşündürme Sözdügü (KTTS), (2011) Avrasya Press, Bişkek.

Klégr, A. (2013). The limits of polysemy: enantiosemy, Linguistica Pragensia S. 2, s. 7-23.

Koca, A. (2008). Dildeki Duygu Değerinin Tabiati. (ET: 12.06.2021) http://turkoloji.cu.edu.tr

Koca, A. (2009). Dildeki Duygu Değerine Dair Araştirma ve Analizler (Кыргыз жана түрк тилинде эмоционалдык-экспрессивдик маани- нин изилдениши) (ET: 12.06.2021) http://turkoloji.cu.edu.tr

Koca, E., Koca, A. (2020). Kıbrıs Türk Ağızlarında Örtmeceler (Güzel Adlandırma Örnekleri), Selçuk Zirvesi, 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, UBAK, Uluslararası Bilimler Akademisi, 7 Haziran, s., 183-202, Konya / Türkiye.

Odilov, Y., (2013). Enantiosemiya hodisasi va uninng lingvustik tadqiqi, Til ve Adabiyat Ta'limi Jurnali,S.1,s.34-39, Toshkent.

Осмоналиева Д., (2007). Кыргыз тилиндеги энантиосемия. Ф.и.к. окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертация, Бишкек .

Shmelev, A. (2012). Cognitive and Communicative Sources of Enantiosemy, Proceedings of the 10th World Congress of the International Association for Semiotic Studies, Universidade da Coruña, s. 837-844.

TDK Türkçe Sözlük, Genel Ağ Sayfası. http://www.tdk.gov.tr/
Uluoglu, M. (2014). Rus Dilinde Sözcük İçi Karşıt Anlamlılık (Enantiosemiya), Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 31, s. 119-126, Konya.

Усубалиев Б., (1987). Антонимдер жана аларды окутуу, Фрунзе, Усубалиев Б.(2007). Кыргыз филологиясы жана филологдору. Avrasya Basması – Бишкек.

Шерцль В.И. (1973). О словах с противоположными значениями (или о так называемой энантиосемии) // Хрестоматия по истории русского языка. С. 259–264. – Moskova

Ибрагимов М. (2005). Кыргыз макал-лакап жана учкул сөздөрү, Карабалта

Новиков, Л. А. (1979). Лингвистическое толкование художественного текста, Русский язык, Moskova

Тажиева Г. Курманбекова А. (2004). Кыргыз макал, лакап жана учкул сөз түрмөктөрү, Бишкек.

Эргешова С.Б. (2012).Паремиялардагы антонимдик концепт- тердин менталдык мазмуну, Бишкек .

EGE 3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
İZMİR
16 - 17 EKİM 2021